

EYVAZ ZEYNALOV

Kara(b)ağlayan Hikâyeler

Çevirenler

İmdat Avşar - Ömer Küçükmehtetoğlu

Ankara, 2011

 BENGÜ

KARA(B)AĞLAYAN HİKÂYELER

Eyvaz Zeynalov

Bengü Yayınları: 35
Azerbaycan Edebiyatı: 15

Genel Yayın Yönetmeni
Yakup Deliömeroğlu

Çevirenler
İmdat Avcı - Ömer Küçükmehtemoğlu

Kapak - Sayfa Tasarım
İbrahim Sağlam

Kütüphane Bilgi Kartı
Kara(b)ağlayan Hikâyeler
Zeynalov, Eyvaz
1.Baskı, 196 s., 13,5x19,5
Haziran 2011, Ankara

ISBN:

Baskı
Sage Matbaacılık
Tel: (0312) 283 65 64

BENGÜ YAYINLARI

Hacettepe Mah. Hamamönü Sk. No: 24 Altındağ/ANKARA
Tel: 0.312.311 70 52 Faks: 0.312.311 70 32
e-posta: bilgi@benguyayincilik.com

İÇİNDEKİLER

EYVAZ ZEYNALOV	4
TAKDİM.....	5
KARABAĞ DERDİ	7
KİRAZ AĞACI	25
KURALSIZ SAVAŞ.....	47
YAD DAĞLARDA.....	63
CEZA	73
İNTİKAM.....	95
KAÇAKAÇ.....	99
KARPUZ ÇEKİRDEKLERİ	109
SOĞUK ŞEKER.....	117
TÜRK'ÜN İTİRAFI	123
YILAN YAVRUSU.....	127
BAYRAM PAYI.....	137
EN KIYMETLİ ŞEY	143
O GÜN HERKES HOCALILI İDİ	147
KAFES.....	153
TANIYAMADIĞIM MOSKOVA	177

EYVAZ ZEYNALOV

Eyvaz Zeynalov 18 Ocak 1950 tarihinde Karabağ'ın en güzel köşelerinden biri olan Ağdam şehrinde doğdu. Babası tüccar, annesi ilkokul öğretmenidir. 1969'da Ağdam'da 1 Numaralı İlkokul'u bitirdi. Lise tahsilini Ağdam'da, üniversite tahsilini Bakü'de Azerbaycan Pedagoji Enstitüsü'nde yaptı. 1973 yılında Azerbaycan Dili ve Edebiyatı Fakültesini bitirdi ve aynı yıl Salyan'da öğretmen olarak göreve başladı. Aynı yılın mayıs ayında askerliğe çağrıldı. Sonra kısa müddet Bakü'de "Azerbaycan Mektebi" dergisinde çalıştı. Çeşitli sebeplerden dolayı birkaç yıl Rusya'nın Volgograd vilayetinde, Ukrayna'nın Zaporozhye, Donetsk şehirlerinde yaşadı ve muhtelif işlerde çalıştı. Bu yıllarda Ağdam'da yayımlanan o zamanki adı "Lenin Yolu" olan gazetede çalıştı. Ağdam Ermeniler tarafından işgal edilince ailesiyle Bakü'ye göçtü, Garadağ Rayonu, Lökbatan kasabasına yerleşti. Evli ve biri kız biri oğlan iki çocuk babası olan yazarın kızından iki tane de torunu vardır. İlk hikâyeleri henüz ortaokuldayken, değişik gazetelerde yayınlamıştır. Zaman içerisinde çeşitli dergi ve gazetelerde çok sayıda hikâyesi yayımlanmıştır. İlk kitabı 1990 yılında Bakü'de Yazıcı Yayınevi'nden "Renksiz Rüya" adıyla yayımlandı. Ermeni saldırıları, işgali ve kaçkınlarla ilgilendiği için uzun müddet sanat işlerinden uzak kaldı. Bu on yıl zarfında küçük hikâyeler yazdı. 1999'da "Pahalı Çikolata Kutusu" adlı küçük bir kitap yayımladı. 2000 yılından sonra da ciddi şekilde edebiyatla uğraşmaya başladı.

Hikâyeleri Rusya'da, Ukrayna'da Rusça ve Ukraynaca olarak; Türkiye'de Türkiye Türkçesi'nde Kardeş Kalemler, Edebiyatta Yankı, Dönence, Berceste, Türk Ocağı Dergisi (Kayseri Şubesi) dergilerinde ve Türk Ocağı internet sitesinde yayımlanmıştır. Azerbaycan Yazarlar Birliği ve Avrasya Yazarlar Birliği üyesidir.

2007 yılında "Avrupa Neşr Metbu Evi" tarafından "En Vatanperver Yazar" Uluslararası Altın Ödülü'ne layık görülmüş, Avrasya Yazarlar Birliği tarafından 2008 yılında düzenlenen Kaşgarlı Mahmut Uluslararası Hikâye Yarışması'nın Azerbaycan etabında dereceye girmiştir. "Renksiz Rüya," "Pahalı Çikolata Kutusu," "Karabağ Hikâyeleri," "Hikâyeler," "Kırmızı Elmalar," "Çocuk Hikâyeleri ve Masallar" ve "Kış Güneşi" adlı kitapların yazarıdır.

TAKDİM

Bu kitap çağdaş Azerbaycan yazarlarından Eyvaz Zeynalov'un, "Karabağ Hikâyeleri" adlı kitabından Türkiye Türkçesine çevrilen ve iki yıldır başta Kardeş Kalemler olmak üzere, ülkemizin farklı edebiyat dergilerinde yayımlanan hikâyeler silsilesinden oluşmaktadır.

Eyvaz Zeynalov, kadim Azerbaycan toprağı olan Karabağın Ağdam şehrinde doğmuş, Karabağ hadiselerinin başlaması ve savaşın Türkler aleyhine sonuçlanması nedeniyle sürgün olmuş, yurdunu kaybetmiş bir yazardır. Asla mağlup olmayan bir ruh taşıyan yazar, vatan mücadelesine kalem ile devam ettiğinden, elinizdeki kitapta topladığımız silsile hikâyeler, Karabağ'da meydana gelen tarihi olayları, Ermeni vahşetini ve yurdundan yuvasından sürgün edilen insanların sefil hayatını gün yüzüne çıkaran önemli edebi-tarihi belgeler mahiyetindedir.

Karabağ meselesinin tarihi arka planını, Karabağ Savaşını ve bu savaş sonrası vatanından kopan insanların yaşadığı faciaları anlatan yazar hikâyelerini bu üç ana eksen üzerine oturtmuştur. Tarihi belgesel metinleri gibi akıp giden bu canlı hikâyelerden: "Yâd Dağlarda" ve "Yılan Yavrusu," Türk'ün İtirafı" Karabağ meselesinin karanlık noktalarını aydınlatırken; "Soğuk Şeker," "Kaçakaç," "İntikam" adlı hikâyeler bu adaletsiz savaşın ne şekilde cereyan ettiğine; "Bayram Payı," "Kuralsız Savaş" ve "Kiraz Ağacı" adlı hikâyeler ise sürgün sonrası Karabağ göçmenlerinin yaşadığı faciaya, hayata tutunma mücadelelerine ışık tutmaktadır. Kökünden sökülmüş bir ağaç gibi sararan, yaprakları gün be gün solan bu hikâyeler, 93 Harbinde ve 1. Dünya Savaşı sırasında, Balkanlar ve Kafkaslardan, kitleler halinde Anadolu'ya göç eden Türklerin perişan göç manzaralarının, 20. Yüzyılın son çeyreğinde bir kez daha tekrarlandığını, Türk'ün alınına yazılmış göç manzaralarının hiç değişmediğini de gözler önüne seriyor.

Yıllardır Azerbaycan edebiyatının Türkiye'deki gönüllü temsilcisi gibi çalışan, Türk lehçelerinden yaptığımız çevirilerde, kendisinden çok şey öğrendiğim, bana her zaman yol gösteren İmdat Avşar ağabeyimizle birlikte, yaklaşık bir yıldır çalışarak hazırladığımız bu kitabın, Karabağ

meselesine karşı son derece duyarlı olan Türk okuyucuları tarafından büyük bir ilgiyle karşılanacağını umuyorum.

Bu nedenle, bu kitabın yayımlanması için bizlere öncülük eden Avrasya Yazarlar Birliği Başkanı Yakup Deliömeroğlu'na, Kardeş Kalem-ler dergisi genel yayın yönetmeni Ali Akbaş'a ve kitabın tasarımını yapan değerli kardeşim İbrahim Sağlam'a teşekkür borç bilirim...

Ömer Küçükmehmetoğlu

13 Haziran 2011

Bişkek/Kırgızistan

KARABAĞ DERDİ

Elşen, yolun kenarındaki hafif yokuşta bir süre bekledi. Güneşin bunalıcı sıcaklığı etrafı yakıp kavuruyordu. Mendilini çıkarıp alnını, boynunu sildi ve her gelişinde biraz daha büyüyüp yeşillenen; gittikçe gelişen bu çadırkenti dikkatle süzdü. Bu, çadırkent ona, artık iyiden iyiye kendi köyünü hatırlatıyordu. Hele bu çadırkentin tanıdık insanları... Aslında burda kasabasını köyünü terk etmek zorunda kalan binlerce kaçkın göçkün vardı. Her biri önceki köyünü, bağını bahçesini, evini barkını taklit ederek buraya, onların bir benzerini yapmıştı. Elşen'in hemşerilerinden, hısım akrabalarından, bu çadırkentte yaşayan, buraya sığınan pek çok insan vardı. Yolu, bu taraflara düştüğünde onlara, özellikle de amcasına uğramadan geri dönmezdi. Çünkü, buraya uğradığında, anne ve babasının bütün sorularına etraflıca cevap verebilmeliydi. Anne ve babası, çadırkentteki yenilikleri merak edecekler, hısım akrabalarını amcasını, amcasının çocuklarını tek tek soracaklardı. Elşen ise bu kez işi bittikten sonra çadırkente uğramayı, amcasıgilde gecelemeği, oradaki vaziyeti iyice tetkik ettikten sonra da, sabah erkenden Bakü'ye dönmeyi düşünüyordu...

Kaçakaçta¹ köyden hep birlikte çıkmışlardı; lakin Elşen'in babası, yolda fikrini değiştirerek, amcasından yani büyük kardeşinden ayrılıp çoluk çocuğunu Bakü'ye götürmüştü. Elşen, liseyi ve gazetecilik fakültesini Baküde bitirmişti. Şimdi onu, bu çadırkente tamamen farklı bir meseleden dolayı gönderen, o gazetede çalışmaya başlamıştı...

1 Kaçakaç: (kaç ha kaç)Büyük bir panik ve korku ile güvenli yerlere sığınmak için, tehlikeden ya da düşmandan kaçmak.

Bundan bir kaç yıl önce: “Gün gelecek, Karabağ’dan göçen insanlar, bu yılan cinlerin cirit attığı yerde, bağlı bahçeli, yeşil bir şehircik kuracaklar.” deseler, elbette buna hiç kimse inanmazdı. Dehşetli bir bela, hepsini birden yakalamıştı.

Göçmenler, buraya geldiklerinde çaresiz kalmışlardı. O zaman, nereden, nasıl başlayacaklarını bilmiyorlardı. Yürekleri bu yeni yurda ısınmıyor, elleri hiçbir işe varmıyordu. Doğdukları, büyüdükleri yurtlarının, yuvalarının, köylerinin havası hâlâ başlarında, kokusu hâlâ burunlarında. Yatıp kalkıp vatanlarının özlemini çekiyor, eski yurtlarını rüyalarında görüyorlardı; ama zaman geçtikçe, su akıp yatağını bulmuştu. Gönülsüzce sahiplendikleri bu yabancı topraklar, -en azından vatan torpağıydı- ev bark kurup evlerini nefesleri ile ısıttıkça, doğdukları yurda dönüşüyordu; ama hangi azap ve eziyetler, hangi mahrumiyetler pahasına, bunu ancak Allah biliyordu...

Önceleri, şöyle söylüyorlardı: “Bu zamana kadar yaptıklarımız, gör kimlere kaldı? Bundan sonra bir şeyler yapmaya, elimiz nasıl kalksın?” Daha sonra, toprağa öyle bir sağlam yapıştılar ki, her karışını, taşını keseğini ganimet saydılar. Eğer böyle olmasaydı, başlangıçta oldukça geniş yaptıkları sokakları, daha sonradan, eski köylerindeki gibi, bahçelerini her yıl adım adım genişleterek daraltmazlardı. Bunları görünce; “Artık kaderlerine razı olmuşlar, doğdukları toprakları bir defalık unutmuşlar.” diye düşünebilirsiniz. Lakin ağızlarını aradığımızda, yanıldığınızı, onların hiçbir şeyi unutmadığını da hemen anlamanız mümkündür. Her şey, onların yüreklerinde bir hüzne dönüşerek taşlaşmıştı; ancak onların ruhundaki köylülük, onlar bu topraklara kök saldıkça açıkça belli oluyordu...

Son zamanlarda burada, çadırkentleri yıkıp lağvedecekleri, çadırkent sakinlerini de muhtelif bölgelerde inşa edilen, uyduruk adlarından başka, her şeyi aynı tezgahtan çıkmış gibi, hepsi birbirinin aynı olan kasabalara yerleştirecekleri, dedikodusu dolaşıyordu. Üstelik bu, söylentiler, asılsız bir dedikoduya da benzemiyordu...

Çadırları, çoktan kerpiç ve taş evlere dönüşse de, arşivde tozla-

nan eski filmler, muhtelif amaçlarla televizyon kanallarında tekrar tekrar gösteriliyor, Baküde, Şeki'de bu filmleri izleyenler, bu kaçkın göçkünlerin haline acıyıp sinelerini dövüyorlardı. Herkes gibi Elşen de, önceleri, “yeni inşa edilen kasabalar” sözlerini pek önemsemiyor hatta buna inanmıyordu. Yetkililer, Karabağ göçmenlerini yeni inşa edilen kasabalara yerleştirmeye başlayınca, her şey daha açık anlaşılıyordu...

O zamanlar, yukardakiler, Ermeniler bu zavallıları elinden obasından sürgün ettiği günlerde olduğu gibi, sıcak odalarında, rahat koltuklarında oturuyorlar, yine milletin problemlerine kendi menfaatlerinin penceresinden bakıyorlardı. Bu uygulama, yüzlerce kez hafızalara tecavüz edip on yıldan fazla bir süredir alışılmış politikalarla, ilişkileri yeniden düşmancasına kırıp dökmek, talan etmek ve Karabağ'ı, Karabağlılara unutturma politikasıydı...

Elşen'in amcasının bahçesi, terk ettikleri yurtlarındaki bahçe gibi büyüktü; ancak bahçenin dört bir yanı, oradaki gibi çitlerle çevrili değildi. Bahçenin etrafı, buralarda bolca yetişen kamışlar ile çevrilmiş, geniş kapısı da kamıştan yapılmıştı...

Ortalıkta dolaşan uyuz köpek sesi duyup hemen kapıya yetişse de ne yapacağını kestirememiş gibi iri, ilk bakışta korkunç görünen pörtlek gözlerini Elşen'in yüzünde gezdirip dikkatlice süzdü onu. Köpeğin etrafında dolaşan, daha kulağı yeni kesilmiş küçük enik, sık sık bu köpeğe doğru bakıyor, sanki ondan bir hareket, bir teşebbüs bekliyordu.

“Heey! Ne yapıyorsun Vaska! Beni tanımadın mı?” diyen Elşen, köpeklerden gelebilecek bir saldırıyı engellemek maksadı ile onlara adeta kendisini tanıttı. Köpeğin, o anda kuyruğunu sallayarak tembel tembel oradan uzaklaşmasından, Elşen'i tanıdığı anlaşıldı. Küçük köpek ise Elşen'le oynamaya, onun ayaklarına dolaşmaya, başladı...

Elşen eve doğru yürüdüğünde, daha yolun yarısında, amcasının iki erkek torunu, az önceki ele ayağa dolaşan, kulağı kesik küçük enik gibi, ürkek ürkek, utana sıkıla kapıya doğru yürüdüler, Elşen'i tanıdıktan sonra da gülererek, ardından birbirlerini iteleye iteleye Elşen'e doğru yaklaştılar. İki de kamıştan atlara binmişti. Elşen, onları kucaklayıp

öptü. Çantasından çıkarttığı şeker ve çikolataları, oyuncak tabancaları onlara verdi. Çocukların etrafında sağa sola koşuşturan, yiyecek bir şeyler arayan küçük enik, atlayarak çocukların ellerindekini kapmaya çalışsa da fırsat bulamadı. İkisi de kendi payına düşenleri sıkı sıkıya göğsüne bastırarak eve doğru koştular. Küçük enik de onların ardı sıra...

Amcasının iki oğlu vardı. Kaçakaçta, onlar da Elşen gibi ortaokulda okuyorlardı. Çadırkentte büyüyüp yetişmişlerdi. Büyüğü evlenip çoluk çocuk sahibi olsa da, küçüğü henüz evlenmeyi düşünmüyordu. Bakü'ye gidip, okumak, büyük bir alim olmak istiyordu. Bu, babasının da arzusuymuştu. Babası da gençliğinde bu arzu ile yaşamıştı; ama babası onu hemen evlendirmiş, eş, çoluk çocuk derdine düşünce de başı iyice karışmış ve daha sonra her şeyi unutmuştu.

Çocukların bağrışmalarını duyan amcasının oğlu ve onun karısı, Elşen'i karşılamak için kapıya doğru yürüdüler. Hal hatır sora sora, Elşen'i kapının önüne kadar getirdiler. Kadın koşup ibriği ve temiz havluyu getirince, Elşen sordu:

“Tulumbanız çalışmıyor mu?”

Amcasının oğlu içtenlikle cevap verdi:

“Kuyunun suyu soğuktur, yoldan geldin, terlisin, hasta olursun...”

“Bir şey olmaz, soğuk su iyidir...” dedi Elşen, eline yüzüne serptiği buz gibi soğuk su, güçleri zorla yetse de, tulumbadan su çekmek için birbiri ile yarışan küçük çocukların üstüne başına sıçradıkça, havaya zıplıyorlar, çığlık atarak bağrışıyorlardı. Elşen, avcunu su ile doldurup içerken amcasının oğlu, kenardan seslendi:

“İçme! Su temiz değildir; biz kaynatıp içiyoruz.”

Elşen umursamadı:

“Bakü'de içtiğimiz Kür nehrinin suyundan da kötü değil ya!”

“Gürcüler Kür nehrinin suyunu, hayvanlara bile vermeyi yasaklamış, doğru mu yeğenim?” Amcasının sesi geldi, amcası elindeki değneği duvarın dibine dayadı. Elşen amcasının sesini duyar duymaz yanına vardı, sarılıp öpüştüler.

“Kür nehrinin suyunu kirleten, asıl Gürcüler ile Ermeniler'dir amca.”

Biraz sonra amcasının oğlu, babasının işareti ile kuzulardan birini yakalayıp erik ağacının altına çekti. Gelin, elinde koca bir bıçak ve su dolu ibrik ile onun ardından gitti. Çocuklar da onlara koşuldular.

“Ay amca! Vallahi, hiç gereği yok!” Dedi, Elşen meseleyi anladı ve kuzunun kesilmesine engel olmak istedi:

“Amca, vallahi her gün et yiyoruz, ben yoğurdu, kaymağı özledim...”

“Eh! Çok konuşma, sen gel, otur yanıma!” dedi amcası ve kızarak devam etti: “Bakü’de her gün kuzu eti, kuzu kebabı mı yiyorsun sanki?”

Amcası oğlu, kuzunun buğulanan işkembesini çıkarıp yere atar atmaz, demin Elşen’in Vaska diye çağırdığı uyuz köpek, işkembenin sağından solundan çekiştirmeye başladı. Amcası kenardan seslendi:

“Eh, işkembeği götürün, bağlı köpeğin önüne bırakın. Bu uyuzla birazcık verseniz yeter. Bu, ortalıkta siflene siflene akına karasına bakmadan ne bulsa yiyor. Ama zincirde bağlı olan kendini beğenmişin biri, öyle her şeyi beğenmiyor...”

Zincirle bağlı olan köpek evin arkasında, kendi kulübesindeydi. Amcası, gece çoluk çocuk yatıp da el ayak çekilince onu çözüyor, o köpeğin korkusundan in cin bu evin etrafında dolaşamıyordu...

İşkembesi elinden alınan uyuz köpek ağzının suyunu akıtarak kenardan pel pel bakıyor, kendi payının ne zaman verileceğini bekliyordu...

Ocak kurup ateş yaktılar, kuzu kebabını pişirip masaya getirdiler. Her şey güzeldi. Sadece ortalıkta vızıldayarak dolaşan sivrisinekler insanı rahatsız ediyordu. Ne kadar kovalasan da fayda etmiyordu. Bir değil, beş değil; binlerce sivrisinek hücum ediyordu...

Bakü’de, Elşen’in annesi pencerelere tül çekmişti. Evde velev ki bir yakarca, bir sivrisinek görseler, her biri elinde bir sineklik ile hücumla kalkıyor, sineği bulup öldürmeden de yerlerine oturmuyorlardı...

Elşen’in rahatsız olduğunu gören amcasının oğlu, masanın üstüne, yemeklerin sağına soluna ceviz yaprağı dizdi. Sivrisinekler biraz öte çekildi sanki, masadan uzaklaştılar...

Sonra, amcasının gelini, aceleyle bir kase manda yoğurdu getirdi. Elşen, o anda:

“Eveet! İşte şimdi aradığımı buldum,” deyip, kebaptan biraz olsun elini çekti. Yoğurdu yerken, bir yandan da merakla, bahçedeki hayvanları izliyordu. Asmanın gölgesine bağlanmış olan manda arada bir burnunu ileri uzatarak için için böğürdüğü, iri kulakları, komik şekilde bir aşağı inip bir yukarı kalkıyordu.

Elşen sordu:

“Bu sıcakta, bu zavallının günahı nedir ki tutup buraya bağladınız?”

Amcasının oğlu cevap verdi:

“Ayağı yaralanmış, eşi, az ilerdeki gölde, o nedenle homurdanıyor...”

Amcası ekledi:

“Hayvanın da çekemeyini olur yeğenim. Biliyor ki eşi orda, göle yatmış serinliyor, bunun da burada canı sıkılıyor.”

“Eşini görmediği halde onun gölde olduğunu, serinlediğini nereden biliyor ki amca?”

“Uzaktan uzağa, kendi dillerince birbiri ile konuşuyorlar. Bu, ona, nerde olduğunu, ne yaptığını soruyor, o da gölde keyfine baktığını bildiriyor. Belki de, gölde yüzüp serinlemiyordur ha! Belki de hava atıyordu; ama tam tersi de olabilir. Belki bu ona hava atıyor, onu kızdırıyor; o da bunu kıskandırmaya çalışıyordur.”

Biraz sonra göldeki mandanın başı ile kamıştan yapılmış kapıyı iteleyip, üstünden başından çamurlar süzüle süzüle avluya girmesiyle birlikte ikisi de sakinleşti. Kim kimi aldatmıştı ancak Allah bilir...

Komşuların bahçelerinden ara sıra, karşılıklı anıran eşeklerin bu anırmaları da boşuna değil di galiba, amcasının dediği gibi onlar da birbirini kıskandırıyor olmalıydı...

Bahçenin diğer tarafında, kamışların arasından gizlice içeri giren kara bir köpek, önce durdu; sonra çekine çekine etrafı gözden geçirmeye başladı. Uyuz köpek, onu fark ettiği halde umursamadı bile. Yerinden kalkmaya erindi sanki. Yattığı yerden başını kaldırıp ona doğru ters ters bakmakla yetindi. Bu davetsiz misafir ise bundan cesaretleterek bah-

çeyi dolaşmaya başladı. Evin arkasındaki köpek, galiba onu gördü ki o anda kendini parçalayıp havlamaya başladı. Kulağını diken kara köpek, bağlı olan köpektən çekindi. Geldiği gibi de sessizce geri döndü. Bağlı olan köpeğin havlaması da o anda kesilmişti ki gayrete gelen uyuz köpek, nihayet, yerinden kalkıp tembel tembel kara köpeğin arkasından kapıya doğru gitti, yalandan, hala hatrın kalmasın dercesine bir iki ağız havladı...

Amcasının oğlu evin arkasına doğru bakarak orada bağlı olan köpeği azarladı. Amcası:

“Köpekle uğraşma, işine bak!” dedi.

“Boş boş havlıyor, görmüyor musun baba!?”

Amcası hiddetlendi:

“Boş boş havlamıyor! Senin böyle şeylere aklın yetmez!”

Amcası bir an sustu, sonra ne düşündüyse, yeniden konuştu:

“Keşke zamanında biz de kendi yerimizi yurdumuzu onun gibi ayık sayık bekleyebilseydik, onun gibi nöbet tutabilseydik...”

İpek böceğine benzeyen ibiği, gagasından aşağı sallanan, kanatları yer süpüren erkek hindi, fısıldayarak, onu hiç takmadan ortalıktaki taneleri toplayıp yemlenen dişi hindinin etrafında dönüyordu. Amcasının torunları tepinir tepinmez ibiği toplanıyor, kat kat olan boynu, başı morarıyor; aradan biraz zaman geçince yeniden kızarıyordu ama elinden bir şey gelmiyordu...

Yakınlarda bir yerde, arada bir, cırcır böceklerinin insanın sinirini bozan, tekdüze sesini bastıran garip bir kuş ötüyordu; ancak Elşen, bu öten kuşun ne olduğunu ayırt edemiyor, adını sormaya da utanıyordu. Kuş uçup yakınlarda bir yere konunca, onun karatavuk olduğunu anladı, şaşırdı. Karatavuktan böyle ses!?

Bütün bunlar, Elşen'in içinde köye ait şeylerin uyuklayan geçmiş hislerini, hatıralarını uyandırıyor; yüreğini içten içe kemiriyordu. Hele akşamüstleri, amcasının diğer oğlu, ineklerle beraber otlatmaya götürdüğü koyunları getirdiğinde kuzuların meleğe meleğe analarına doğru koşmaları, analarının göğsüne, burunları ile alttan vura vura emmeleri

tamamen başka bir manzaraydı...

Elşen sordu.

“Hey amca, böyle durumlarda kuzuların anasını şaşırıp da başka bir koyunu emdiği oluyor mu hiç?”

“Hayvanlarda doğuştan gelen yetenekler içinde tanıma kabiliyeti çok güçlüdür, yeğenim...”

Hayvanlar yazıda otlayıp eve döndüğünde evdeki herkes ne yapması gerektiğini önceden biliyordu. Amcasının küçük torununun, dut ağacının altında gurklaya gurklaya civcivlerini başına toplayan tavuğun (Gürk tavuğu, uzaklara gider de, civcivleri kurt kuş yer diye, ayağından bağlamışlardı.) ayağındaki ipten tutup büyük adamlar gibi işgüzar bir şekilde ve özenle çekerek götürüp kümese koyduğunu, tavuğun arkasından gelen civcivleri de içeri doldurup kümesin kapısını kapattığını gören Elşen, şaşırıldı ve o küçük çocuğu övdü:

“E, sen ne akıllı oğlansın böyle!”

“Bu evde büyükten küçüğe herkesin bir işi vardır yeğenim,” diyen amcası kenardan memnuniyetle güldü ve ekledi: “Onun işi de her sabah gürk tavuk ve civcivleri kümeden dışarı bırakmak ve akşamları da onları içeri almaktır...”

“Bu kaç yaşında ki amca? Konuşabiliyor mu?”

Elşen geldiğinden bu yana o çocuğun konuştuğunu görmemişti.

“Üç yaşında, henüz pek iyi konuşamıyor; ama her şeyi anlıyor.”

Çocuk kümesin kapısını kapatıp gittikten sonra, nerede kalmışsa, azıp kalmış bir civciv bağırıp çağırarak kapının etrafında dolaşmaya başladı ama içeri geçebileceği bir yer bulamadı. Durup dinlenmeden, aralıksız civirdiyor, başını sağa sola sokuyor ama bedenini içeriye atamıyordu. Kümeste ise anaç tavuğun bağırması, diğer civcivlerin sesine karışıyordu. Anaç tavuk, nerdeyse kümesi başlarına yıkacaktı. Bir müddet sonra, kümesin önündeki feryat figanı duyan çocuk, koşarak geldi. Kümesin kapısını yeniden araladı, garip civcivi içeriye geçince sesler de kesildi....

Evdekiler, akşam telaşını bastırıp yenice rahatlamışlardı ki el fe-

nerinin güçlkle ışıttığı yolda, eli değnekli bir adam göründü.

“Komşuuu! Misafir kabul eder misiniz?”

Gelen adam köylülerdendi. Cevap beklemeden gelip onlarla tokaştı, boş bir sandalyeye oturdu ve ziyaret sebebini açıklayıverdi:

“Duydum ki yeğenin gelmiş. Bir hal hatır sorayım diye geldim. Hem de bakalım yeğenin, bizim başımıza gelenler hakkında ne düşünüyor, aklı ne kesiyor? Bakü’de ne deyip ne duyuyorlar?”

Elşen sual dolu gözlerini amcasının yüzüne dikti:

“Hangi mesele ki?”

Amcası komşunun sözlerini bitirmek istercesine cevap verdi:

“Ay kişi, biz öylesine sohbet ediyoruz, senin dediklerini konuştuğumuz yok.”

Amcası çok sert, kapalı bir adamdı. Karısı öldükten sonra huyu biraz daha değişmişti. Ne derse desin pek karşı çıkmıyorlar, hatırına değmiyorlardı.

“E, niye ki boş şeylerden bahsediyorsunuz? Bir de baktın ki silahı dayadılar böğrümüze, dediler ki: Evini eşiğini topla, buradan göçeceksin!!! Söyle ki yeğenin de bilsin. Bu konuyu gazetesinde gündeme getirsin. Belki onun kalemi bizim bahtımıza uğurlu gelir.”

“Az mı yazdılar! Bu konuyu az mı gündeme taşıdılar?”

“Eh! Pek de güzel yazdılar!!! İnsafı kuruyasıcılara biz burada bir söz söylüyoruz, onlar gidip başka şekilde yazıyorlar. Yalan mı?”

“Kardeşim, ben hiçbir yere göçmüyorum, tamam mı? Konu kapanmıştır, Vesselam!”

Amcası, “Göçmüyorum!” sözünü öyle bir söyledi ki sanki onu, o an zorla göçürmeye gelmişlerdi.

Gelen adam Elşen’e döndü:

“Bana bak yeğenim,” dedi. “Evimizi, eşiğimizi buldozerler ile yıkıyorlar, bağımızı, bahçemizi düzlüyorlar; bakınca yüreğim kan ağlıyor. İşte, şu semtttekileri buradan zorla göçürdüler. Eliyle yan tarafı işaret etti: “Sabahleyin ortalık aydınlandığında o evin yıkıntılarını kendi gözlerinle görürsün...”

“Eh, şimdi sırası değil; sinirlenme bakalım.” Amcası sanki ona mani olmak, sanki onu susturmak, kandırmak istiyordu; ancak bir yandan onun anlamayacağından, bir yandan da istemediği şeyleri birilerinin duyacağından çekiniyordu.

Komşusu şaşkınlıkla söylendi:

“Boyy! Ne demek sırası değil!?”

“İyi de biraz dur, sabret bakalım!” dedi amcası ve birden öfkeli şekilde ayağa kalkıp eve doğru yürüdü: “Öyle icap etti,” dedi. “Kalkın, geçin içeri...” Sanki çoluk çocuğa, bu hareketleri ile bir şeyler anlatmaya çalışıyordu.

Komşusu:

“E, niye eve geçiyoruz, ev sıcaktır,” dese de kalkıp başını sallaya sallaya gönülsüzce eve yürüdü ve söylenmeye devam etti: “Yoksa birilerinin duyup da büyüklere ihbar edeceğinden mi çekiniyorsun?”

Elşen de mecburen onlara katıldı. Ev gerçekten de sıcak, bunaltıcı idi; lakin çare yoktu. Amcası böyle istiyordu.

Amcası:

“Evet, şimdi keyfin ne kadar istiyorsa o kadar konuş, içini boşalt. Bilmez misin ki yerin kulağı vardır, ağaçlar da canlıdır; her şeyi işitip anlıyorlar...”

Hem komşusu hem de Elşen, hiçbir şey anlamadılar, büyük bir şaşkınlıkla: Bu ne konuşuyor? dercesine amcasının yüzüne baktı Elşen. İkisi de bekletiler ki dediklerini açıklayacak; ama o konuşmadı, ağzına biraz su aldı ve bekleledi.

Komşu yeniden konuşmaya başladı. Arada bir sesini biraz yükseltse, amcası yine aynı tedirginliği duyuyor, telaşlanıyor; pencereden dışarıya, karanlığa doğru boylanıp bakıyordu.

Elşen önce, bunları zorla göçürseler de istedikleri kasabaya göndermediklerini; bunlar taşınırken araba falan vermediklerini zannetti; ama amcası: “Biz göçmek istemiyoruz.” deyince duyduğuna inanamadı:

“Yeni inşa edilen kasabaları sık sık televizyonda gösteriyorlar, her bir rahatlığı varmış. Yolu, suyu elektiriği, herbir evin yüz metre kare

bahçesi... Üstelik de, elinden iş gelenlere, becerikli olanlara ekin biçin diye tarla da veriyorlarmış...”

Amcası:

“Bunların hepsi insanları oralara göçürmek için göz boyama kampanyalarıdır. Bize bir şey lazım değil! İyi kötü bir ev bark kurup bağ bahçe yeşertmişiz. Buraların havasına, suyuna zorla alıştık zaten. Dağdan ovaya inen adam nasıl alışır! Buradakiler artık kendilerini öz köylerinde sanıyorlar. Kalkıp onları yeniden bir yerlere göçürmek, aradan vurulan tekme gibi bir şeydir. Eğer bize gerçekten acıyorlar, içleri yanıyor, gücümüzün yetmediğine yardım etsinler; eskimizi yenileyelim, yıkılan yerimizi yapalım vesselam! Yeni inşa edilen kasabaların neyi burdan fazladır? Doğalgaz, kanalizasyon orda da yoktur, burda da... Göçenlerin dediğine göre, evlerin dışı süslü, içi pisli imiş. Bir iki ay oturduktan içini yeniden yaptırmak gerekiyormuş...”

Elşen:

“ Amca, gel şöyle diyelim: Sizin gücünüz yetiyor, nasıl derler, dişli turnaklı olmuş, kendi yaşantınızı, kendi düzeninizi kurmuşsunuz; ama nice elsiz ayaksız gazi, nice öksüz yetim de var!”

Amcasının yerine komşusu cevap verdi:

“Biz senden razıyız, hem de çok razıyız yeğenim! Ne yapalım, bırak yeni inşa edilen kasabalara, o elsiz ayaksızları, öksüz yetimleri, yol kenarlarında, vagonlarda yaşayanları yerleştirsinler.”

Amcası fikrini, tamamen başka bir ruh haliyle, daha sert şekilde bildirdi:

“Eh, Baküde, Şeki'de elsiz ayaksız yok mu?: Tembel, ver yiyeyim, ört yatayım diyen; fakir, aç yalavaç her zaman her yerde olur. Taşıma su ile değirmen dönmez ki... O kasabalara harcanan paranın üçte biri bu çadırentlere harcansa, buralar cennete dönerdi. Bir de oğul, millete iş güç lazım. İnsanın karnını doyuran ev bark değil; iş güctür... O zaman başta oturanlarımız, birbirleri ile mücadeleye girişti. Ara yerde de Ermeni, bizim toprağımızı, evimizi barkımızı, yurdumuzu yuvamızı elimizden aldı. Kendi ferasetimizle çalışıp çabalayarak herbirimiz bir

verde, güç bela bir iş güc, bulup geçimimizi sağlamaya başladık; ama şimdi de başladılar ki...”

Amcası nedense sözünü tamamlayamadı.

Komşu:

“Toprak vereceklerse, işte benim kaynım, ona verselerdi, ezelden çiftçidir. Çalmadık kapı bırakmadı, her yere müracaat etti. Sonunda Baküdeki büyüklerden biri, bakan mıdır, bürokrat mıdır nedir, bir köy kadar toprak almıştı. Şimdi onun toprağını icara aldı, orada çalışıyor.”

“E, bunlar atın önüne et, itin önüne ot koyuyor! diye, amcası öfkeyle elini salladı.

Elşen sordu:

“Yeni kasabalara, sizin gibi göçmek istemeyenler çok mu?”

“E, çoğu göçmek istemiyor tabi. İyi kötü bir ev dikip bağ bahçe yeşerttiler. Ailesinin geçimini sağlayacak kadar iş güc buldular. O yüzden göçmek istemiyor çoğu. Ha, ezelden beri gözünü elden gelen yardımlara dikenler için farkı yok. Onlar hemen göçerler. Terziye: Göçüyoruz demişler; iğnem başımda demiş, o hesap...”

“Bu konudaki düşüncelerinizi yukarılara bildirdiniz mi?”

“Bildirmek de söz mü?” dedi, komşusu yine amcasından önce söze girdi: “Başbakana, Cumhurbaşkanı’na, Cumhurbaşkanı’nın karısına... Telgraf üstüne telgraf çektik. ANS’ye haber verdik. Belki bir faydası olur, diye toplanıp yolu ulaşımaya kapatıp eylem yaptık. Televizyondan gelmişlerdi, hepimizi konuşturup çektiler. Gidip üç gün sonra eski çekilişleri, şehirdeki acıklı vaziyetten dem vuran valiyi, temsilcileri gösterdiler. Güya birileri bizi tahrik edip eylemler yaptırıyorlar... Halbuki kendileri alttan alttan bize baskı yapıyor, insanları güç bela yeni kasabalara göçürüyorlar. Niyetleri burada bizim sesimizi kırmak...”

“Burada birbirine bağlı, komşu olan aileleri birbirinden ayırıp başka başka kasabalara yerleştiriyorlar. Öyle kasabalar var ki Ermenilerle yüzyüzedir. Yarın Ermeniler tankını topunu doğrultup ateşlese, ne hükümet ne de askerler imdadımıza yetişebilir.”

Birden ışıklar söndü, her taraf koyu bir karanlığa gömüldü. Am-

cası büyük oğluna işaret etti:

“ E, akümülatörü bağla, koş.”

O da kalkıp köşedeki akümülatörün sallanan tellerinin yerini değiştirir değiştirmez, tavanda diğerinin yanına asılmış ampül yandı, oda aydınlanıverdi. Televizyon da çalışıyordu.

Elşen Sordu:

“Bu nedir, ay amca?”

Amcası gülererek cevap verdi.

“Yeni icattır, güçlendirilmiş basit araba aküsüdür. Tam dört tane, elektrik varken şarja bağlıyoruz, elektrikler kesilince de bunlarla idare ediyoruz. Hem ışığımız yanıyor hem de televizyonumuz çalışıyor.”

“O koca lambaya gücü nasıl yetiyor bu akünün?”

“Büyüklüğüne bakma, on iki voltluktur. İki lamba yansa yetiyor, biri içerde biri dışarda...”

“Ama televizyonda, kaçkınların elektriği artık kesilmiyor, bütün gün elektrik veriliyor diye söyleniyor. Bu doğru değil mi?”

“Bütün gün elektrik verildiği yalandır; ancak yakın zamana kadar fena değildi. Şimdi ise elektrik idaresi: Limitiniz bitti, daha size elektrik veremeyeceğiz, diyor. Sadece elektrikle tehdit etmiyorlar. Göçmeyenin, vatanperverliğini de sorguluyorlar, güya vatanperverlik bir yerden başka yere göçmek yahut göçürmekle ölçülüyor.”

“Yeni yapılan kasabaların çoğunluğu 300-350 haneliktir,” dedi, komşu: “Herbirine de bir küçük okul yapmışlar. Yarın çocuk sayısı az olursa ilkokula çevirecekler. Yavrular kışta kıyamette yollara düşüp başka kasabaların ortaokullarına gidecekler. Hele öğretmen problemini hiç demiyorum. Eğitimimizin ne kadar berbat vaziyette olduğunu herkes biliyor.”

“Bari yeni kasabalara göçmek isteyenlere araba falan veriyorlar mı?”

Elşen’in bu sorusuna amcası cevap verdi:

“Zavallı fakirlerin nice yıldır, binbir zorluk ile aldığı pılı pırtısını, evini eşyasını toplayıp doldurmak için, güç bela bir araba veriyorlar. O da yetmiyor. Mecbursun, evini yıkıp tahtasını, kapısını, penceresini...”

Ne bileyim, para eder ne varsa satıp üstüne de bir miktar para koyup bir araba tutman gerek. Hayvanlarını, başka eşyalarını ancak o şekilde taşıyabilirsin.”

“Peki bağ bahçe nasıl olacak?”

“Nasıl mı olacak? Cellat gibi doğrayıp yere yığacaklar.” Amcası bunları söylerken, dışardan duyulacağından korkuyormuş gibi sesini kıstı.

“Vallahi de billahi de bu, canlının canlıya ihanetidir yazıktır, günahdır. Dinliyor musun yeğenim, Japonlar bir alet icat etmişler. Aleti ağaca monte edip, birinin eline de baltayı veriyorlar. Diyorlar ki ağacın filan budağını kes. O da yüzünü o budağa çevirip elinde balta ile yaklaşıncı, koca ağaç korkusundan tir tir titriyor...”

Bir müddet hiçbiri konuşmadı. Odaya çöken sükutu komşu bozdu:

“Evet yeğenim, derdimiz büyüktür, ne yapalım...”

“Eh, değirmenin çarkı döner, çak çakın başı ağrır. Liderlerimiz, başbilenlerimiz, görevlilerimiz arasında, milleti için vazifesini, koltuğunu kurban verenler yok. Vazifesi, koltuğu için milletini kurban verenler çoktur, vay bu milletin haline! Bu nasıl bir anlayıştır, felek de çözemiyor...”

Elşen birden hatırlamış gibi sordu.

“Tamam amca, farzedelim ki yarın Ermeni zulmünden sonra sürgün edildiğimiz köylerimizi bize geri verdiler. Yine burda kalacak, toplanıp eski yurdumuza gitmeyecek misiniz?”

“Gideceğiz yeğenim, hem de meleye meleye gideceğiz. Taşı nereye attığımı biliyorum; ama o göçmek, bu göçmeye benzemez! Cinle şeytani karıştırma. Bir de, şayet yurdumuza döneceksek, her gün bir yere göçmenin, bu kadar israfın ne manası var?”

Aniden gözleri televizyonun ekranına ilişti. Tuhaf bir tesadüftü belki de... Haberlerde, Berde'deki çadırkent sakinlerinin yolu kapatıp yaptığı eylemi gösteriyorlardı. Kimi yeni inşa edilen kasabada kendisine ev verilmediğinden, kimi de ailesi kalabalık olduğu halde kendisine iki, üç odalı ev yerine bir odalı ev verildiğinden şikayet ediyordu. Bazısı da evlerinin tamamen başka adamlara, ne bileyim, Bakü'de, Şeki'de, Rusya'da yaşayan zengin kişilere satıldığını söylüyordu.

Elşen yüzünü amcasına çevirdi:

“Buna ne diyorsunuz amca? Milletin, bu kasabalara göçmek için nasıl mücadele verildiğini görüyor musunuz?”

Amcası da komşusu da şaşırıp kalmıştı.

“Vallahi, ne bileyim yeğenim?. Biraz danışıklı dövüşe benziyor. Herhalde bunlar evsiz barsız, fakir fukara takımındır. Mecburen böyle konuşuyorlar. Bir de, onların yaşadığı yere gittim. Bizdeki tertip düzen, bağ bahçe onlarda yoktur. Evvel bizde de cemaat elini sıcaaktan soğuğa vurmuyordu ki. Bugün, yarın geri döneceğiz diye düşünüyorlardı. Atalar: “Ek, pişman ol.” demişler diye herkese yalvar yakar anlattım. Sağolsunlar, sözümü dinlediler. Herkes toprağa yapıştı, ekti, dikti bağ bahçe yeşertti...”

Sohbetleri hayli uzadı. Gece yarısını geçmişti. Amcası komşusunu yolcu etmek için dışarı çıktı. Az sonra Elşen de kalkıp bahçeye indi.

Aylı yıldızlı, sihirli, büyülü bir geceydi. Tuhaftı. Kasabada, hele de köyde, tabiat insanı koynuna çağırıyor; konuşturup söyletmek, onunla ilişki kurmak istiyor. Şehirde ise insandan adeta kaçıyor. Sanki tabiat, şehirdeki seslerden, gürültüden, binbir türlü zararlı, zehirli kokudan korkuyordu. Yahut, binlerce yüksek binanın arasında, dar sokaklarda, güneş görmeyen kuytularda kaybolmaktan korkuyordu belki de. Belki de örümcek ağı gibi birbirine dolaşan yollarda, sağa sola hızla giden arabaların altında kalıp harap olacağından korkuyordu. bütün bunlar olabilirdi...

Elşen, birden ağaçların arasında, fısıltıya benzer bir ses işitti. Az ilerde, amcasının nar ağacı ile konuştuğunu fark etti. Meyvelerin tarttığı budakları kaldırarak narları sıvazlıyor; seviyor, okşuyordu. Sonra ayva ağacına yaklaştı. Geçen yıldan daha fazla meyve verdiği için ağacı sevdi. Meyveleri sulanıp ağırlaştıkça armut ağacının dallarını destekleyen direk eğilmiş, ağacın dalları, ayvanın üstüne inmişti. Direği düzeltip armudun dallarını yeniden kenara çekti. Kayısı ağacının yanına vardı. Onu pazarlan, fidan satan topal bir adamdan aldığını söyledi. Çekirdekleri de tatlıydı. çekirdeklerini kırıp badem gibi lepesini de yiyorlardı. Onu yetiştirene

kadar nazını çok çekmişti. Bu yıl kayısının yılı değildi. Çiçek vakti aralıksız yağan yağmur, tozlanmaya mani olmuştu. Olan meyveyi de torunları daha çağla iken taş ile düşürüp dudaklarını buruştura buruştura, gizlice tuza batırıp yemişlerdi. Elmayı bir çift almıştı. Biri, fidan satanın dediği gibi: dede babadan bildiği gızilehmedi² idi. Diğeri ise anton alması çıkmıştı. Erik ağacı ise aşılı değildi, çekirdekten yetişmişti. Yerini değiştirip seyreltince iki tanesi kalmıştı. Birine kendisi iğneburun tomurcuğu aşılamaş, diğere hiç dokunmamıştı. Aşısız olan erik ağacının yağmur kar umrunda değildi. Üzüm salkımı gibi meyve veriyordu. Konu komşuyla birlikte yediklerini yiyorlar, yemediklerinin yarısını kışın yemek için kurutuyorlar, yarısını da pestil yapıyorlardı. Bahçenin ön tarafındaki ceviz ağacını ise şüphesiz bir alakarga dikmişti. Ceviz ağacının bağbanı olan karga mıydı yoksa başka bir karga mıydı, iki yıldır cevizler olgunlaştığında gelip cevizleri tek çift alıp gidiyordu. Birinci yıl kargayı taşıyıp kovarken uşaklarına kızmış: Karga kaç ceviz götürürse götürsün, ona dokunmayın; çünkü bu onun kendi hakkıdır, demişti. Dut ağacı geçen yıl az kalsın kuruyacaktı. Meğer, dibinde, toprağın altında çoklu, böcek, kurt varmış. Dut ağacının dibini kazıp börtü böceği kırmış, ağacı ölüm cenginden kurtarmıştı. Üzüm asması, incir ve kuşburnu ağacı da dikmişti. Meyvelerinden tatsalar da bu ağaçlar daha küçüktü...

Amcası böylece bir ağaçtan diğere atlıyor, herbirini de bir şekilde, güya kendi dilince konuşuyor, kah hal hatrını soruyor, kah övüyor, kah da gövdesini okşuyordu. Kimisine şaka yollu, yerini yurdunu, nereli olduğunu hatırlatıyor. Kimine aslını neslini, hısım akrabasını tanıtır; kimine de destek oluyor, direk veriyordu...

Yel vurdukça ağaçlar, kendi dillerinde sırlı, büyülu şekilde hışırıyor; yaprak yaprak fısıldıyorlardı. Bu olağanüstü durumdan dolayı, sanki ağaçlar gülüyor, yüzleri aydınlanıyordu. Diğere ağaçlar nasıl sevinmesinlerdi ki... Amcası, aşısız erik ağacını bile öve öve göklere çıkarıyordu. Herbir ağacı da döne döne göçüp gitmeyeceğine inandırıyor. Demin komşusunun dilinden işittiklerinin asla gerçekleşmeyeceğini

2 Gızilehmedi: Karabağ'da yetişen bir elma türü

anlatıyordu ağaçlara. Bizi birbirimizden ayırmaya kimsenin gücü yetmez diyordu kendi kendine!

Ağaçlar; hatta çalılar, dikenlerle konuşup sohbetini bitirdikten sonra, evin önündeki Çin gülüne yaklaştı. Gül ile konuşurken sesi birden titredi, dayanamayıp ağladı.

Çin gülünü, amcasının karısı, atayurtlarından sürgün olup gelirken saksıda getirmişti. Bu gül, onun yadigarıydı. Çok kısa bir zamanda kol budak salıp iri bir ağaç boyuna ulaşmıştı. Bunun için de küçük saksısından daha büyük ağaç bir saksıya taşınmışlardı. Amcası, saksının taşınması kolay olsun diye, yan taraflarına iki tutacak da berkitmişti. Soğuklar düşünce içeri alıyorlar; havalar ısınınca yeniden dışarı çıkarıyorlardı...

Çiçek zamanı gelince üstü kıpkırmızı, çetir gibi güllerle dolar; görenin aklını başından alırdı. Amcasının karısı, bu güle özel bir itina gösterir; canı gibi bakardı. Çok yiğit bir kadındı. Amcası, bu evi barkı, bu bağı bahçeyi önce Allah, sonra karısının sayesinde yapabiliyordu. Paçasını çemreyip ayağı yalın çamur karar, kerpiç yapar, taş taşır, hiçbir işte kocasından geri kalmazdı. İşte o zamanlar üşütmüş, önemsemediği için de karaciğeri su toplamıştı. Ne kadar doktor dolaşsa da, ne kadar iğne ilaç kullansa da iyileşememiş; hastalığı daha da ilerlemişti.

Karısı öldükten sonra, sanki Çin gülünün de devranı dönmüştü. Bütün ev halkı, onun üstüne titremesine rağmen o zamandan beri gül açmıyordu. Her zaman yemyeşil olan yapraklarının rengi de değişmiş, evvelki şuhluğunu yitirmişti. Hasta bir adam gibi günden güne süzülüyordu. Kurudu, kuruyacak diye günlerini sayıyorlardı; ama kurumuyor, hayata direniyordu; lakin hiç gül açmıyordu...

Amcasının oğlunun evlendiği yıl, Çin gülü tomurcuklandı. Sonra tomurcuklarını döktü; ancak bir tek gül açtı o yıl. İlahi, o nasıl güldü! Hiçbir zaman böyle bir gül açmamıştı. İri, parlak! Güneş gibi yanıyor, ışık saçıyordu. Epeyce durdu, solmadı. Görüp göreceklere işte o gül oldu, bir daha ne tomurcuklandı ne de gül açtı...

Elşen, o gece uyuyamadı. Hep, nereye giderse gitsin akşamları

yatağının içinde gündüz topladığı malumatları gözden geçirir, bir kısmını eler; yazacağı yazını nereden başlayıp nerede biteceğini planlardı. Ertesi gün geriye dönerken yol boyunca, otobüste dahi bu konuda düşündü. Bakü'ye ulaşınca yazmak kolay olurdu. Orada yaşadıklarını, hafızasında kalanları, hemen baştan sona bir kağıda yazdı...

Bu gece, Elşen'in uykusunu arşa çıkaran Karabağ, Karabağlılar, onların başına gelenler oldu. Hayır, bu dert onu kenardan, ansızın yakalamamıştı. Nice yıldır kanı ile, canı ile yaşadığı bir dertti! Çadırkentlerini lağv edenler belki de doğrudan doğruya kaçkınların haline acıyorlardı; ama amcasıgil de, umdukları yere küsmekte haklıydılar. Yeri geldiğinde, alınan kararlar ile ilgili onların görüşleri de alınmalıydı elbette. Onlara da danışılmalıydı. Bu insanlar bir taraftan yetim, diğer taraftan da şımırık çocuklar gibiydiler. Ne istediklerini bazen kendileri de bilmiyorlardı. Aslında ne istediklerini bilmemelerinin nedeni, Karabağ'ı istemeleriydi. Bütün bu kararsızlıklarının besleyen duygu Karabağ hasreti idi! Ne burası ne de bundan sonra sahip olacakları yerler, kaybettiklerinin yerini asla tutmazdı. Onların yitirdiğini hiç kimse yitirmemişti! Onların derdi ile yeryüzünün bütün dertlerini bir taraziye koysalar, onların derdi ağır basardı. Hasretiyle yansalar da bir türlü Karabağ'a kavuşamıyorlardı...

Elşen kendi kendine söz verdi: Bakü'ye gittiğimde, Karabağ hakkında ses getiren bir şey hazırlamalıyım. Hazırlayacağı konunun adının da belirlemişti: "Karabağ Derdi"

Elşen eve gelince babası ve annesi, elbette ilk önce, amcasığılin durumunu sorup haber aldılar, sonra da her biri kendi ısmarladığı şeyi getirip getirmediğini sordu. Annesi, zoğal ağacından yün çubuğu, babası da nar ağacından sineklik istemişti. Doğrusu, bunlar Elşen'in aklına çok kötü bir anda; amcası bahçede ağaçlar ile konuşurken düşmüştü... Elşen, şimdi onların istediklerini yerine getiremeyişini, anne ve babasına nasıl anlatacağını, onları nasıl ikna edeceğini düşünüyordu. Onların, Elşen'i anlamaları için amcasının ağaçlarla nasıl sohbet ettiğini görmeleri gerekiyordu!..

KİRAZ AĞACI

Kış bütün şiddetiyle, o zamana kadar görülmemiş, duyulmamış bir soğukla gelmişti. Her taraf kar, ayaz, dörtbir yan kış kıyametti. Kış, fakir fukaraya, öksüze, yetime yardımcı olacağına, onlara kan yutturan insafsız, zalim memurlarla elbirliği etmiş, insanlara zulüm için bahse girmişti adeta. Fakir fukaranın binbir ihtiyaç içinde, geçim derdiyle geçen günleri, iyice zorlaşmıştı...

Bu, insanın iliğine işleyen soğuk havada, iki çocuğu ile birlikte gözü yolda, kulağı seste olan Selime od, ocak derdi ile kıvranıp duruyordu. Yakacak derdi, onu her dertten daha fazla üzüyordu. Rehim, geçim derdine düşüp ekmek parası kazanmak için Bakü'ye giderken, karısı Selime'ye beş kuruş bile odun kömür parası bırakmamıştı. Daha doğrusu, karısına verecek parası yoktu...

Selime, aniden bastıran kış nedeniyle Rehim'in, bu gün yarın Bakü'den köye döneceğini düşünüyordu. Haberlerde, Bakü'de de havaların iyice kötüleşeceği, kar yağacağı hatta yolların buz tutacağı söyleniyordu. Meteoroloji müdürlüğünün bu hava tahmininin, Bakü'de ne derece gerçekleşeceğinden Selime'nin hiç haberi yoktu. Havalara iyi olduğunda, köye belirli saatlerde elektrik veriliyordu. Kar fırtına başladıktan sonra ise, 'ışık devleri' sanki elektriği tamamen kesiyorlardı. Artık köyde televizyona da bakamıyorlar, haberleri dahi dinleyemiyorlardı...

Rehim Karabağ gazisiydi. Selime'yi ateşkesten üç yıl sonra, komşu köyde, asker arkadaşının düğününde görmüştü. Birbirlerini beğenmişler ve evlenip yuva kurmuşlardı. İki çocukları vardı: Biri kız, biri oğlan. Kız beşinci sınıfta, oğlan ise ikinci sınıfta okuyordu...

Köyde, insanların geçimini sağlayacağı, çalışıp para kazanacağı bir iş yoktu. Erkeklerin çoğu, ekme parasını kazanmak için, uzak yakın demeden gurbet yollarına düşmüşler, başka ülkelere gitmişlerdi. Rehim de Baküde, amele pazarında çalışıyor, adeta ekmeğini taştan çıkarıyordu. Baküde bir ay çalışıp birkaç günlüne köye dönüyordu. İnşaatlarda, bağda, bahçede amelelik yapıyor, çalışıp didiniyor, eline üç beş kuruş geçince de karısına, çocuklarının, karısının ihtiyaçlarını alıyor köye dönüyordu. Karısının, çoluk çocuğunun ihtiyaçlarını aldıktan sonra, kalan para, evi ancak on, onbeş gün idare edecek kadar kalsa da, Selime dışını sıkıp bir ay idare ediyordu. Ancak Rehim, Baküden her zaman para kazanıp gelmiyordu. Hiç iş bulamadığı, yüzü kara bir kız gibi omuzu çökmüş, eli eteğinden uzun, beş parasız geri döndüğü de oluyordu. Bazen yol parasını bile bulamıyor, arkadaşlarından borç alıyor, ümidini bir sonraki sefere bağlıyordu...

Rehim'in babası yıllar önce vefat etmişti. Kocasını Karabağ savaşında şehit olan bir kızkardeşi vardı. Annesi de üç çocukla dul kalan bacasının yanında kalıyordu. Onlar da gözlerini, hükümetin üç yetime verdiği şehit maaşına; kan parasına dikmişlerdi...

Selime'nin akrabaları daha varlıklı idi. Kardeşlerinin üçü de Moskova'da, ticaretle uğraşıyorlardı. Selime'ye pek çok çeyiz vermişlerdi. Arada bir de Rehim'e kol kanat gerip yardım ediyorlardı ama taşıma su ile değirmen dönmüyordu. Bu nedenle, Selime'nin kardeşleri birkaç defa Rehim'i de Moskova'ya; yanlarına götürmek istemişlerdi. Üstelik Selime ve çocuklar ile birlikte... Rehim olmadık bahaneler ileri sürmüş, Moskova'ya gitmeye bir türlü razı olmamıştı. Aslında korkuyordu Rehim... Kendi çocuklarının da, kayınbiraderlerinin çocukları gibi Rus okullarında okuyup Rus eğitimi aldıktan sonra, köylerini beğenmeyeceklerini, yabancılarla evleneceklerini, gurbet ile bağlanıp kalacaklarını, dillerini, anavatanlarını unutacaklarını düşünüyordu korkusunun nedeni buydu...

Ülkeyi yönetenler, ağızlarını her açtıklarında, her meseleyi halledeceklerinden bahsedip nutuk atıyorlar, ekonomik durumun hızla iyiyeye gideceğini, her şeyin düzeleceğini söylüyorlardı. Lakin çok şey değişse

de hiçbir şey iyiye gitmiyordu. Yaz mevsiminde, havalar sıcak olduğu için, kışınki gibi dertler boydan aşmıyordu. Kış, yeni kaygılar, yeni dertler, yeni sıkıntılar demektir. Köylüler, bu yıl ilk kez, evlerini ısıtmak için, dişleri tırnakları ile ekip biçip meydana getirdikleri meyve ağaçlarını kesip yakmaya başlamışlardı. Köyde o zamana kadar böyle bir şey görülmemişti. Soğuklar düşünce, bahçelerdeki iri meyve ağaçlar bir bir yıkılmış, köydeki ağaçlar gün be gün eksilmiştii. Böyle devam ederse, çok kısa bir zaman sonra, sıra genç ağaçlara gelecekti, köy yangın yerine dönecekti. Daha bir ay önce meyvelerini yedikleri, bu günahsız, zavallı ağaçlara, birdenbire, cellât gibi balta çekmek, dehre kaldırmak, akla hayale gelmez bir müsibetti. Dehşetti! İnsanlar, ağaçlara balta vururken, sanki kendi kollarını kanatlarını kesiyor, kendi bedenlerini deviriyorlardı. “Su maymunun boğazına çıkınca, yavrusunu ayağının altına alır,” dedikleri bu idi demek.

Rehim bir yıl önce, ormancının hayli sakalını sıvazlamış, alttan girip üstten çıkmış, biraz arsızlık, biraz hırsızlık, epeyce odun tedarik etmişti. Bu yıl ise kati yasaklar konulmuştu. Ormancı artık rüşvet bile almıyor, görevden alınmaktan, daha doğrusu, canından korkuyordu. Doğrusunu söylemek gerekirse, ormanda da ağaçlar iyice seyrelmiş, ormanlık hal kalmamıştı. Ormanın hali içler acısıydı. Yüz yıllık iri, dev gibi ağaçların nesli tükenmiş, sonu gelmişti. Önceleri nereden bakarsan bak, on metre ilerisi görünmeyen orman, şimdi dazlak, kel bir başı andırıyordu. Her yer tarlaya dönmüştü. Yukardakiler bunun için köylü milletini, köylüler ise yukardakileri, sıcak, rahat koltuklarında gerine gerine, esneye esneye: “Ona değme, buna dokunma, doğru doyuncaya kadar ye!” diyenleri suçluyorlardı. Kaç yıldır, ilçe merkezine doğal gaz çekilecek, bir boru hattı da köye gelecek dedikodusu yapılıyordu. Aylar ayları, mevsimler mevsimleri kovalıyor, yıl dolanıp karlı kış yeniden kapıyı bacayı sarıyordu, ama doğalgaz meselesi, aç tavuğun düşündeki darı gibiydi. Bir türlü çimlemip büyümüyordu. O doğal gaz hattı, neredeyse köy ahalisinin başının üstünden Gürcüstan’a, Gürcüstan’dan Türkiye’ye, Türkiye’den de Yunanistan’a ulaşıyordu. Anlaşılan o doğal-

gaz, Yunanistan'da da kalmayacaktı. Avrupa'nın göbeğinde yaşayanları ısıtmak için daha ileri götürülecekti. Çünkü Avrupalılar, soğuşa dayanamazlardı! Bizim millet ise dayanıklı millett!

Fiyatlar çok yükselmeden önce ordan burdan bulup buluşturup elektrik ocağı yakıyorlar, bir şekilde ısınmıyorlardı. Her gün yeni bir trafo devreye giriyordu ancak elektiriklerin voltajı iyice düşüyor, ampülleri yaksa da elektrik ocaklarına gücü yetmiyordu. Kar yağınca onu da çok görmüşlerdi...

Rehim Bakü'ye gideceği gün, çaresiz kalmış, bahçesindeki iri, aşılı kayısı ağacının köküne baltayı vurmuştu. Bu kışta kıyamette, ailesini odunsuz kömürsüz bırakıp, Allah'a ismarladık deyip gidemezdi ya! Kenardan, eli koynunda, dilini yutmuş gibi melul mahzun seyreden karısının, çocuklarının ve ağaca baltayı vuran Rehim'in, bu erik ağacı ile ilgili birçok hatıraları vardı. Çocuklar anne babalarından gizli, önce bu ağacın çağlalarını yolar, tuza batırıp ağızlarını büzüştüre büzüştüre, ağızlarının suyunu akıta akıta yerler, sonra meyveler sulanıp olgunlaşınca da tatlı çekirdekleri için kavgaya tutuşurlardı. Kayısı ağacının çekirdeği de tatlıydı. Selime iri ve gösterişli olanları seçip reçel yapar, konserve hazırlardı. Sabahları, kahvaltıda çayla birlikte yedikleri kayısı reçelinden birkaç kavanoz daha vardı...

Aylar geçecek, güllü bahar, dallı yaz yeniden köye gelecek ve dehere, balta yüzü görmeyen bahçeler, bağlar, ağaçlar yeniden çiçek açacak, yeniden meyveye duracaktı. Lakin, artık Rehimgilin bir kayısı ağacı daha olmayacaktı. Şimdi bir kenarda melul mahzun dikilip ağacın baltalanmasını seyrederek, onun meyvelerini nasıl yediklerini hatırladıkları gibi, o zaman da ağacı nasıl baltalayıp yaktıklarını hatırlayacaklardı...

Baltalanan kayısı ağacı, hepsinin gözleri önünde yanının üstüne eğilmiş ve çatırtı ile yere serilmişti. Bir müddet bembeyaz karın içinde, canlı gibi çırpınıp çabalamış, silkinib yeniden dikilmek, ayağa kalkmak istemiş, ama başaramamıştı. Can çekişiyormuş gibi tir tir titreyen ağaç, acı içinde kıvranıp bir müddet sonra hareketsiz kalmıştı. Rehim bunun farkına varmadı bile... Baltayı sallayıp ağacın gövdesini gaddarca yar-

maya başladı. Çoluk çocuk da odunları balkonun altındaki odunluğa taşıdılar...

* * *

Deminden beri pencereden, karın içinde kararıp duran, başları kesilmiş ağaçların kütüklerini seyreden Selime, kayısı ağacının yere serilen koca gövdesinden çıkan odunları da yakıp tükettikten sonra ne yapacaklarını bilmiyordu. Kardeşlerine eli yetmiyor, onlardan bir haber alamıyordu. Yollar kapandıktan sonra, koca bir okyanusta ıssız, unutulmuş, terkedilmiş bir adaya dönen bu köyde, ona en yakın simalar yine Rehim'in annesi ve bacısıydı. Onlara da ne kadar iyi görünmeye çalışsa, sevgi gösterisinde bulunsa da pek araları yoktu. Araları bu kış günü gibi soğuktu. Ayda yılda bir kez, o da Rehim evde olursa, onların kapısını çalıp yanlarına varıyorlardı. Aralarının soğuk olmasının nedeni Rehim'in annesiydi. Güya Rehim onun göz koyduğu, hatta acele davranarak oğluna alacağını söylediği ve bu nedenle adını çıkarttığı akrabasının kızını beğenmemiş, iki ayağını bir papuca sokup ille de Selime diye tutturup onunla evlenmişti...

Selime sabahleyin erkenden yatağından kalktı, kapının karını, buzunu kürüdü, tavuklara yem döktü, kar altında kalmış ve bir tarafı uçmuş kümesi düzeltti, donan su musluğunu zar zor açtı ve bolkonu süpürmeye, etrafını düzenlemeye koyuldu. Çocukları her ne kadar ona yardımcı olsalar da, erkeksiz ev, suyu soğurulmuş değirmen gibiydi! Selime, erkeksiz bir evin ağır yükünü omuzlarında hissederek bunları düşünürken, kızı, onun içinden geçenleri okumuş gibi sessizce annesine yaklaşmış sordu:

“Anne, babam ne zaman gelecek?”

Selime hüzünlü bir sesle karşılık verdi:

“Bilmiyorum...”

“Odunumuz bitiyor. Ya babam gelmezse! Biz odunsuz ne yapacağız anne?”

“Herhalde, elbirliği edip bahçedeki ağaçlardan birini daha keseceğiz kızım.”

Selime düşünceliydi. Elini uzatıp kızının gözlerinin üstüne dökülen kahkülünü geriye doğru sıvazladı.

“Biz mi? Babam olmadan mı? Küçük kız şaşırmıştı.”

“Evet,” dedi Selime, “sen, ben, bir de kardeşin.”

“Biz becerebilir miyiz ki?” Kızın sual dolu bakışları, annesinin yüzünde donup kaldı. Hiç inanası gelmiyordu.

“Gücümüzü deneriz. Bakalım becerebilecek miyiz?”

“Anne, ağaçların hepsini kesecek miyiz?”

“Böyle giderse hepsini... Soğuktan donalım mı!?”

“Anne! Ay anne! Kiraz ağacını da mı keseceğiz?”

Deminden beri onların konuşmalarını dinleyen oğlan onlara yaklaştı ve yüksek sesle müdahale etti:

“Hayır, Kiraz ağacını kesemezsiniz!”

Kız hemen atıldı. Annesinin yerine o cevap verdi:

“Soğuktan donalım mı?”

Kızın sesindeki öfke, hiddet çok açık şekilde belli oluyordu. Kardeşi, az önce boya kalemlerini ona vermemiş, bir anda kediler gibi birbirlerini tırmalayıp kavga etmişler ve küsüşmüşlerdi.

Oğlan:

“Hayır, ben kiraz ağacını kestirmem! Bırakmam sizi! Kesemezsiniz!” dedi ve birdenbire öfkeli bakışlarını, kipri dikenini gibi kızkardeşinin yüzüne doğrulttu.

Kız da öfkeyle sesini yükseltti:

“Sen bizim soğuktan dunup ölmemizi mi istiyorsun? He?”

“Donup ölmenizi isteyen kim? Ama ben kiraz ağacını kestirmem!”

Oğlan, o kiraz ağacını babasının yardımı ile kendisi dikmişti. İki yıldır o ağaca gözü gibi bakıyordu. Bu yaz meyve de varmıştı kiraz ağacı. İri, etli, kırmızı, çok lezzetli meyveleri vardı. Babası, bu ağacın meyvesini görünce, kiraz ağacından övgüyle bahsetmişti: “Bu ağacın böyle erkenden meyve vereceğini hiç beklemiyordum,” demişti...

Biraz sonra oğlan, kızkardeşinin, alçak sesle annesine bir şey fi-

sıldadığını farkettil. Ayaklarının ucuna basa basa kapıya yaklaşır onları dinledi.

Kızkardeşi:

“Anne, kiraz ağacını da kardeşim uyuyunca keseriz, değil mi?” diye fısıldadı.

Derin bir düşünceye dalan ve kaderli gözlerini adeta pencereye çivileyen annesi cevap vermedi... Oğlunun bu kiraz ağacını, babası ile birlikte dikerken nasıl sevindiğini, Selime çok iyi hatırlıyordu. Ağacın dibini toprakla doldurup suladıktan sonra oğlu, babasına sormuştu:

“Baba, demek bahar gelince bu kiraz ağacı çiçek açacak ve meyve verecek, ben de o meyveleri toplayıp afiyetle yiyeceğim ha?”

Babası hafiçe gülümseyerek:

“Oğlum, demişti, bizim bir öğretmenimiz vardı, sen tam onun gibi düşünüyorsun. O da herkese sorardı: Vatan için ne yaptın? Şimdi sen de bir ağaç diktin, hemen ondan meyve bekliyorsun. Ağacı dikmek daha işin başlangıcıdır. Önce bu ağaca bakıp büyüteceksin, onu sulayacaksın, her bahar çiçeklenip nazlanınca, nazını çekeceksin, meyve verecek hale getireceksin ki, sonra meyvesini yiyeyin. Ağaca iyi bakarsan, meyvesini de yersin, eğer kötü bakarsan hiçbir şey yiyemezsin! Atalar ne güzel söylemiş: Bağa bak üzüm olsun, yemeye yüzün olsun. Bu, tabiatın altın kanunudur oğlum! Tabiatın dengesi biraz bozulsa, bütün nizam terazisi bozulur, âlem birbirine karışır...”

* * *

Bu soğukta, bu kışta kıyamette iş bulmak, piyangodan para kazanmak gibi bir şeydi. Rehim yine de köşe bucak iş aradı, kuytularda duldalanarak, öğleye kadar binbir ümitle bekledi. Ancak sabah erkenden başlayan acı poyraz, hafiflemek bir yana gitgide fırtınaya döndü. Bu yetmezmiş gibi, bir de kar yağmaya başladı. Amele pazarındaki herkes başını alıp bir tarafa gitti. Ayazın iliğine işlediğini hisseden Rehim, nihayet inadından vazgeçti. Bu karda fırtınada, bu soğukta beklemek, iş değil bela aramaktı...

Rehim, kirada kaldığı evin yanındaki parkta otobüsten indi. Eve

gitmek için parkın içinden geçmesi gerekiyordu. Yolunu yitirip tesadüfen buradan geçenleri saymazsak, bu parkta oturup gezenlerin, dinlenenlerin çoğu, Rehim'in konu komşuları sayılırdı. Her sabah, her akşam bu parktan geçtiği için, burada oturanların çoğunu tanıyordu. Onlar da Rehim'i tanıyor, onu, yolunu kaybetmiş biri değil, mahalleden biri gibi biliyorlardı. Rehim bu mahallede, sürekli olmasa da uzun zamandır oturuyordu. Ağabacı Hanımın evinde, yaklaşık üç yıldır kiracıydı...

Ağabacı Hanım, yüreği ipek gibi yumuşak, insaflı, gözü gönlü tok, melek gibi bir kadındı. Rehim köye gittiğinde, ondan kira parası istemiyor, ev boş kalsa da Rehim'den başka bir kiracı kabul etmiyordu. İstese, Rehim gibi geçici olarak Bakü'ye gelenlere, ucuz ev arayanlara kiraya verebilirdi. Ama vermiyordu. Ağabacı Hanım Rehim'e, Rehim de ağabacı Hanıma alışmıştı. Her ikisi de birbirini yabancı gibi değil, hısım akraba biliyordu. Bu zamanda Ağabacı Hanım gibi bir ev sahibi, Rehim gibi de efendi, başı önünde, maharetli, yediğini, içtiğini, lafını, sözünü bilen bir kiracı bulmak mümkün değildi...

“Eh, biraz kibar at be! O, devletimizin bayrağıdır...”

Rehim sesin geldiği tarafa, arkasına dönünce, sokak lambasının direğinin dibinde duran eski, kırık dökük, içi zibil dolu çöp tenekesi ile eski bir kamyon gördü. Arabanın camından başını çıkartan sürücü, su-ratı meymenetsiz, kılıksız adama bağıırıyordu. Ama hiçbir şey, o adamın umurunda değildi. Elektrik direklerine bağlanmış üç renkli, ay yıldızlı bayrakları, sapından yapışarak aşağı indiriyor, eline nasıl geçtiyse o şekilde arabanın kasasına fırlatıyordu...

Bayrakları, genellikle bayram günlerinde, sabah erkenden sokaklara asılır, öğleden sonra da toplanırdı. Bayraklar akşama kalmazdı pek. Rehim ne kadar düşünse de o günün hangi bayram olduğunu bir türlü hatırlayamadı...

Hava çok kötü olduğu için parkta kimseler gözükmüyordu. Ama Rehim, bir o tarafa bir bu tarafa bakıyor, sanki birilerini arıyordu. Genellikle bu zamanlarda, hava iyi olmasa bile, Balagedeş parkta köpeklerini gezdirirdi. Daha doğrusu, başkalarının köpeklerini...

Rehim uzaktan pek seçemediği Balagedeş'i az ilerdeki iri çam ağacının duldasında buldu. Yalnızdı. Hep bu saatlerde parkta gezdirdiği, parıl parıl parlayan zincirlerinden tutup dolaştırdığı, iri, süslü kurt köpeklerin ikisi de görünmüyordu. Balagedeş, kolları yıpranmış, rengi çoktan atmış eski püskü paltosunun yakasını kaldırmış, sağ omzunu iri çam ağacının kalın gövdesine dayamış bekliyordu. Ağzında bir sigara vardı. Az ötede, suyu çoktan boşaltılmış havuzda bir şeyler arayan, sünepe sokak köpeğine bakıyordu. Düşünceleri dağınıktı, kendinde olmadığı anlaşılıyordu...

Rehim Balagedeş'le işte bu parkta, çok önceleri tanışmıştı. O süslü köpeklerin Balagedeş'in köpekleri olduğunu zannetmişti evvela. Sonra zengin, varlıklı kişilerin köpekleri olduğunu öğrenmişti. O iki köpeğin de sahipleri farklıydı. Balagedeş o varlıklı adamların köpeklerine bakıyor, onların köpeğini gezdiriyordu. Bu işin karşılığında da köpek sahiplerinden ücret alıyordu. Balagedeş bu işi tanıdıklarının yardımıyla bulmuştu...

Balagedeş elbette işsiz güçsüz, avare biri değildi. Üniversite mezunuydu ve yılların tarih öğretmeni idi. Ortaokulda okuyan öğrencilere tarih dersleri veriyordu. Gel gör ki, bu üniversite mezunu vatan tarihçisi, bu vatan oğlu, devletten aldığı maaş ile ailesinin geçimini sağlamıyordu. Eşinin ve çoluk çocuğunun yanında başı eğik, yüzü kara, dirliği ise it dirliği idi. Günleri azap eziyet içinde geçip gidiyordu. Hergün gezdirdiyi, o köpekler bile...! O köpekler, bu ülkede yaşayan insanların çoğundan daha iyi hayat şartlarına sahipti. O köpeklere gösterilen ilgiyi, onlara yapılan masrafı, onların yaşam şartlarını, ne gelecek nesile vatan tarihini öğreten üniversite mezunu Balagedeş, ne de on parmağında on marifet olan Rehim rüyalarında bile görmemişti. Bundan sonra görmeleri de mümkün değildi. Balagedeş'in dirliği it dirliği idi derken sokak köpeklerinden bahsediyorum elbette. Akşama kadar sokakta aç yalavaç bir oraya bir buraya seyirten, şimdi az ilerde boş havuzda bir şeyler arayan, adım başı dövülüp, her görüldüğünde sövülen, hiç kimsenin yanına da beş kuruşluk değeri olmayan sokak köpeklerinden...

Balagedeş'in, ülkesinin, milletinin anlı şanlı geçmişini, tarihini anlattığı, ders verdiği sınıfların her birinde 30-35 öğrenci vardı. Doğruyu söylemek gerekirse, Balagedeş gibi, onlara da, o kibar köpekler kadar değer verilmiyordu. Eğer verilseydi, onlara anlattığı ders karşılığında Balagedeşe, hiç olmasa ayda yüz manat maaş öderledi. Oysa Balagedeş, o köpekleri, sabahları ve akşamları, parkta ya da parkın çevresinde topu topu iki saat gezdirip köpek başına yüz elli manattan ayda üç yüz manat para kazanıyordu. Köpeklerin yemesi içmesi, temizliği, yatıp kalkması ile ilgilenenler ise Balagedeş'ten iki kat fazla para alıyorlardı. Üstelik onlar, köpeklerle verilen özel etler, dışarıdan getirilmiş sucuk ve sosislerden de paylarına düşeni alıyorlardı.

Balagedeş sağa sola haber bırakıyordu. Dediğine göre, parkta gezdirmek için bir köpek daha bulsa, okulu, öğretmenliği bırakıp mesleğini bir kenara atacaktı. Para kazanmak için köpek gezdirmek ve daha sonra okula gidip vatan tarihi dersi anlatmak çok ağırına gidiyordu. Köpek gezdirirken tesadüfen öğretmen arkadaşları, hele de öğrencileri ile karşılaştığında yerin dibine geçiyor, Allah'tan ölümünü istiyordu. Öğrencilerini görünce, başını hangi deliğe sokacağını şaşırıyordu...

"Selam Balagedeş, hoş gördük." diyen Rehim selam kelimadan sonra, Balagedeş'in halini hatırlıyordu: "Ne var, ne yok gardaş? İşlerin nasıl?"

Balagedeş'in keyfi yoktu, yüzü simsiyah kesilmişti. Rehim onun bu halini havanın sertliğine bağladı. Balagedeş kısık sesle:

"İyilik sağlık," deyip gönülsüzce Rehim'in elini sıktı.

"Hayırdır balam, niye yalnızsın? Köpeklerin nerede?"

"Köpeklerle işim yok artık..." Balagedeş, evvel kazancı yerinde olup da sonradan iflas eden bir tüccar gibi konuşmuştu.

Rehim inanmadı. Çünkü Balagedeş köpekleri değil, okulu bırakmaya hazırlanıyordu.

"Köpekleri gezdirme işini bıraktın mı gardaş? Gerçekten mi?"

"Bıraktım, gerçekten..." Balagedeş bu dediğini başını öne eğerek tastikledi.

“Ama niye? Ne için?”

Araya bir sessizlik girdi...

Rehim, olanları tahmin etti, içinden konuştu: Balagedeş'in görev yaptığı okulda birisi onu çekememiştir. Onun para karşılığı köpek gezdirdiğini okuldakiler öğrendi mutlaka. Ya öğrenciler, ya öğretmen arkadaşları, ya da öğrenci velilerinden birileri, Balagedeş'in ek iş yaptığını görüp hemen okul müdürüne yetiştirmiş olmalı. Hem de hiçbir ayrıntıyı atlamadan etraflıca anlatmışlardır. Müdür de, haberi alır almaz, kesinlikle Balagedeş'i odasına çağırıp çok önemli bir mevzu hakkında, ilmi bir konuyu görüşüyormuş gibi konuşmuştur. En sonunda da, bu aşağılık, öğretmene yakışmayan, öğretmenlik mesleği ile bir araya gelmesi mümkün olmayan (sanki çoluk çocuğun yanında beş parasız dolaşmak, parasız pulsuz kalmak öğretmenliğe yakışıyordu) bu işi bırak demiştir. Bir de ona yalandan söz vermiştir mutlaka. Sana ek ders veririz, daha fazla ücret alırsın, durumunu düzeltiriz, merak etme demiştir. Sonra Balagedeş'ten bu işi bir daha yapmayacağına dair söz vermesini istemiştir. Sonra Balagedeş'in söylediklerini kabul etmesini, baş üstüne demesini beklemiştir. Ancak Balagedeş “baş üstüne,” dememiştir. Çünkü Balagedeş, okul müdürü gibi yalan söylemeyi, yapmayacağı şeyler hakkında söz vermeyi beceremez. Okul müdürü de iki arada bir derede kalmıştır, şaşırmıştır. Hatta ne yapacağını bilememiştir. Çünkü Balagedeş diğer öğretmenlere hiç benzemez! Köpek bile gezdirir! Üstelik alanına hâkim, işinin de ehli. Ders anlatırken diğer öğretmenler gibi vakit doldurmaz, vidan sahibidir... Balagedeş'e istediklerini kabul ettiremeyen okul müdürü, sonunda çaresiz kalıp ona nasihat vermekle yetinmiştir...

Balagedeş sessizliği bozdu, neden sonra, hatasını itiraf eden bir suçlu gibi konuşmaya başladı:

“Son günlerde helal işime haram katmıştım... Köpekleri ayrı ayrı değil, ikisini aynı anda götürüyor, gizlice dolaştırdıktan sonra eve bırakıyordum. Senin anlayacağın, bir taş ile iki kuş vurmaya heveslenmiştim. Okulda yaptığımız gibi yapmıştım yani. Bazen öğretmenlerden biri aniden hastalanıp okula gelmez ise, dersler boş geçmesin diye iki sınıfı

birleştirep öyle ders işlerdik. Düşündüm ki, köpektir, hayvandır da! Öğrencilerden ne fazlalığı var! Demek, bazıları için köpekler öğrencilerden daha değerliymiş. Çekemeyenler, hemen köpeklerin sahibine koşup bu haberi yetiştirmişler. Onlar da beni kovdular. Artık sana güvenemeyiz,” dediler...

“Rica etseydin, bir hatadır oldu, kıyamet kopmadı ya, deseydin...”

“Gardaş, sen onları tanımazsın. Birleşip devletin, halkın malını çalıp çırparken birbirinin suyuna gidip bağışladıklarına bakma sen. Kendi mallarına kem bakan bizim gibi garibanları asla affetmezler...”

* * *

Rehim’in kaldığı köhne ev, köyde, tavukları koydukları kümeden birazcık daha iyiydi. Evin kapısı, penceresi o kadar kırık döküktü ki, son günlerde, iyice can çekişmeye başlayan gaz ocağının, bu evi ısıtmaya gücü yetmiyordu. Elektrik ocağını açmayı da istemiyordu. Çünkü Ağabacı Hanıma kıyamıyordu. Rehim’in verdiği kira parası zaten çok azdı. Ağabacı Hanım o para ile hem gaz parasını, hem elektrik parasını ödeyemezdi. Ağabacı Hanıma, kiradan bir şey kalmıyordu zaten...

Ağabacı Hanım, Rehim’in kiraladığı evin bitişiğindeki evde yaşıyordu. İki evin arasında, havalandırma penceresini andıran bir pencere vardı. Ağabacı Hanım, kendi odasından, o pencereye bir perde çekmişti. Rehim’in odasından ufacık bir tıkrıtı gelse, hemen perdeyi kaldırıp bakar, ne olup bittiğini anlayınca da perdeyi indirirdi. Pişirdiği yemeklerden Rehim’e pay vermek istediğinde yahut televizyon izlemek için Rehim’i çağıracağı vakit o perdeyi aralar, pencerenin camına vurdu...

Ağabacı Hanım gününün çoğunu, küçük mutfağında, yemek yapmak ve bulaşık yıkamakla geçiriyordu... Bir oğlu, bir kızı ve bu evlatlarından olan birçok torunu vardı. Oğlu ve kızı şehrin muhtelif semtlerinde, birbirinden hayli uzakta, aileleri ile birlikte yaşıyorlardı. Haftada yahut on günde bir de annelerine uğruyorlardı. Ağabacı Hanımın dediğine göre eşi, Sovyet devrinde, çok zor işlerde çalışıp kazma kürek sallamış, yedi sekiz yıl evvel de rahmetli olmuştu. Kocasından kalan

emekli maaşı ve Rehim'den aldığı kira, onun ihtiyaçlarını karşılamaya yetiyordu. İhtiyacı olduğunda oğlu ve kızı da ona yardımcı oluyorlardı... Oğlu ve kızına kalsa onu çoktan kendi yanlarına alırlardı ama Ağabacı Hanım çocuklarının yanına gitmeyi istemiyordu. Yalnız yaşamaya alışmıştı. Bu yaştan sonra gelin, damat evinde yaşamayı istemiyordu. Çok önceleri çocukları çok ısrar etmişlerdi. Ağabacı Hanım da kızına: "Eğer yalnız kalmamı istemiyorsan, oğlun senin yanında kalsın, dört yaşındaki kız torunumu da bana ver, ben bakayım ona. Bana can yoldaşı olsun," demişti. Kızı ise onun bu isteğini kabul etmişti. Ağabacı Hanım, onu çok seven torununa, belki anasından da iyi bakıyordu. Ama torunu günden güne zayıflamış, sararıp solmuştu. Küçük kızı götürmediği doktor kalmamıştı. Doktorlar kızı çok iyi muayene ediyorlar ama hiçbir hastalık bulamıyorlardı. Sonunda kızcağızı bir adamın tavsiyesi ile psikologa göstermişti. Psikolog ise Ağabacı Hanıma sormuştu:

"Çocuğun bacısı, kardeşi var mı? Birbirinden uzak mı kalıyorlar, yoksa yakın mı?"

Ağabacı Hanım da:

"Kızcağızın bir kardeşi var, o annesinin yanında kalıyor. Bu kız benimle kalıyor. Kardeşi uzaktadır, birbirlerini pek sık göremiyorlar," diye cevap vermişti.

Psikolog:

"Çocukları gereksiz yere birbirinden ayırmışsınız, bu kızcağız kardeşini özleyiyor..." deyince, Ağabacı Hanım birden herşeyi anlamıştı. Çocuğun, görüştüklerinde birbirlerine sarılıp nasıl sevindiklerini, hiç ayrılmak istemediklerini, kardeşinden ayrıldıktan sonra ise, kızcağızın nasıl üzülüğünü göz önüne getirip hatasını anlamış, kendini bin defa lanetleyerek çocuğu annesine götürmüştü...

Ağabacı Hanım, bu avluda yalnız değildi. Avlunun diğer tarafında da başka bir aile yaşıyordu. Birbirinin içinde, hatta birbirinin üstüne yığılmış büyük bir evleri vardı. Dışardan da görüldüğü gibi, o aile çok kalabalıktı. Ailenin reisi, ihtiyar, şişman, sakallı bir hacıydı. Bir gözü, sürekli Ağabacı Hanımın evindeydi. Kadının ne zaman öleceğini, öbür

dünyaya ne zaman teşrif edeceğini bekliyordu. Her namaza durduğunda, Allah'tan, komşusu için tez elden bir ölüm arzuluyordu. Ağabacı öldükten sonra, onun oğlu ve kızı ile anlaşip evi satın almak, o avluyu tamamen ele geçirmek istiyordu. Başka bir beklentisi yoktu. Ağabacı Hanım, hacının bu niyetini çok iyi biliyordu. Hacının bu tarafa baktığını gördüğünde, adama dönüp hiç çekinmeden dirsek gösteriyordu. O günü, öldüğüm günü görmeyeceksin, senin inadına ölmeyeceğim, ben ancak sen öldükten sonra ölüyorum! demek istiyordu. Ağabacı Hanım, gerçekten de hayli yaşlı olmasına rağmen, hâlâ çok kıvrak, tez canlıydı. Ölmek aklının ucundan bile geçmiyordu. Ağabacı Hanımın ölmemesini en çok Rehim istiyordu. O ölse, Rehim iş aramak yerine, Bakü'nün eski mahallelerinde kapı kapı gezecek, ucuz bir ev bulmak için günlerce dolşacaktı. Belki de böyle ucuz bir evi, hiç bulamayacaktı...

* * *

Ağabacı Hanım nefis bir çorba pişirmişti. Çorbayı ocağın üstünden yeni indirmişti ki, dışarıdaki soğuşu, ayazı, karı, kışı düşündü ve birden Rehim'i hatırladı. Televizyon izlemeye çağırarak bahanesiyle ara pencerenin perdesini kaldırdı ve camı birkaç defa tıkırdattı, Rehim'i çağırıldı. Rehim gelip oturur oturmaz, tencerede buğulanan sıcak çorbadan doldurup Rehim'e vermek için bir kâse aldı. Rehim'in içi ısınmış istiyordu. Rehim ise sıcak çorbayı görünce hiç kem küm etmeden alıp kaşıklamaya başladı...

Rehim'in amele pazarındaki arkadaşlarından biri, kaldığı evin sahibi kadınla anlaşmıştı. Kadın onun yemeğini hazırlıyor, bulaşıklarını ve çamaşırını da yıkıyor ve karşılığında para alıyordu. Rehim, ne zamandır böyle bir teklifle Ağabacı Hanıma müracaat etmeyi düşünse ondan çekiniyordu. Ağabacı Hanımı inciteceğinden korkuyordu. Çünkü Ağabacı Hanım, hatun bir kadındı. Rehim, para karşılığı başkasının işini yapmayı ona yakıştıramıyordu. Geçimini sağlamakta zorlansa bile, evini Rehim'den başkasına kiraya vermiyordu. Rehim'den evvel evine iki öğrenci kız almıştı. Bu kızların arkasından, eve her gün iki üç genç gelmeye başlayınca kızları evden kovmuştu. Rehim'i ise daha ilk günden

sevmişti. Akşamları eve geç geldiğinde endişe ediyor, kendi çocuğu gibi başına bir iş gelip gelmediğini soruyordu. Rehim ise bundan incinmek şöyle dursun, memnun dahi oluyordu. Çorbaları içtikten sonra ana oğul gibi çay içerek Ağabacı Hanımın Nuh Nebi'den kalma eski, siyah beyaz televizyondaki programları izlemeye başladılar. O sırada hava ve yol durumu hakkında bilgi veriliyordu. Rehim'in köyünün olduğu bölgeye çığ düşmüş, yollar da kapanmıştı...

Rehim o anda, hayalinde o uzak, doğduğu topraklara doğru kanat açıp uçtu. Zaten kaç gündür aklı fikri eşinde, çoluk çocuğunda kalmıştı. Hergün onları düşünüyordu. Hava durumu ile ilgili öğrendikleri, endişelerini bir kat daha artırdı. Memleketinde havaların iyice soğuduğunu öğrendiği anda, köye dönmek istedi ama cebinde yeterli parası yoktu. Aksi gibi bu geldiğinde iş güc de bulamamıştı. Bir adamla ortak bir iş almış, topu topu üç gün çalışıp parayı da bölüşmüşlerdi. Ondan başka eli iş tutmamıştı...

Odanın tavanında asılı duran ampül, şakacı adamlar gibi göz kırptı ve söndü. Bir an elektrikler kesildi ve kısa süre sonra ampül tekrar yandı.

"Eyvah!" dedi kadın kalkıp pencereden dışarı baktı ve Rehim'e dönüp devam etti: "Dışardan haberin var mı? Cehennem gibi. Elektrikleri yeniden kesmezlerse iyi..."

"Bakü'ye gelmeden evvel elektriklerin sadece ilçelerde ve köylerde kesildiğini zannediyordum," dedi Rehim.

"Şimdikiler icat etti elektrikleri kesmeyi oğlum! Sovyet devrinde böyle şeyler ne arardı?" Ağabacı Hanımın Sovyet devrini özlediği anlatılıyordu.

"O zamanlar da böyle rüzgâr, fırtına, kış kıyamet olur muydu?"

"Olmaz mı? O da laf mı? O fırtınalar şimdi esse, yıkılmadık ev bark kalmaz! O zamanlar kar yağardı ki, en az bir metre..."

Televiyonda, kucağındaki kediyi okşayıp seven, tüylerini tarayıp öpen bir ses sanatçısını gösteriyorlardı. Sanatçı, geçen günlerde iyi bir masraf edip dostlarını, arkadaşlarını da çağırarak, kedisinin doğum gününü büyük bir coşku ile kutladığını anlatıyordu.

“İşte, bak! Devir böylelerinin devri! Devir kedilerin, köpeklerin devri! Ağabacı Hanım busözleri dedikten sonra, kendisini bile zor ısıtan gaz ocağının kenarına kıvrılmış, mırıl mırıl uyuyan kedisine baktı ve devam etti: “Bu güne kadar kendi doğum gününü kutlamadım, kaldı ki kedimin doğum gününü...”

Rehim, böyle şeylere aldırılmıyordu artık. Alışmıştı, şaşırmıyordu. Rehim'e, Balagedeş anlatmıştı. Zenginler, bakanlar, milletvekilleri, bürokratlar... Besledikleri evcil hayvanlara çok büyük masraf ediyormuş. Bir köpeğin aylık mamasına iki üç bin dolar, tüyelerinin kesilip taranmasına yetmiş seksen manat harcıyormuş. Köpeklerini yirmi beş otuz manatlık şampunla yıkıyor, üstlerine elli altmış manatlık parfüm sıkıyorlarmış. Tırnaklarını pahalı salonlarda manikür, pedikür yaptırıp en debdebeli restoranlarda düğün yapıyor, köpeklerini başkalarının köpekleri ile evlendirip gelin alıyorlar, üstelik gelin olan köpeğe kıymetli cihazlar, hediyeler bile veriyorlarmış...

Rehim, o ekranda kedi seven şarkıcıdan daha çok, bu programı yapanlara, onu gösterenlere ve bu şarkıcının gelişini alkışlarla karşılayan stüdyodaki seyircilere kızılıyordu. Her gün “Şov Biznes” adıyla izleyicilerin karşısına çıkan bu seviyesiz programlar, kültüre, ahlaka tecavüzdü, terör saldırısıydı. Bilerek mi, bilmeden mi, zevksiz, seviyesiz programlarla insanları oyuyorlar, sonra da ciddi programları izleyen yok diye yakınıyorlardı.

Bu yakınlarda, amele pazarında, yaşlı bir adam ile genç bir oğlan tartışmışlardı. Rehim bu tartışmayı hatırladı birden. Genç oğlan, adamı geri kafalılıkla, mugamlardan başka hiçbir şeyi beğenmemekle, estrada, caz, pop, rep, daha ne bileyim hangi batı müziğini anlamamakla, onları duyunca ağzını büzmekle suçluyordu... Aslına bakarsan, genç oğlanın da batı müziğini pek bildiği yoktu. Başkaları dinliyor, o da başkalarına bakıp batı müziği dinliyordu...

Adam aniden genç oğlana sormuştu:

“Söyle bakalım, sen ömründe hiç hamam böceği, yılan, kurbağa yedin mi?”

“Bu meseleyle ne ilgisi var?”

“İlgisi var, sen soruma cevap ver!”

“Hayır, yemedim, bundan sonra da yemeyi düşünmüyorum.”

“Güzel, rica etseler, ısrar etseler bunları yiyebilir misin?”

“Gül gibi koyun etini bırakıp niye kurbağayı yiyeyim, hamam böceğini görünce iğreniyorum zaten...”

“Ay sağ ol! Geçmişlerine rahmet! Senden işte bunu duymak istiyordum.” Adam içtenlikle güldü ve devam etti: “Ama Avrupalılar, batılılar, en pahalı restoranlarda, senin iğrendiğin o hayvanların eti ile yapılan yemekleri, büyük bir iştahla, hem de en nefis yemek diye yiyorlar. Bunu biliyor musun?”

“Bak, müzik ayrı şeydir, kurbağa, yılan ayrı!”

“Ayrı şeyler olduğunu ben de biliyorum! Diyeceğim şu ki, batı müziği, bizim için, az önce söylediğim havyaların etinden yapılmış yemekler gibidir. Canı isteyen yesin! Mugamlar ise bana göre koyun eti gibidir. Ne zaman verseler yerim!”

O an, Hanım kedisini seven sanatçıyı alkışlamaları için getirilip stüdyoya yığıldıkları o zavallı gençler de, ekran karşısındaki izleyiciler de onun kedisi gibiydiler. Böyle olmasa, oraya çıkıp bu kadar insanı parmağına dolamaz, kedisini değil, sanatını ortaya koyardı. Robot gibi neyi alkışladıklarını bilmeyen, stüdyodaki o gençlerin en büyük suçu, kitle psikolojisini çok iyi bilen bu ekran fııldaklarının, bu şarlatanların kurduğu tuzağa gönüllü olarak, kendi ayakları ile gelip düşmeleri idi...

Ağabacı Hanım hırsıyla söylendi:

“Bunları televizyona kim çıkarıyor? Bunları ne diye çıkarıyorlar?”

“Eh, Ağabacı Hanım,” dedi Rehim, “hepsi para tuzağı, hepsi oyun. Her gün bir yalancı yıldız kayıp gidiyor sahnelerden. Horoz dövüştürenler gibi ortalığı kızııştırıp bunları birbirinin üstüne salıyorlar, onların saç baş kavga etmelerini, soyunup giyinmelerini gösteriyorlar. Erkek sanatçılara kadın gibi küpe taktırıyorlar, onların arabalarının, evlerinin, villalarının reklamını yapıyorlar. Sonra da izleyenlerin başına bir ip geçirip, nereye istiyorlarsa oraya sürüklüyorlar. Televizyon yapım-

caları da bu sanatçı müsveddeleri de birbirinden razı. Yeterki para gelsin, yeter ki para kazansınlar...”

Rehim son günlerde televizyonda gösterilen arabalarla ilgili bir show programında adının açıklanmasını istemeyen bir şirket yöneticisinin, güzel bir Hanım izleyiciye nissan marka otomobil hediye etmesini hatırladı. Çok şüphe çekiciydi, danışıklı dövüştü. Rehim, yalandan cömertlik kesesinin ağzını geniş açan o şirket yöneticisine, katiyen inanmıyordu. Çünkü o yönetici her kimse, bir fakir fukaraya, dara düşen gariplere buna benzer bir cömertlik göstermiyordu. Böyleleri, kaç defa Rehim'i kapısında köle gibi çalıştırıp hak ettiği parayı bu gün git yarın gel diyerek, üstelik aylarca oyalarak ancak vermişlerdi. Böylelerinin kapısında hakkını isterken sesini yükseltmek işçilerin haddine değildi. Sesini yükselttiğin an, kapıdaki beslemelerini çağırır, adamı bir güzel dövdürür, parasını ödmeden de kapı dışarı ettirirler ya da köpek gibi azarlayarak kovdururlardı. Değil böylelerinin işinde çalışmak, onlarla konuşmak bile hata idi...

Ağabacı Hanım televizyonun kanalını değiştirdi. O kanalda da, yüksek düzeydeki Çinli bürokratlar, sözü birbirinin ağzından kaparak ülkedeki emsali görülmemiş gelişmelerden, Çin devletinin her alanda büyük başarılarından ve ekonomik kalkınmasından dem vuruyorlardı. Bütçeden sadece savunma sanayiine ve silahlanmaya ayrılan payın, Ermenistan'ın genel bütçesine denk olduğunu, hatta gelişmiş Avrupa devletlerinin bile birçok alanda Çin'i örnek almaları gerektiğini anlatıyorlardı.

“Tok ne bilsin açın halini,” dedi Ağabacı Hanım. Diliyle dışının arasında söylendi.

Rehim, delikanlılık çağında, Bakü - Tiflis demiryolunun kenarında kuzu otlatırken gördüğü çok büyük bir afişi hatırladı. O afişte, Sovyetler Birliği'nin o yıllardaki lideri Brejnev'in, Azerbaycan'ı ziyareti sırasında söylediği, sonradan dilden dile dolaşarak meşhur olan -halk arasında çoğunlukla alay konusu olan- bir cümle yazmışlardı: “Azerbaycan dev adımlarla ilerliyor!” Adamın birisi ise, bu sözlerin karşısı-

na, büyük bir ok işareti yapmıştı. Ok, Tiflis'i gösteriyordu. O zamanlar Azerbaycan'da kıtlık vardı, özellikle de yağ bulunmuyordu. İnsanlar yağ ve erzak bulmak için akın akın Tiflis'e giderlerdi...

Gariptir, televizyonlarda gösterilenlere, iktidar yanlısı gazetelere göre ülke, huzur ve refah içinde, sanki süt gölünde yüzüyor gibi gösteriliyordu. Onlara göre her şeyimiz tam, bir tek sakal tarağımız eksikti... Muhalefet gazeteleri ise felaket davulu çalıyordu. Muhalif gazetelere göre ise rüşvetçi, talancı iktidarın bakanları, milletvekilleri, memurları halkın parasını talan ediyor, ülkeyi bir uçuruma sürüklüyordu. Petrol, gaz gelirlerinin seller, sular gibi ülkeye aktığı bir dönemde, uluslararası bankalara ve dış ülkelere borcun had safhaya çıktığını, kişi başına düşen milli borç yükünün 270 bin dolara dayandığını söylüyorlardı. Üstelik bu borçların azalacağı yerde günden güne arttığı, hükümetin dış ülkelere yüksek faizli para alıp halkını yüksek faizle borç yükünün altına soktuğu, buna rağmen Gürcüstan'a düşük faizli kredi verdiği konuşuluyordu...

Rehim, Karabağ'da Ermenilerle savaşırken, o soğuk siperlerde nasıl donup kalmışsa, şimdi de o şekilde donup kalmıştı. O zaman Rehim ve silah arkadaşları, vatan uğruna her şeylerinden: sıcak yuvalarından, analarından, eşlerinden, çocuklarından, aşklarından vazgeçmişlerdi. Doğdukları topraklar için, anavatanları için, haklı yere vuruşuyorlardı. Vatan için savaşmak, vatan için canının ortaya koymak, işgalci düşmana karşı büyük üstünlüktü! Ülkeyi idare edenler buna inanıyor ve halkı da inandırmaya çalışıyorlardı... Ama ne sırrı hikmet ise Ermeni'ye karşı zafer kazanamadılar, yenildiler. Sebep, bazılarının iddia ettiği gibi Rusların, Ermenilere arka çıkması, onları desteklemesi değildi. Çünkü Ruslar, o zamanlar, bir avuc Çeçen'le baş edemiyordu... Hayır, galiba mesele daha karışıktı. İktidardakiler, kendilerini Ermeni ile savaşta hissetmiyorlardı. Siperde Ermeni ile savaşımlar ile aynı yere nişan alıp, aynı hedefe ateş etmiyorlardı. Ya hedef, ya da savaş anlayışları farklıydı!

Rehim ise hala cephe, hala soğuk siperlerde idi. Bu cephe, bu siper tamamen farklıydı! Ailesinin, çoluk çocuğunun geçimini sağla-

mak için kendini ateşlere atıyor, gece gündüz çalışıp didiniyor, her türlü eziyete katlanıyor ama yine de yeniliyordu. Basit, gündelik mahrumiyetler karşısında da mağlup oluyordu. Ülkeyi yönetenlerse, yine halkın, vatanın refahını düşündüklerini, bu amaç uğrunda geceyi gündüze kattıp çalıştıklarını iddia ediyorlardı...

Biraz sonra elektirikler yeniden kesildi. Rehim kalktı. Ağabacı Hanıma iyi geceler dileyip tavuk kümesine benzeyen soğuk odasına geçti. Hemen yatağa girip yorganı başına çekti...

* * *

Sabahleyin erkenden, hava aydınlandığında uyandı. Gece, yorganın üstüne evde ne varsa yığılmıştı ama yine de vücudu ısınmamış, gece boyu üşümüş, adeta yatağın içinde donmuştu...

Gaz ocağının alevi, mum gibi ışıldıyordu. Gecedен kesilen elektirikler hala gelmemişti. Akşamüstü, enerji dağıtım şirketinin sözcüsü televizyona çıkacak ve utanmadan: Kar, fırtına olsa da halkın elektiriklerle ilgili hiç bir problemi olmadı. Doğrudur, bir iki bölgede fazla yüklenme nedeni ile arıza olmuş, bu bölgelere geçici olarak elektrik verilemedi. Diğer bölgelerde ise teknik nedenlerle ancak beş on dakikalık kesintiler oldu. Ama gerekli işlemler hemen yapıldı ve halkımızın sıkıntı çekmemesi için her yola başvuruldu diyecekti.

Bakü'nün muhtelif yerlerinde, elektriksiz kalan garriplerin hepsi de, o adı söylenmeyen bir iki bölgenin, tesadüfen kendi bölgeleri olduğunu düşünecek, bütün gece ışiksiz kalmalarını bu kötü tesadüfe bağlayacaklardı. Şehrin diğer bölgelerinde ise her şeyin yolunda olduğuna inanacaklardı.

Önceleri Rehim de öyle düşünür, bu adamların söylediklerine inanırdı. Bir gün, amele pazarında, elektiriklerden söz açıldığında, konuşulanlardan anladı ki, enerji şirketinin sözcüsü yalan söylüyor, halkı kandırıyor. Amele pazarında Bakü'nün dört bir yanından işçiler vardı. Hepsi de elektrik, gaz ve su dağıtım işlerinin berbat olduğundan şikâyet ediyorlardı... Rehim dışarı çıkınca her tarafın bembeyaz olduğunu gördü. Lapa lapa kar yağıyordu. Hem kendi kapısını, hem de Ağabacı Hanı-

mın kapısını temizledi. Böyle bir havada iş bulmak için amele pazarına gitmeye değmezdi. Otobüsler dahi çalışmıyordu, yollar buz bağlamıştı...

Şüphesiz köylerdeki durum daha beterd. Rehim, bir şekilde demiryolu istasyonuna gitmek gerek, Yevlah'a doğru giden ilk trene binmeliyim. Yevlah'tan ötesi Allah kerim, Oradan köye gitmek için nasıl olsa bir vasıta bulunur diye düşündü...

Trende, yol boyunca düşündü, kendine kızdı. İlçede sosyal güvenlik kurumunda çalışan memurlarla zıtlaşmamalıyım. Aksine, o adamlarla bir şekilde konuşmak, sosyal yardım meselesini yeniden yoluna koymak lazım. Ne verilerse ganimet... Hiç olmazsa odun kömür alırım.

Sovet devrinden kalan çocuk paralarının yerine, işi olmayan, hiç bir yerde çalışmayanlara verilecek olan yardımı almak için sosyal güvenlik kurumuna başvurmuştu. O zaman memurlar manalı manalı gülmüşlerdi. Sonra bir adam gönderip Rehim'in evindeki eşyaların listesini çıkartmışlardı. Evde renkli televizyonu, buzdolabını, birkaç parça mobilyayı görünce de, ona yardım yapılamayacağını söylemişlerdi. Bunu duyan Rehim'in rengi atmış, kızmış, bağırmişti: Bu nasıl kanundur, ilahi? Kim, hangi evi harab olasıca koydu bu kanunu? Bir ailenin geçimine, televizyonun, buzdolabının, mobilyanın ne faydası var? Bunları kendi paramla bile almadım, karımın çeyizidir. Karım, babasının evinden getirdi... Hem, televizyon, buzdolabı mobilya ne zamandan beri bir ailenin yiyeceğini içeceğini karşılıyor?

Epeyce uğraşıp, bir hayli gidip geldikten sonra ona, 200 manat verirsen, meseleyi hemen yoluna koyarız, demişlerdi. Bu defa Rehim gülmüş, 200 manatım olsaydı, size ağız eğer miydin demişti. Bunu üzerine memurlar, bir şartla işini yaparız, alacağının iki aylığı bize vercek sin, ilk iki aylığını biz alacağız, diye yol göstermişlerdi. Rehim yine memurlarla ileri geri etmiş, amirlerine şikâyet edeceğini söylemiş, tehdit etmişti. Çevredekiler, şikâyetçi olmaması için Rehim'i ikna etmişlerdi. Bir faydası olmaz, boş yere kendini yorma, sana bunları diyen memurların, hiç amirleri ile bağı olmasa, buna cesaret edebilirler miydi diye vaz-

geçirmişlerdi. Hatta dalga geçmişlerdi: Kocaman adam olmuşsun ama daha Kür'ün ve Aras'ın birleşerek hangi denize döküldüğünden haberi yok demişlerdi...

Rehim sonunda beyaz bayrağı çekmiş, çaresiz kalıp teslim olmuştu. Daha doğrusu, beyaz mendilini çıkarıp elini yüzünü silerek vazgeçtiğini bildirmişti. Bu yardımı almak için altı ayda bir, işsiz olduğunu kuruma bildirmesi gerekiyordu. Altı ay geçse de Rehim ikinci defa durumun bildirmek için kuruma gitmeyince yardımı kesmişlerdi. Rehim şimdi çok pişmandı, Yevlah'ta trenden indi, köye gidebilmek için birkaç araba daha değiştirmesi gerekiyordu. Bulduğu ilk arabaya binip yola düştü...

* * *

Rehim'in oğlu, annesinin ve kızkardeşinin o günkü fısıldaşmalarından kuşkullanmış, gece uyumamış, annesi ve kızkardeşi uyuduktan sonra kabanını giyinmiş, kulaklı papağını başına geçirmiş, sessizce dışarı çıkmıştı. Baltayı, dehreyi iyice saklasa da içi rahat etmemiş, dışarı çıkıp bolkonda, kiraz ağacını beklemeye, nöbet tutmaya başlamıştı. Gecenin bir vaktinde, kapının ağzında nöbet tutan oğlan, bir süre sonra oracığa büzüşerek dalıp gitmişti...

Selime soğuklar düştüğünden beri, geceleri endişe içinde yatıyordu. Sık sık uykudan uyanıyor, çocukların üstlerini açıp açmadıklarını kontrol ediyordu. Çocuklar üstlerini açmışlarsa yorganı tekrar onların üstüne örtüyor, üşümesinler diye her türlü çareye başvuruyordu. O gece, birdenbire uyanan Selime, oğlunu yatakta göremeyince şaşırıp, telaşlandı. Hemen yün şalını bürünüp dışarı çıktı. Kapıyı açınca, oğlunun, bir yumak gibi büzüşüp kapının ağzında uyuyakaldığını gördü...

O kış, o köyün hafızasında kalan, sadece bahçelerdeki meyve ağaçlarının kesilmesi değildi. Doktorlar ne kadar çaba sarfetseler de sonuç alamamışlar; Rehim'in oğlunun ayak parmaklarından birkaçını kesmek zorunda kalmışlardı...

KURALSIZ SAVAŞ

Samir kapının önünde, iki gün önce tamir ettirdiği ama burnu tekrar açılmış olan ayakkabılarını bağlıyordu. Kapı hafifçe açık kaldığından, içerden gelen sesler duyuluyordu. Karısı ile kızı arasındaki konuşmaları dinledi.

“Anne, çoraplarıma baksana!”

Kadın, kızı başından savmak istiyordu.

“Neyine bakayım, kızım?”

“Baksana anne, kaç yerinden yırtıldı, tabanı delik deşik...”

Kadın boğuluyormuş gibi, bezgin, sitem dolu bir sesle cevap verdi:

“Ben ne yapayım, ay balam, babanın kazandığı para, karnımıza doyurmaya yetmiyor.

Babasının kazancı kızın umurunda değildi, sanki bütün dertlerini bu gün, bu saat anlatması gerekiyordu.

“Söz vermiştin anne! Yeni çanta alacaktın, almadın! Sınıf öğretmenimiz de üç memmedemin³ istedi, hiç olmazsa onu ver!”

Samir, bir müddet sessizce kapıda bekledi. Şimdi karım esip yağar, kapıyı açıp: “Gel kızına cevap ver!” diye bağırır, kadın haklı, diye düşündü. Aile reisi olarak çocuğunun sorularına ilk önce kendisinin cevap vermesi gerekiyordu. Çünkü karısı da, çocukları da onun kazandığı üç beş kuruşa bakıyorlardı...

Samir birdenbire, oğlunun epeydir para pul istemediğini, harçlık için gelmediğini hatırladı. Oğlan, neden gelip para istemiyor acaba,

3 Memmedemin: Üzerinde, ilk bağımsız Azerbaycan Cumhuriyetini kuran Mehmet Emin Resulzade'nin resmi olan Azerbaycan parası.

diye sordu kendi kendine? Oğlu, kızından iki yaş büyüktü, altıncı sınıfta okuyordu. Uzun süredir harçlık istememesi olacak iş değildi... Samir kapıdan sessizce ve hızla uzaklaşırken kendini bir hırsız gibi hissetti. Önceleri eve gelişi, evden gidişi çok farklıydı. Eve gelince karısı onu güler yüzle karşılar, tatlı dille konuşurdu. Giderken de kocasının giyim kuşamına dikkat eder, üstünü başını özenle temizler hatta eğilip ayak-kabıplarını dahi silerek uğurlardı... Güzel günlerdi!.. Sanki masaldı, efsaneydi. Sanki, hiç yaşanmamıştı. Samiri'in işi gücü vardı! Yüksek tahsilli bir mühendisti. Lakin aldığı maaşı ile ailesinin geçimini sağlamakta zorlanıyordu. Üstelik ek iş yapıyor, sağdan soldan üç beş kuruş kazanıyordu. Kapısında arabası bile vardı! O arabayı almak kolay mıydı? Üstelik karısı da çalışıyordu! Ana Okulunda piyano öğretmeni idi. Karısı görev yapmadığı halde (iş yoktu) maaşını alıyordu. İş olmadığı için çalışamayanlara "kazanılmış hak" diye, maaş ödüyorlardı. Ancak hükümetin, dilenciye verir gibi verdiği, (vermese de farketmezdi) üç beş kuruş, ailenin bir aylık ekmeğine bile yetmiyordu... İşin aslı şu idi. Ülkede kargaşa, savaş başladığından beri, insanların çoğu gibi Samir de, karısı da işsiz kalmışlardı. Samir ise bazıları gibi ellerini koynuna koyup evde oturmuyordu. Arabası ile taksicilik yapıyor, bir şekilde ailesinin geçimini sağlamaya çalışıyordu. Gel gör ki arabası çok eskiydi. Ne kadar tamir ettirse, ne kadar iyi baksada gitgide hurda yığımına dönüyor, Samir gibi, karısı gibi onun da her yanı dökülüyordu... Samir'in karısı, giyiniş kuşanınca padişah kızına, şehzadeye benzerdi eskiden! Allah belasını versin Ermenilerin! Yüzbinlerce sürgün, yüzbinlerce yurtsuz yuvasız insan! Sefalet, açlık, ölüm! Bütün zorluklara rağmen Samir ve karısı, Berde'de, Ağcabede, şadırkentlere yerleşmek zorunda kalan akrabalarının, sefalet içinde yaşayışına bakıp hallerine şükrediyorlardı...

Samir ve ailesi çok kısa sürede şadırkentlerden ayrılmış, bir çoķ yer değiştirdikten sonra, Bakü'de, bu ana okulunun bir sınıfına yerleşmişlerdi. Evleri bir odadan ibaret olsa da, meydan gibi genişti. Tahtalarla arakesmeler yapıp sınıfı birkaç odalı ev haline getirmişlerdi. Bu ana okulunda yalnız değillerdi. Kelbecer'den, Zengilan'dan, Cebrayıl'dan...

gelenler de vardı. Hepsi sürgün damgasını yemiş, birbirleri ile kaynayıp karışmışlardı. Bazen valilikten, belediyeden gelenler, onların yüreğine bir korku salıyor: “okulu boşaltın,” diyorlardı. Ama nasıl boşaltacaklardı, nereye gideceklerdi?...

Samir dalgın dalgın binanın önüne park ettiği arabasının yanına vardı. Arabanın sağına soluna, tekerlerine, aynalarına baktı, sonra da kapıyı açıp oturdu. Kontağı takıp arabayı çalıştırmak için çevirir çevirmez, benzin göstergesinin kırmızı ışığı yandı, aç bir kurt gibi parlayan kırmızı gözlerini Samir’e dikti. Bu benzinle bir yere gitmek mümkün değildi. Birkaç kilometre ötede biterdi...Cebayılı Tahir, bahçenin diğer ucuna park ettiği arabasının içinde bir şeylerle uğraşıyor, kurdalanıyordu. Motorun ısındığını gören Samir, arabayı Tahir’in yanına doğru sürdü:

“Selam, komşu,” dedi, “sabahın hayır olsun!”

“Selam, senin de gardaş!”

Tahir bir kabağa benzeyen uzun, kel başını camdan dışarı çıkarırdı, “Benzin mi lazım? diye sordu. Tahir’in bunu bilmesi için Samir ile aralarında telepati olmasına gerek yoktu...

“Evet, benzin lazım, var mı?”

Tahir ucuz benzin satıyordu. Onun sattığı benzinin içinde ne olduğu da bilinmiyordu. Kimbilir nerede, içine neler katıp piyasaya sürüyordu... Tahir’e bakarsan, benzin istasyonlarındaki benzinden daha temizdi! Üstelik benzin istasyonlarındaki benzinin bir litresi bile ateş pahasıydı. Hükümette insaf yoktu ki... Petrol ülkesinde, birkaç ay içinde, benzinin litre fiyatı üç katına çıkmıştı. Hükümet, yavrusunu kabul etmeyen ana gibiydi. Yarı aç, yarı tok gezen sürgünler, yurtsuz yuvasız dolananlara benzin lazım değilmiş gibi zam üstüne zam yapıyordu...

“Senin hatırın için bir bidon benzin veririm.”

Minnet etmiş olsa da Samir üstelemedi. Tahirin dediğine göre, Zil marka araba kendisinini. Kaçhakaç⁴ vakti bir yolunu bulup bu ara-

4 Kaçhakaç: (kaç ha kaç)Büyük bir panik ve korku ile güvenli yerlere sığınmak için, tehlikeden ya da düşmandan kaçmak.

banın üstüne konmuştu. Baküde, hangi dairedeyse, bir yerde işe girmişti. Ancak ne iş yaptığını kimse bilmiyordu. Sabahtan akşama kadar kendisi gibi avarelerle domine oynuyordu. Arada bir arabasını çalıştırıyor, birkaç saat ortadan kayboluyor, nereye gidiyorsa, gidip geri dönüyordu. Döndüğünde benzini hazırdı. Nereden, nasıl alıyordu? Allah bilir...

“Tahir gardaş, kusura bakma, nakit param yok, borcum olsun, akşama gelip öderim.”Bunu derken, Samir’in vücudundan ter değil, parça parça etler dökülüyordu.

“Ayıp ediyorsun komşu, kaçmıyorsun ya!” Tahir böyle dese de, Samir’e, devenin nalbanta baktığı gibi bir garip baktı. Belki de Samir’e öyle geldi, kim bilir.

Samir, o gece yarısına kadar arabasıyla sağa sola koştursa da uygun bir müşteri bulamadı. Akşamüzeri de aksi gibi arabanın tekeri patladı. Çaresiz, gidip ikinci el bir teker aldı. Kuruş kuruş biriktirdiği benzin parasını da lastikçiye yatırdı...

Ana okulunun köşesinden dönüp duvarın yanından geçerken Menzer Hanımı gördü. Arabayı tanıyan Menzer Hanım, başını çevirip adeta kapının arkasına saklandı. Buraya ilk geldiklerinde, Menzer Hanım yerinden yurdundan sürgün olup buraya sığınanlara çok kötü davranmıştı. Sürgün gelenlerin çocukları, Menzer Hanımın bahçesine girip daha olgunlaşmamış erikleri, bademleri yolmuşlardı. Menzer Hanım;

“Sürgün köpekoğlu köpekler!” diye feryadı basmış; yaşına, başına, ak pürçeğine hiç yakışmayan, sözlerle sürgünlerin gururunu incitmiş hatta: Kendi vatanınızı, yerinizi yurdunuzu sattınız, şimdi buraya gelip şehit ailesinin bağını bahçesini mi talan edeceksiniz? Bizim malımızın ortağı mısınız? diye ağır sözler sarfetmişti. Kadınlar Menzer’e karşılık vermek isteyince, Samir onlara engel olmuş: “Uymayın, yaşlı, bunamış, ne konuştuğunu bilmiyor. Bu talihin oyunu bize,” diye otalığı yatıştırmıştı...

Menzer Hanımın bahçesinin köşesinde, küçük bir tavuk kümesi vardı. Bir gün, mahalleye greyderler, dozerler geldi. Yol yapanlar, onun kümesini yerle bir edip: “İmar planına göre buradan yol geçecek,” de-

diler. Kümesin yerini düzleyip bir güzel asfalt döktüler. Menzer Hanım çok bağırıp çağırdı, “şehit anasıyım” diye valiliğe, belediye başkanlığına gitti ama fayda vermedi.

“Ben o kümesi, dişimle, tırnağımla, binbir zorlukla yapmıştım,” diye sokak ortasında inim inim inlemeye başladı...

Tahir’in karısı dayanamadı:

“Ay nine! Görüyor musun? İmanını yitirip bizi yurdumuzu satmakla suçluyordun. Zahmet çekip yaptığın o küçücük kümesi yıkılınca için yandı bak. Gözlerinden kanlı yaş döküyorsun. Biliyorsun ki, yıkılanın yerine yenisini yapmak zordur. Anamızı ölsün! Ya biz ne yapalım!? Sen bizim kaybettiğimiz yurdumuzu, malımızı, mülkümüzü görseydin, aklını yitirirdin. Onları kazanmak için ömrümüzü çürütmüştük. O, kan değer vatani, bu kuru duvarlara, bu bir göz hücrelere değişmek ister miydik?” Bunları yutkunarak söyleyen kadın, birden höykürüp ağlamaya başladı. Tahir’in karısının söyledikleri karşısında mahçup olan Menzer Hanım, sesini kesip bir daha ağlayıp sızlamadı.

Samir, ana yola çıkınca, kaldırımında bekleyen yan komşusu Tazegül’ü gördü. Tazegül el kaldırdı. Semir, Tazegül’ün yanına varıp durdu. Tazegül gülerek arabanın kapısını açtı ve:

“Sabahınız hayır olsun,” deyip ön koltuğa oturdu. Samir nedense, arka koltuk boş olduğu halde Tazegül’ün ön koltuğa oturmasına şaşırıldı. Kadının bu hareketini yadırgadığını belli etmek istemse de sesi tuhaftı:

“Hoş geldiniz?” dedi.

Tazegül, giyindiği şık elbiseleri, boyalı pudralı yüzü, süslü, bakımlı saçları ile, üç çocuk anası bir sürgüne hiç mi hiç benzemiyordu. Güzeldi. Tanrı, bu yönden cömertliğini ondan hiç esirgememişti. Ama gel gör ki, Tazegül’ün ardından bütün mahalle dedikodu yapıyordu. Güya sağlam papuç değilmiş, sağda solda çok geziyormuş... Kocası ise geribanın biriydi, Tazegüle’e asla yakışmıyordu. Kocası hamaldı. Akşam kadar pazarın önünde bekler, pazara gelenlerin yükünü taşırdı. Yük taşımak için pazarlık dahi etmezdi, ne verilirse versinler dinden razıydı. Güya yüksek okul mezunuydu. Hatta dediklerine göre, işgalden önce,

memleketinde iyi bir işi de varmış...

“Beni görmezlikten geleceksin sandım!”

“Niye görmeyeyim...” Samir Tazegül’ün bu imalı sözlerini hemen cevapladı.

“Ne bileyim, belki bazıları gibi sen de...”

Samir onun sözünü yarıda kesti. Daha fazla konuşmasına izin vermedi.

“Nereye gideceksin?”

Tazegül gözlerini süzüp sırttı:

“Nereye istersen, nereye götürürsen oraya...”

Samir, şaşırdı:

“Nasıl yani?”

Tazegül bu defa bir kahkaha attı:

“Korktun mu? “Nereye olacak, para kazanmaya, sabahları bunca insan nereye gidiyor sanıyorsun?”

Samir, ona inanmasa da sordu:

“Nerede çalışıyorsun?”

“Komşu, sen televizyonda, hiçbir kuralın olmadığı, o tuhaf boks maçlarını izledin mi hiç?”

Samir, bu boks maçlarının meseleyle ne ilgisi olduğunu düşündü önce, sonra cevap verdi:

“Evet, galiba bir iki kez izledim...”

“Bak, bizim bu hayatımız var ya... O, hiçbir kuralın olmadığı boks maçlarına, kuralların olmadığı savaşlara benziyor. Kim neyi beceriyorsa o şekilde yaşıyor. Hem de hiç utanıp çekinmeden, hiçbir kaide kanun tanımadan. Ne pahasına olursa olsun, bu kualsız savaşı kazanmak zorundayız. Tıpkı ringdeki boksörler gibi. Hiç kimsenin, hiçbir şeyin garantisi yok. Hiç kimse de bu oyunu gönüllü oynamıyor...”

“Evet, haklısın...” dedi, Samir. Tazegül konuyu değiştirdi.

“Komşu, kusura bakma ama paragöz, cimri bir adama benziyorsun. Daha çocuk da olsa, oğlun senden çok cömert.”

Samir’in gözleri fal taşı gibi açıldı:

“Nerden biliyorsun?”

“Bunu bilmeyecek ne var! Oğlun akşama kadar mahallenin çocuklarına sakız dağıtıyor, gazoz ısmarlıyor. Sen de bütün gün, para kazanmak için cirit atı gibi oraya buraya koşuşturup duruyorsun. Gözün doymuyor herhalde...”

Samir içtenlikle güldü:

“Şaka mı yapıyorsun?”

“Ne şakası, bunu herkes biliyor...”

“Neyi biliyor? İşte arabam, işte üstüm başım, görmüyorlar mı? Perişan...”

“Sen, insanların bu numaraları anlamadığını mı sanıyorsun? Bunların hepsi kurnazlık, göz boyamaca. Menzer Hanımın evindeki o pahalı eşyaları ne ile satın aldınız? Kanepeler, koltuklar, karyola, şifonyer, piyano, halılar, kilimler... Menzer bunları size bedava mı verdi!”

Samirin dili tutuldu, söyleyeceklerini tam olarak söyleyemedi, kekeledi:

“Böyle mi düşünüyorlar...” Samir, demek, Menzer Hanımdan aldığı eşyalarla ilgili böyle düşünüyorlar. İçini dışını bilmiyorlar ki, başka nasıl düşünsünler, şimdi kadına ne demeli? diye geçirdi içinden.

“Bu senin kendi meselendir komşu, ama şu üç günlük dünyada, adam gibi yaşamak gerek...”

Tazegül sıcaktan bunalmış gibi göğsünden bir düğme açtı, eteğini hafifçe yukarı doğru çekti.

“Sen de haklısın,” dedi, Samir.

Tazegül Samir’i ilk kez görüyormuş gibi alıcı gözlerle süzdü ve:

“Yakışıklı adamsın,” dedi, “şöyle güzel bir takım elbise giysen, bir de kravat taksan eşin benzerin bulunmaz.”

“İltifat ediyorsun, teşekkür ederim, ama zamanı geçti, ben artık yaşlandım...”

Tazegül gülerek göz kırptı Samir’e.

“Ne yaşlanmasın,” dedi, “şöyle kendini bir denemek istemez misin?”

Samir, böyle bir sözü hiç bekleliyordu şaşırdı:

“Anlayamadım!?”

“Demek istiyorum ki, bu gün seninle birlikte olalım, ha? Korkma, sana çok masraf ettirmem...”

“Haa, anladım! Vallahi, çok param olsaydı, emin ol sana karşılıksız da verirdim...” Samir’in nedense yüzü kızardı, utandı, sözlerinin yanlış anlaşılacağını da beklemiyordu...

Tazegül birden sinirlendi:

“Bana bak! Ben dilenci değilim, sadakaya da ihtiyacım yok!”

“Peki, kocan bu işe ne diyor, Tazegül Hanım? Samir bu sözlerle, onu utandırmak istiyordu.

Tazegül basit bir şeye cevap veriyor gibi, gayet rahat konuştu:

“Kocam ne diyebilir ki!”

“Gerçekten mi? Yani kocan ne iş yaptığını biliyor mu?”

“Ay komşu, bu ağızı ne için vermişler? Tabi ki, yemek için. Dünya üç günlük dünya, kocam ise beceriksizin, yeteneksizin biri. Ben ne yapayım?”

Tazegül’ün sesinde bir gerginlik vardı. Önce biraz kem küm etti, sonra sakinleşti. Aynasını çıkarıp yüzüne gözüne baktı ve:

“Tamam be,” dedi, “uzun sözün kıyası şu ki, senden para çıkmayacak. Boş yere zaman kaybetmeye değmez. Beni Azneft meydanına bırak, işine bak sen...”

* * *

Samir pazarın önünde boş bir yer bulup arabayı park etti. Kurallar gereği “taksi” levhasını çıkarıp arabanın üzerine takmak istedi, sonra bu düşüncesinden vazgeçti. Son günlerde maliyeciler ona rahat yüzü göstermiyorlardı. Taksicilik belgesinin süresi dolmuştu. Eğer yine gelirlerse: “taksicilik yapmıyorum, bir arkadaşı bekliyorum,” diyecekti. Taksi levhası olmadan da arabaya müşteri yanaşmıyordu ama belki bir tanıdığı, belki eski bir müşteriye rastlarını diye ümitle beklemeye başladı.

Gözünü, pazarın kapısından elinde sepetle çıkanlara dikmişti. Samir, pazardan eli dolu çıkanları, adeta bir efsuncu gibi büyüleyip ba-

kışlarıyla kendi arabasının yanına kadar getiriyordu ama onlar son anda yüz çevirip pahalı, lüks arabalara doğru gidiyorlardı. Onları anlıyordu, kızmıyordu Samir. O taksicilere de aynı parayı vereceklerdi, o halde daha iyi arabaya binmek haklarıydı. Başkaları Samir gibi düşünmüyordu elbet. Samir'in yüreği yufka idi. Pazara girince, hangi tezgahta bir fakir fukara görse, ihtiyaçlarını o adamdan alırdı.

Öğleye kadar ancak iki kişi yaklaştı arabaya. Biri sarhoştı. Bindikten sonra, yolda anladı sarhoş olduğunu. Yoksa arabaya almazdı. Sarhoşlardan nefret ederdi. Adam söylediği adresi unuttu, sağa git, sola dön... sonunda üç memmedemin⁵ verdi. Cebini dışarı çıkarıp: “başka param yok, istersen vur, öldür,” dedi. Üç memmedemin, yaktığı benzin parası bile değildi...

Diğer müşterisi ise uzun boylu, iri yarı, cüsseli bir gençti. Askeri elbise giyse de görünüşü pek askere benzemiyordu. Beş memmedemine anlaşmışlardı. Adam inince, cebinden mavi bir elli binlik çıkardı. Samir: “Bozuk yok, bozuk paran varsa ver,” diye gülümsedi.

Adam:

“Taksicilik yapıyorsun,” dedi, “elli bin lira para mı? Bunu bile bozamiyorsun...”

Samir sağa sola baktıysa da aksilik bu ya, yoldan gelip geçen olmadı. Yakınlarda dükkân filan da yoktu. Adam yeniden elini cebine attı. Cebinden, iyice buruşmuş, ezilmiş halde iki memmedemin çıkarıp Samir'e uzattı.

“Olan bozuk param bu,” deyip az ötedeki binanın kapısından içeri girdi ve gözden kayboldu.

“Heey! Ay bala!...” Samir, adamın arkasından çağırsa da geriye dönüp bakmadı. O asker kılıklı adamın bu hareketinden sonra, Ermeni işgalinden hemen önce başına gelen bir olayı hatırladı.

Ermenilerin bütün planları istedikleri gibi gidiyordu. Hergün ilçe merkezini bombalıyorlardı. Baküden, diğer başka şehirlere ev alan-

5 Memmedemin: Üzerinde, Azerbaycan Cumhuriyetinin kurucusu, Mehmet Emin Resulzâde'nin resmi bulunan para.

lar, ev yaptıranlar ailesini de alıp gitmiş, kapıdaki süpürgelerine kadar taşınışlardı. Komşu ilçelerde, uzak köylerde hısım akrabasının yanına sığınanlar da çoktu. Gidecek bir yeri olmayan garibanlar ise, Allah'a sığınıp ateş çemberinin içindeki evlerinde yaşmaya devam ediyorlardı. İlçe bombalanınca kaçıp ilçenin dışına çıkıyorlar, ortalık sakinleyince de evlerine dönüyorlardı. Yöneticiler ise daha yukardakilerin dediğini, ilçede yaşayanlara iletiyor, şehri düşmana teslim etmeyeceklerini söylüyorlardı. İnsanların paniğe kapılmaması için, resmi daireleri de açık tutuyorlardı. Atılan her top mermisi, sadece evleri binaları yıkmıyor, isabet ettiği yerlerde birçok insanın ömrüne de son noktayı koyuyordu. Ölenlerin kim olduğu ancak ertesi gün ortaya çıkıyordu. Akşamları şehirden ailesinin yanına sağ salim gelenleri, çoluk çucuğu büyük bir coşku ile karşılıyordu...

Samirin eşyaları, bombardıman altındaki evinde yığılı duruyordu. İhtiyaçları olan hafif eşyalarını almış, ailesi ile birilikte uzak bir köydeki arkadaşının yanında sığınmışlardı.. Hergün olmasa da iki güne bir evlerine dönüyorlardı. Ayak seslerine bile hasret kalan kimsesiz sokakları, yol üstüne yetim çocuklar gibi sıralanmış boynu bükük evleri, kapalı kapıları görünce, Samir'in yüreği yanıyordu...

Karısı ile, bir gün evelerini kontrol etmeye gelmişlerdi. Daha ev varmadan karısı uzaktan bakıp hayretle:

“Bizim bahçenin kapısı açık!” dedi.

Eve vardıklarında gözlerine inanamadı Samir. İçeride bir kamyon vardı. Bahçedeki askerler, sağa sola koşuşturuyor, evdeki eşyaları kamyonu yüklüyorlardı.

Samir ve karısı arabadan inip koşar adım içeriye girdiler. Yukarıda, balkonda, askerlere emirler veren subay, kendinden emin bir şekilde sigara içiyordu.

Samir, ne kadar temkinli olmaya çalışsa da heyecandan sesi titredi.

“Bu nedir böyle, ay yoldaş? Ne yapıyorsunuz?”

Bak sen! Siz de nerden çıktınız? Subay, onları aniden görünce şaşırıldı. askerler de oldukları yerde donup kaldılar. Subay kendini topar-

layıp askerlere kızdı:

“Siz işinize bakın, çabuk olun!”

Sonra Samir’e doğru dönüp:

“İhtiyar,” dedi, “bak, Ermeniler yaklaşıyor, ben de eşyalarımı taşıyorum. Bunlar da benim askerlerimdir...”

Samir bağırdı:

“Siz deli misiniz? Bu ev, bu eşyalar benim! Siz ne cesaretle benim evime girdiniz?”

Subay hiçbir şey söylemeden balkondan aşağı indi. Sigarasını başparmağı ile orta parmağı arasına sıkıştırıp yere fırlattı. Yaklaştığında, subayın ağzından yayılan votka kokusu Samir’in yüzüne vurdu.

Bahçenin ortasına bir masa koymuşlar, çevresine de sandalyeleri dizmişlerdi. Etrafta boş şişeler, konserve kutuları vardı. Anlaşılan, subay askerlerine önce bir ziyafet çekmişti.

Gözleri anlaşılma ifadelerle yanıp sönen subay, öfkeyle sesini yükseltti:

“Bağırma ihtiyar! Bu ev, eşyalar sizinse ne yapalım. Ermeni’ye kalsa daha mı iyi? Ermeniler şehre iyice yaklaştı, düşündük ki... Bu ne hasetliktir? Bizim hakkımız yok mu? Bak, düşmanla savaşıyoruz, kan döküyoruz...”

“Sağ olun! İyi savaşıyorsunuz, vatan toprakları bir bir düşmana...”

“Savaştır bu ihtiyar, şimdi kaybetsek de, sonra tekrar kazanırız...”

Olanları ibretle izleyen Samir’in karısı, kendini tutamadı:

“Ahmak ahmak konuşmayın... Eşyalarımızı yerine koyun ve çıkın evimden dışarı!”

Subay, kadına doğru döndü.

“Bizimle böyle konuşma bacı! Eşyaları güç bela çıkartmışız evden. Nereye istiyorsanız, götürüp boşaltalım. Bu iyiliğimize karşı da saygı gösterin...”

Kadın birden öfkeyle bağırdı:

“Defolun!! Ermeni vatani talan ediyor, benim askerime de savaşacağı yerde bizim evlerimizi soyuyor...”

Samir askerlerin bu tür işlerini duymuştu. Lakin inanmamıştı. Başına böyle bir işin geleceğine asla ihtimal vermiyordu.

Subay birden askerlerine emir verdi:

“Askerler, çabuk bunların elini ayağını bağlayın!”

Samir ve karısının ellerini ayaklarını bağlayıp yan yana uzattılar. Eşyaları kamyonu yükleyip çekip gittiler.

Karanlık düşünceye kadar bahçede debelenen Samir ile karısı, birbirlerinin ellerini ayaklarını güç bela çözüp dışarı çıktılar. Allah’tan arabalarını götürmemişlerdi. Arabaya binip canlarını kurtardıklarına şükrettiler. Karısı o günden sonra, üç gün yataktan kalkamadı. Samir meseleyi komutana anlattı, şikayetçi oldu ama o sırada askerler şehri terketti, düşmana bıraktı. Olan bitenler ise unutulup gitti.

O hadisenin üstündeki sır perdesi, bu yakınlarda, hiç beklenmedik bir anda yeniden açıldı. Menzer Hanımın rica etmişti. Samir’in karısı, onun torununa piyano öğretecekti. Çocuk musiki mektebinde okuyordu. Derslerinde başarılı olamıyordu. Menzer Hanımın evinde piyanosu da vardı... Samir’in karısı piyanonun bulunduğu odaya girince, garip bir duyguya kapıldı, kendisini başka bir yerdeymiş gibi hissetti. Duvardaki halılar, yerdeki kilimler, masa, koltuklar, şifonyer kısacası bütün eşyalar ona tanıdık geliyordu. Piyanoya yaklaşınca, başı döndü, olduğu yerde kaldı. Sonra eğilip piyanonun altına baktı. Orada adı yazılıydı. Babası o zamanlar kızkardeşine ve ona, iki piyano almıştı. Karışmasın diye de altlarına kızlarının adını yazdırmıştı.

Menzer Hanımın gelini:

“Piyano güzel mi?” dedi, hiç şeyden şüphelenmemişti ama birden kadının renginin solduğunu görünce heyecanlandı ve sordu:

“Size ne oldu öyle?”

Kadın, gelinin söylediklerini duymadı bile, merkala Menzer Hanıma döndü:

“Menzer Hanım, bu piyanoyu nereden aldınız?”

“Rehmetlik oğlum aldı.”

“Bu piyano benim çeyizimdir, ay hala, benim!”

“Olamaz, nerden senin olacak!”

Kadın piyanonun üst kapağını kaldırdı.

“Demek inanmıyorsunuz. Şimdi bu piyanonun benim olduğunu göstereceğim size. Bakın, piyanonun bu köşesine, paralarımı sakladım ben. Elini uzatıp piyanonun gizli yerinden, şimdi kullanılmayan Sovyet devrinin paralarını çıkardı. Gözleri kararan kadın, avcundaki paralara bakarak olduğu yere yıkıldı. Elini yüzünü yıkayıp ayılttılar. Samir’in karısı, bir zaman başlarına gelen hadiseyi, Menzer Hanıma ve gelinine etraflıca anlattı. Gelin içeri gidip kocasının resimlerini getirdi. Samir’in karısı, görür görmez tanıdı subayı. Sonraki çarpışmaların birinde mayına basıp helak olmuştu. Menzer Hanım ve gelini, onun ayaklarına kapanıp: “eşyalarının hepsini al, ama ne olur bu sırrı açığa vurma,” diye yalvardılar...

* * *

Samir, öğle yemeğine geç kalmıştı. Radyatör bir yerinden su kaçırıyor, motor hararet yapıyordu. Ama Samir biraz su ilave edince hararet düştü. Samir aç susuz dolansa da, arabaya bakmayı ihmal etmiyordu. Kuralsız boks maçları, kuralsız savaşlar falan da umurunda değildi.

Karısı Samir’in öğle yemeğini aceleyle önüne koyup gitti. Çamaşır yıkıyordu. Elini ekmeğe uzattığında, sofrada kaşık olmadığını farketti. Kadın kaşığı unutmuştu, sessizce kaltı ve gidip bir kaşık aldı... Karısından bir şey istemeye yüzü yoktu. Ailenin reisi olarak, bir baba olarak çocuklarının ve karısının ihtiyaçlarını karşılayamıyordu. Onlara elbise almayı bırak, bazen ekmek dahi alamıyordu. Bu yüzden karısına karşı mahçuptu.

Kalkıp televizyonu açtı, yemeğini yerken televizyon izlemeye başladı. Bir muhabirin iki yabancı ile ropötajı yayınlanıyordu. Muhabir iki Alman ile görüşüyordu. Alman çift de işsizdi, üstelik yeni evlenmişlerdi. İş arıyorlardı. Ancak oturdukları kanepeler, evdeki eşyalar insanın gözünü alıyordu. Muhabir soruyordu:

“Geçiminizi nasıl sağlıyorsunuz?”

Onlar cevap veriyordu:

“Hükümet işsizlik maaşı veriyor.”

İlahi! Bu maaş onların, yemelerine, içmelerine, ev kiralarına, giyimlerine... her şeylerine yetiyordu. Üstelik sinemaya, tiyatroya, konser gittiklerini söylüyorlar, günlük gazete ve dergi bile alıyorlardı... Vay kıblesizler! Vay! Daha da hallerine şükretmiyorlardı... Samir ise -sadece Samir mi?- bütün gün kendini ateşe atıyor, bir ekmek parasını zorla kazanıyordu... buna rağmen bu ülke dışına kaçanları kınıyor, onlara kötü gözle bakıyorlardı. Keşke genç olsaydı Samir, hem de bekar! O da çekip giderdi. Bu yaşta ne yapsın? Karısını çocuklarını nereye bıraksın...

Ömrü boyunca bir şeyleri beklemiş, ümitle yaşamıştı. Sonunda da böyle... Azıcık sesini yükseltsen: “Konuşma, savaş halindeyiz,” diyorlardı. Ama ne savaş, savaşa benziyordu ne de barış, barışa... Nereye kadar susmak gerekti? Peki, o Almanlar, onlar savaştan çıkmamış mıydı? Ülkelerini darmadağın etmemişler miydi? Kısa zamanda her şeyi yoluna koydular. Üstelik petroleri, gazları da yok... Bizim her şeyimiz var ama sadece işin başında oturanlar faydalıyor. Hepsinin cebi dolu, karnı tok, yerleri sıcak... hepsinin de keyfi yerinde. Samir bunları düşünürken, birden, kapı gıcırtyla açıldı. Gelen, oğluydu.

“Anne, ekmek getirdim.”

“Sağ ol, ay balam. Söylemeyi unutmuşum, evde deterjan yok. Çay, şeker de bitmiş...”

“Alıp geleyim mi?”

“Paran var mı, oğlum?”

“Evet, var.”

O sırada, kızının yalvaran sesini duydu Samir.

“Abi, ne olur bana da bir memmedemin ver.”

“Bir daha sözümden çıkmazsan veririm?”

“Yok, vallahi çıkmam.”

“Tamam, al sana bir memmedemin, tut...”

Samir bir müddet dinledi ve kendi kendine konuşmaya başladı. Oğlan bu kadar parayı nereden buldu acaba? Evden sabah çıkıp akşam dönersen olacağı bu... Demek Tazegül’ün söyledikleri doğruymuş!...

Evvel herkesin işi gücü belliydi. Büyüğünü, küçüğünü bilirdi herkes. Şimdi okumuş, okumamış, çalışan, çalışmayan... boyacı küpünden çıkmış gibi. İnsanlar birbirine karışmış. Kimin eli kimin cebinde belli değil...

Samir, karısını yalnızken yakaladı:

“Bu ne demek, ay hatun? Çocuk bu kadar parayı nereden alıyor?”

Karısı kıs kıs güldü:

“Haberin yok mu?”

“Neden?”

“Oğlumuzun bir sınıf arkadaşı var. Aynı sırada oturuyorlar. Oğlanın dersleri iyi değilmiş. Okumaya da gönlü yok. Babası ise zengin. Bizim oğlan ile anlaşmışlar. Bizimki onun ev ödevlerini yapıyor, karşılığında da üç şirvan⁶ alıyor...”

“Sen ne konuşuyorsun Hanım? Bu duyulursa!?”

“Endişe etme, oğlanın babasının da haberi var.”

“Olmaz! Böyle iş olmaz!”

Kadın sinirlendi, sesini yükseltti:

“Allah’ını seversen sus! Yeter! Bırak, çocuk bari gözü açık yetişsin, ferasetli olsun. Görmüyor musun, devir değişti artık!”

Samir ellerini havaya kaldırdı:

“Ey Allah’ım, ne günlere kaldık! Bu kadın neler söylüyor?”

6 Şirvan: Üzerinde, Şirvan’ın resmi olan Azerbaycan parası

YAD DAĞLARDA

Sabaha kadar yağan kar, karanlığa bürünerek etrafta meydana gelen kanlı çarpışmanın, insan kırgınının izini kaybetmeye, her şeyi alelacele ört bas etmeye, düzlemeye, nasıl söylerler, gecenin yüzünü ağartmaya çalışmış, becerememişti. Güneş doğar doğmaz boş silahlar, cesetler orda burda ortaya çıkmaya başlamıştı.

Düne kadar bu yüksek mevzi Azerbaycan Türklerinin elindeydi. Akşam üzeri ansızın hücum eden Ermeni-Rus birlikleri kanlı vuruşmadan sonra onları geri çekilmeye mecbur etmişti...

Kalın giyininip silahlanmış bir Ermeni, iki Rus askeri savaş meydanını dolaşiyor, sırtlan gibi cesetlerin üstünü başını arıyordu.

Ruslardan biri elini gururla Ermeni'nin sırtına vurarak:

“Sarkis,” dedi artık bizden razı mısınız?”

“Hangi bakımdan?”

Mağrur ileride adımlayan Sarkis bir anlığına durdu.

“Şu bakımdan ki Karabağı da kurbanlık koç gibi ayaklarınızın önüne attık.

Sarkis yarı şaka, yarı ciddi:

“Karabağın kalan hissesini hatta bütün Türk topraklarının hâkimiyetini bize verirseniz ancak o zaman sizden razı oluruz.”

Rus askeri birlikte adımladığı yoldaşına doğru döndü:

“Vasya! Görüyor musun, adamların iştahını?”

Vasya güldü:

“İştah dişleriniz arasındadır, İvan.”

İvanın bu cevabından pek memnun kalan Sarkis daha da heveslendi.

“Sizin gibi arkası, sağlam dayısı olanın iştahı açılır.”

Vasya başını salladı:

“Siz şükürsüz bir milletsiniz, dindaş!”

“Sanki çok büyük iş gördünüz, ekselansları, neye şükrederim.”

Sarkis, imayla bize geri verdiğiniz yerler, eski Ermeni topraklarıdır, demek istedi.

Vasya özellikle vurguladı:

“Hayır, Sarkis, öyle değil. İvan sizin tarihinizi biliyor mu, emin değilim; ancak ben derinlemesine bilmesem de üniversitede hocalarımından ders aldım. Kafkasların geçmişiyile az çok ilgilendim...”

İvan da töhmet altında kalmadı:

“Vasya, susmak her zaman kabul etmek anlamına gelmez. Bazı şeylerden ben de haberdarım. Mesela Ermeniler, Ermenistan Cumhuriyeti’ni devrimden sonra biz Rusların yardımıyla kurdular...”

Vasya ekledi:

“Hem de Türk topraklarının üzerine!”

Sarkis kuyruğuna basılmış it gibi çeniledi:

“Ara, mezhep hakkı, bunların hepsi Türklerin uydurmasıdır!”

Vasya güldü:

“İyi de, Kafkaslarda sizi, yani Ermenileri tarihte ilk destekleyen, himaye eden kimdi?”

İvan da Sarkis de aynı anda dillendi:

“I.Petro olduğunu herkes biliyor!”

Vasya devam etti:

“Tamamıyla doğrudur. Kafkaslar siyasetinde, sonraki Çarlar gibi Bolşevikler de I. Petro’nun yolundan gittiler. Şimdikiler de aynı. Evet gelecekte de böyle olacak.”

Sarkis işi şakaya vurmak istedi.

“Hey yavrum, minnetiniz olsun ki böyle bir güzel diyarı size tattık.”

“Bir de Kafkaslarda, biz olmadan sizin işiniz yürümüyor, öyle değil mi kardeş? Burda size hava, su gibi gereklidir Ruslar.”

İvan tasdik etti:

“Son sözlerine ben de katılıyorum. Yüzde yüz doğru söylüyorsun.”

Vasya:

“İvan, inan kendileri tilki gibi kurnazlık yaptıklarına bakma, Ermeniler tarihlerini herkesten iyi bilirler,” dedi.

“Nerden okumuştum, hatırlamıyorum, Ermeniler Sovyet Devri’nde, Karabağ topraklarına yerleştikleri tarihten itibaren bunu ebedileştiren bir abide dikmişler.”

“Yok, dostum? Nerde?”

“Hankendi’nde.”

Sarkis düzeltti.

“Hankendi’nde değil, Stepanakert’de!”

İvan asabileşti:

“Birader ne farkeder?”

“O abide şimdi de orda duruyor mu, Sarkis?”

“Sovyetler Birliğinde yeniden yapılanma başladığında yıktılar.”

İvan şaşırdı:

“Niye?”

“Bunu anlamayacak ne var? O abide işe yaramadı. Sarkis’in dediklerini duymadın mı? Güya Karabağ Ermenilerin ezeli topraklarıdır diyorlardı; ama o abide yakın zamanda dikildiğini gösteriyordu.”

Sarkis itiraz etti:

“Vasya, sen Türk ajanı, Türk casususun...”

“Kırılma, Sarkis,” dedi Vasya. “Bolşeviklerin bir sözü var, derler ki, gerçekler acıdır.”

İvan birden ciddiyetle sordu.

“İyi, Sarkis, sizin en kadim topraklarınız neresidir?”

Vasya yine Sarkis’ten önce davrandı:

“Sarkis’e göre her yer. Nereye ayak basmışlar, nerde yerleşmişlerse orayı Ermeni toprakları sayıyorlar. Yanılıyor muyum Sarkis?”

Sarkis yine şakayla karışık cevap verdi.

“Neden olmasın?”

İvan gelişigüzel konuştu:

“Aslını inkâr eden haramzadedir, Sarkis.”

Vasya düşüncesini ispat etmeye çalıştı:

“Biliyor musun İvan? Asırlar boyu Ermeniler dünyanın neresinde geçimlerini iyi temin etmişlerse oraya yerleşmişler; ama sığındıkları devletler biraz zayıflayınca dışarıdan kendilerine daha güçlü, daha kudretli hâmi aramışlar. Buldukları gibi önceki hâmelerine sırt çevirerek, onları satarak yeni hâmelerinin yardımıyla yerleştikleri topraklarda kendi devletlerini kurmaya gayret etmişler. Başaramadıklarında feryat figan kopararak dünyanın başka ülkelerine dağılmışlar. Rusların ayağı Kafkaslara basmasaydı, Bolşevikler hâkim olmasaydı, Ermenilerin maksatları arzu olarak kalplerinde kalacaktı.”

İvan güldü:

“Ama Sarkis bana tamamen başka şeyler, başka masallar anlatmıştı.”

“Ermenilerin safsataları sadece seni değil; bütün dünyayı şaşırıyor, İvan. Biraz iğneleri dikiş tutsun, bizi de inkâr edecekler. Bunların siyaseti faşist siyasetinden de katıdır. Ele geçirdikleri toprakları ilk önce yerli ahalden temizliyorlar. Bir de İsrail’i kınıyorlar; ancak İsrail’in işgal ettiği topraklarda milyonlarca Arap, Filistinli yaşıyor.

Sarkis yakındı:

“Kardeş, doğrudur, sen çok okumuşsun; ancak öyle şeyler var ki, hâlâ aklın yetmiyor.”

“Aklım neye yetmez?”

“Bak, Almanlar savaşı kaybettiklerinde ellerindeki toprakların hepsini geri vermediler mi?”

“Verdiler.”

Bir gün, öylece İsrail de Filistin topraklarını verecek. Görmüyor musun? Filistinlilerden, Araplardan neler çekiyor? Ama biz daha rahatız; çünkü işgal ettiğimiz topraklarda ne itiraz eden kaldı, ne de direnen. Yıllar sonra, buralarda bir zaman Türklerin yaşadığını kim ispat edecek, yahut buna kim inanacak? Bir de iş iştenden geçtikten sonra ağlayıp sızlamanın faydası olmaz. Evet, sizin o muhteşem başkanınız Gorbaçov,

bunamış olmalıydı ki, Sovyetler kurulduğunda Erivan nüfusunun yarıdan fazlası Türklere oluşuyordu, dedi. Peki, şimdi nerde bu Türkler? Onların sesini duyan var mı?”

“Tarih hakikati öğrenmek isteyenler için her zaman yaşar, tarih canlıdır, Sarkis. Sizin başkentiniz Erivan’ı zamanında Çarlık, Revan Türk Hanlığı’nı zaptetti. Siz Ermeniler de bu hanlığa sığınmış azınlıklardınız. Türkleri sonralar, Bolşeviklerin yardımıyla sıkıştırarak oralardan çıkarttınız.”

“Tilki tilkiliğini ispat edene kadar derisini boğazından sıyrırırlar Vasya, bak, Türkler yıllardır dünyayı toprak, işgal, soykırım meselesinde haklı olduklarına inandırmaya çalışsalar da kendileri borçlu çıkıyor; çünkü tarih de güçlülerin yanındadır.”

“Hayır, yanılıyorsun Sarkis! Yandaşlar, hep güçlü, kuvvetli olanların yanında olur. Silahlar bizimdir, birlikler bizim; ama zafer de ganimet de sizin. Bu nasıl oluyor?”

Sarkis birden bir şeyler hatırlamış gibi durdu:

“Evet, güçlüsünüz, kendinizi iyi tarif ettiniz. Ama en garibi şu ki, Rusların bu savaşa bizim yanımızda katılması, bizimle omuz omuza savaşmasıyla ilgili olarak Türk tarafının yöneticileri hiç konuşmuyorlar, resmî olarak bundan hiç bahsetmiyorlar, susmayı yeğliyorlar.”

Vasya: “Söyleseler de faydası yok?” dedi.

Sarkis alaycı alaycı bıyık altından güldü:

“Belki de siz, bizim kara kaşımıza, kara gözümüze âşiksınız, o yüzden bizi destekliyorsunuz.”

“Dedim ya, Kafkaslarda siz bize ne kadar lazımsanız, biz de sizin için o kadar gerekliyiz. Çünkü siz de Hristiyansınız, biz de...”

İvan birden hatırlattı:

“Ya Akayev, ya İran? Onlar Müslüman değil mi? Kırgız lider Akayev Ermenilerin soykırım abidesine saygı duruşu yaptı, çelenk koydu. İran sınırlarını açmasa yardım elini uzatmasa, ertesi gün nefesleri kesilirdi Ermenilerin . Onlar da mı Hristiyan?”

Sarkis keyifle göz kırptı:

“Akayev gibi düşman değirmenine su taşıyanlar her zaman çıkar. Onun gibi milletini tanımayanlar ve İran gibi Müslüman devletleri olmasaydı, biz Türk topraklarında asla duramazdık”

“İyi, hiç olmasa bunları kabul ediyorsun. Yıllar geçecek tarihi in-safsızcasına tahrif ederek gelecek nesillerinize Türklerin acizliğinden, kendinizin kahramanlığından bahsedip destanlar, romanlar yazacaksınız.”

Sarkis bu sözlerin altında kalmadı.

“Aynı romanları, destanları birlikte Rusçaya da tercüme edeceğiz, onları sizin çocuklarınız da okuyacak, kahramanlığımıza hayran kalacaklar.”

İvan:

“Bu zamana kadar yaptıkları az mı geliyor yoksa?” dedi.

Sarkis hayasızca böbürlendi:

“Biz daha işimizi bitirmedik. Planımız Karadenizden Akdenize, Hazar denizine kadar uzanan bir Ermeni devleti kurmaktır.”

“Elbette! Hepsini de bizim elimizle oluşturacaksınız, Sonra da yolun açık olsun Vasya! Diyeceksiniz, Öyle değil mi?”

“Yok, sen neler söylüyorsun Vasya, Allah sizi başımızdan eksik etmesin!”

“Sen böyle yağ çek, biz de inandık..”

“Tarih boyu güçsüzler hak adalet, güçlüler ise zulüm ve zorun ardından koştu,” dedi Sarkis. “Bizim kafamız çalışıyor, biz her zaman gücün yanında olduk. Neden bazılarında kılıçtan dönme Müslüman diyorlar? Akılsızlıklarının yüzünden mi dinlerini kılıç zoruyla değiştirdiler. Biz Araplara yaltaklana yaltaklana, rüşvet vere vere, dikbaşlı Türkleri vahşi bedevilere fitleye fitleye dinimizi koruduk. Bir defalık kırılmaktansa eğilmek daha iyidir. Her şey tarihin arşivine atılır. Unutulmaz, gülmeyin, dünya yaltakların, hilekârların dünyasıdır.”

“Bunu da siz Ermeniler herkesten daha iyi becerirsiniz!”

“Biliyor musun, Vasya, yaşamak istiyorsan her oyundan sıyrılmayı bilmelisin. Bana kalsa bu davaya girişirken biraz acele ettik! Sizin gibilerin sözüne, fitine yuğduk!”

İvan hayretle sordu:

“Bu ne konuşuyor, Vasya?”

Sarkis devam etti:

“Bu Türklere bizim Ermeni kızlarını çok seviyorlardı. Görevlilerin hangisini konuşursan ya kendilerinin ya da oğullarının hanımı, dostu bizim kızlardandı. Savaşa girmek yerine bak bu âdetin daha geniş yayılmasına, geniş kitlelere ulaşmasına imkan tanımalı, her yolu deneyerek güzel gösterilmeli, yardım etmeliydik. Oğul dayısına çeker, Türk'ten töreyen bacımızın oğulları süratle çoğalıp her yanı sardığında elimize silah almaya ihtiyacımız kalmayacaktı. Bakü'de bizim olacaktı, Şeki de...”

İvan seslendi: “Bak sen! Siz insan değil, yeryüzüne yayılmış şeytan tohumusunuz.”

Vasya tasdik etti.

“Nereden bildin, elbette şeytan tohumudur bunlar. Türklere karşı terör estiren, onları kıran, topraklarını işgal eden de bunlar, soykırım diye feryat figan koparan da... Kayıpları hakkında öyle rakamlar uyduruyorlar ki Türkiye'de, o yıllarda o kadar Ermeni asla yaşamadı; ama bu safsatalarına bütün dünyayı inandırıyorlar.”

“Bizim çalışmayı beceren, bu yolda para harcamaya cimrilik etmeyen güçlü lobilerimiz var...”

“Lobileriniz, masum yalanlarla kendini demokratik, sivil sayan, yandaş Avrupa ve Amerika'yı aldatarak, kolayca parmağına dolayabiliyor. Böyle bir tekme onlara atılsaydı, bak o zaman neler yaparlardı? Avrupalılar, Asya'da, Afrika'da asırlar boyu sömürge olarak ellerinde tuttukları topraklarda, halkların başına açtıkları felaketleri çabuk unuttular. Bu tür soğukkanlı, ikili ilişkilerin bizzat kendisi de terördür, terör ortamı hazırlamaktır. Ben onların, o coğrafyalarda milyonlarca insanı katletmelerinden bahsetmiyorum daha.”

Sarkis hiddetlendi:

“Ne soykırımı, kardeş! Hangi soykırımdan bahsediyorsun? Senin iyice kafan karışmış.”

“Gözünün önündekini, bırakıp uydurma yalanlara inanmak deli-

liktir. Sadece Hocalı faciasıyla bile sizin sesinizi boğazınıza tıkayabiliriz.”

Sarkis güldü:

“Kardeş, Hocalı’da katliamı biz değil; aslında siz, kendiniz yaptınız! Bizim adımız çıktı.”

“Bizi suçlamakta haklısın. Bu kördüğümün açılmasına engel olan şeylerden biri de bizim bu oyuna katılmamızdı...”

“Öyle tabii! İşte, deminden beri beni yalnız bıraktınız mı hiç?”

Vasya:

“Ne kadar ört bas etmeye, gizlemeye çalışsanız da bir gün bütün bunlar gün ışığına çıkacak, hak yerini bulacak,” dedi.

“Biliyor musun, Sarkis, son zamanlar bana öyle geliyor ki, siz de, biz de hatta Türkler de bizden daha güçlü, daha kuvvetli birinin tezgahladığı bir oyunun figüranları, bu oyunun zavallı kurbanlarıyız.”

İvan istihzayla güldü.

“Çok geç uyandın dostum. Ne çare ki elin artık kana battı.”

Sarkis sevinerek bağırdı:

“Söyle! Konuş gözünü sevdiğim İvan! Konuş!”

“Beni, bu akılsız savaşa katılmaya şartlar zorladı. Bu savaşa katılmam için çok para verdiler. Düşünüyorum da, siz Ermenilerde yabancılar karşı bu kin, nefret nerden geliyor? Dünya git gide uyanıyor, Avrupa sınırlarını kaldırıyor, kapılarını komşularına açıyor, insanlar birbirlerine karışarak serbest, hür yaşamak istiyorlar. Siz ise hâlâ çürük feodal düşüncelerinizden vazgeçmiyorsunuz. Akıllı olan insan hiçbir zaman komşusuyla düşmanlık etmez. Nihayet siz de, biz de anlamalıyız ki yaşadığımız dünya, o kadar da büyük değil. Onu insanlara yeniden paylaştırmak, parçalamak yerine, birlikte korumalıyız! Çünkü dünyanın talihi hepimizin talihidir!”

Birden, Ermeni’nin ayağı kar altında kararan Türk askerinin cesedine takıldı. Dengesini kaybederek düştü, yuvarlandı; hatta birkaç defa takla atarak, dönerek aşağıya doğru yuvarlandı.

Her ihtimale karşı otomatik silahını hemen kuran İvan’ın bakışları önce Türk askerinin cam gibi parıldayan açık gözlerine, sonra

da kolundaki pahalı saate ilişti. Aşağı eğildi ve o saatin karını buzunu özenle silerek temizledi. Kulağını dayayıb dinledi, saat çalışıyordu. Hiddetle ayağa kalkan Ermeni üstünü başını silkeleye silkeleye, küfür ede ede Ruslara yaklaştı. Cesedi kömür gibi kararmış askere bir iki tekme yapıştırdı. Yüreği bununla da soğumadı. Otomatik silahı kurup vahşi gibi bağırdı:

“Çekilin kenara!”

Vasya ona engel oldu:

“Gerek yok. O, çoktan ruhunu teslim etmiş.”

“Cehenneme gitsin!”

Sarkis’in beti benzi atmış, dudağı seğiriyordu. Beklemediği bir anda Türk askerinin cesedine takılmak onu iyiden iyiye korkutmuştu. İvan, bulunduğu yerden Vasya’ya seslendi:

“İyi gözcülük et, şu saati alayım, sonra ne yaparsan yap.”

Sarkis bir az sakinleşti.

“Savaştan hatıra mı saklayacaksın. Moskova’da kızlara gösterip kendini övdüğünde, bizi de hatırlarsın he? Dersin ki o yad dağlarda benimle birlikte Sarkis, Vasya gibi kartallar da savaştilar.”

İvan şehidin kolundan saati almaya çalışsa da beceremedi. Türk askerinin buz bağlamış kolunu yerden ayırıp koparamadı. Sarkis sabredemedi kemerine soktuğu büyük bıçağını çıkarttı.

“Kardeş, şöyle dur bakalım!” İvan’ı kenara itti.

“Ne yapıyorsun Sarkis?”

“Şimdi görürsün ne yaptığımı, bileğini keseceğim. Düşündüm de böyle bir savaş hatırası daha değerli olur.” Dedi ve kahkahayla güldü.

Vasya:

“Yaman cellatsın vallahi,” dedi.

Sarkis ciddiyetle ve gayretle hayli uğraştı. Birden Türk askerinin diğer kolu buzlar içinden sıyrıldı, çıktı ve nasıl olduysa, yerden kalkıp Vasya’nın kulağının dibine buzdan bir şamar indirdi. Ceset sanki canlıydı. Sarkis top gibi dereye aşağı yuvarlandı. Hiç beklemedikleri bu durumdan dolayı korkuya kapılan Ruslar o dakika geriye sıçradılar ve

ttomatik silahlarını kurarak, hiç düşünmeden bütün şarjörü Türk askerinin cansız bedenine boşalttılar. Onun kımıldamadığına bir daha emin olduktan sonra arkalarına baka baka, Sarkis'in yanına doğru, tepeden aşağıya indiler.

Sarkis, iri bir kaya parçasına adeta yapışıp kalmıştı, hiç kımıldamıyordu. Ruslar onu özenle sırt üstü yatırdılar. Başı yanına düşmüştü, dik durmuyordu. Nabzını yokladılar, nabzı atmıyordu. Mumya gibi yatıyordu. Galiba korkudan ödü patlamıştı.

Rus askerleri ayağa kalkıp üst başlarını düzelttiler. Etrafı dikkatle gözden geçirdikten sonra şaşkın şaşkın, donuk hâlde birbirlerinin yüzüne baktılar. Vasya'sız ne yapacağını bilemeyen, iyiden iyiye korkuya kapılan Ruslar galiba bir gün bu yad dağlarda tek başlarına kalabileceklerini, hiç akıllarına getirmemişlerdi

CEZA

Uzun süre ne yapacaklarını düşünüp bir hayli tartıştılar... Sonra, Ermeni esire, en ağır cezayı vermeyi kararlaştırdılar:

“Bir Karabağ şehidinin mezarı üstünde, başı kesilerek idam edilsin!”

Evet, başı kesilecekti. Bu Ermeni esirin akıbeti, bir tavuk gibi, bir koyun gibi başını kestiği o insanlara benzemeliydi. Bu görevi, bir şehit anası yerine getirecekti. O kadın, bu Ermeni'nin başının kesileceği şehit mezarında yatan gencin anasıydı. Bu, kadının kendi isteği, ahdiydi. Ciğerparesinin cenazesine kapanarak, ak saçlarını yola yola, yüzünü göğsü çevirip dişi kurt gibi uluyarak Allah'a yalvarmıştı: “Ey Allah'ım, oğlumun katilini, tez bir zamanda benim elime düşür, oğlumun intikamını almayı bana nasip eyle. Oğlum nasıl öldürmüştü, ben de onların cezasını aynı şekilde vereceğim, oğlumun mezarı üstünde, ben de onun başını keseceğim. Yarabbi, bana, oğlumun intikamını almayı nasip et,” diye ahd etmiş, and içmişti. Hatta yüreği derinden yandı için gazaba gelmiş, oğlunun katilinin kanını içeceğini söylemişti...

Ermeniler, bu kadının binbir çile ile büyütüp yetiştirdiği biricik oğlunu, birkaç askerle birlikte esir almışlardı. Türk esirleri, uydurma soykırımı anma gününde, bir Ermeni mezarlığına toplamışlardı. Şimdi, Trüklere esir düşen bu Ermeni asker, binlerce adamın gözleri önünde, mezarlardan birinin üstünde, kör bir bıçakla, bağırtı, çağırta, bu kadının oğlunun başını gövdesinden ayırmıştı. Oğlanın öz amcasının oğlu Tahir, o dehşetli hadisenin canlı tanığıydı. Ermeniler onu da esir almışlardı. Tahir, sağ kalırsam amcamın oğlunun intikamını alacağım, diye, ilk yemini orada etmişti...

O gün akşam, Ermeniler bir içki meclisi kurmuş, hemen hepsi sarhoş olmuştu. Onların kendilerinden geçtiğini gören esirler, fırsattan istifade edip bekçinin işini bitirerek kaçmışlardı. Tahir, esaretten kurtulur kurtulmaz, Ermenilerle müzakere edip amcasının oğlunun cenazesini, Ermeni esirlerinden biriyle değişmişti...

Koçaklığı, yiğitliği, feraseti ile diğer akranlarından farklı olan Tahir, Ermeni köylerini çok iyi biliyordu. Çok iyi olmasa da Ermenice de öğrenmişti. Savaştan önce kamyon şoförüydü. Ağdam'ın taş ocaklarından yüklediği kesme taşları, yıllarca Ermeni köylerine taşınıyordu. O yıllarda bir Ermeni kıza da gönül vermiş, gönlünde bir aşk yarası kalmıştı. Tahir, bu yönüyle amcasına benziyordu. Amcası da zamanında kendi kamyonu ile Ermeni köylerine çok sık gidip gelirdi. Ermeni köylerini su yoluna döndürmüştü. Bir zaman tuğla taşıdığı bir köyde, Ermeni kızlardan birine gönlünü kaptırmış, hatta o kızla uzun süren bir aşk macerası yaşadığı söylenmişti...

Tahir'in amcası, çok iyi tanıdığı, hatta ciğerini bildiği Ermenilerin -Düne kadar acıyıp yardım ettiği, kardeş sayıp ekmeğini bölüştüğü- birdenbire silahlanarak üstlerine gelmelerine, şehirleri, köyleri yakıp yıkmalarına, dehşet saçan katliamlar yapmalarına çok şaşırılmıştı. Bu ihaneti, bir türlü içine sindiremiyordu...

Bir gün, Tahir'in amcası, köylerini sürekli ateş altında tutan Ermeni birliğine tek başına hücum ederek, kamyon ile Ermeni siperlerini dağıtmış, peren peren olan Ermeni askerleri, yaban tavşanları gibi önüne katıp dağ bayır kovalamıştı. Yazık ki, geri dönerken, haince döşenmiş bir anti tank mayınına basmış, kamyon da havaya uçmuştu. Babasının ölümünden sonra, daha bıyığı yeni terlemeye başlayan oğlu, Ermeni saldırılarına karşı, köyü müdafa eden gönüllü birliğe katılmıştı...

Amcasının oğlunu, başını keserek şehit eden Ermeni'nin, boyu posu, yüzü, gözü, sıfatı, hiç silinmeyecek şekilde Tahir'in hafızasına kazınmıştı. Geceleri, yanında bir iki gönüllü ile düşman hatlarına geçip, amcasının oğlunun başını kesen o Ermeni'yi adım adım izliyordu. Öldürmek istese, kolaydı, istediği anda öldürebilirdi ama sağ olarak ele

geçirmeye çalışıyordu. Nihayet, uzun uğraşlardan, büyük zahmetlerden sonra istediğine kavuşmuştu. Arkadaşlarıyla birlikte, o katil, canı Ermeni'yi yakalayıp derdest ederek köye getirmişlerdi...

Amcasının karısı, nasıl haber almışsa, oğlunun Ermeniler tarafından başı kesilerek şehit edildiğini öğrenmişti. Ne kadar saklasalar, ne kadar göstermemeye çalışsalar da, kadın, oğlunun tanınmaz hale gelen ve bedeninden ayrılan başını görmüştü. Aklını oynatan kadın, dişi kurt gibi ulayarak kandinden geçmiş, bayılarak yere kapanmıştı. Neden sonra, elini yüzünü yıkayıp ayıltmışlardı kadını. Birdenbire, tamamen susan kadının, gözyaşları kurumuştu. Kanuşmayan, duymayan, ağlamayan... canlı bir heykele, bir uyur gezere dönmüştü o günden sonra. Gözleri insanların yüzüne baksa da düşüncesi çok, çok uzaklardaydı. İnsanlardan uzaklaşmış, kendi dünyasında, bir inzivaya çekilmişti

Mina Hanım, Tahir ve arkadaşlarının, oğlunun katili Ermeni'yi yakalayıp köye getirdiklerini, iki gün sonra duydu. Duyar duymaz o caniyi görmek için telaşlandı, heyecanlandı. Esirin, insanlara korku salmak için uzattığı iğrenç sakalı, vahşi bir hayvana benzeyen yüzü, kadını zerre kadar korkutmadı. Halbuki Tahir en çok bundan; kadının korkacağından çekiniyorlardı. Ama kadın, Ermeni'yi görme fikrinden vazgeçmedi. Hiç konuşmadan, hiçbir şey söylemeden duran, elleri bağlı Ermeni'ye yaklaştı ve iki, üç adım kala durdu. Gözlerinin içine bakmak istedi; lakin Ermeni esir, onunla göz göze gelmeye cesaret edemedi. Başını yere eğdi ve hiç kaldırmadı. Mina Hanım ise hiçbir şey söylemedi, birden, beklenmedik bir şekilde, nefretle yere tükürerek geriye döndü...

Tahir ve arkadaşları, Ermeni esirin başının kesilmesi için özel bir çaba sarf ediyorlardı. Sanki Ermenilere: "Yeri geldiğinde vahşiliğe, aynı vahşilikle karşılık verebiliriz," demek istiyorlardı. Savaşçılardan biri, Ermeni'nin idam ediliş sahnesini kameraya çekip düşman tarafına göndermeyi teklif etmişti. Ancak Tahir, bunu kabul etmemiş, böyle bir şeyi kendilerine reva görmemişlerdi. Kamera sözünü duyan Mina Hanım da bunu kabul etmemişti. O, bu işin canlı şahidinin dahi olma-

masını istiyordu... Halbuki Taşnaklardan miras kalan, bu baş kesme merasimlerine, son dönemde daha sık müracaat eden Ermeni sakallıları, düzenledikleri idam sahnelerini kamerya kaydediyorlardı. Sonra, o filmleri tekrar tekrar seyrediyorlar, bu vahşet karşısında kendilerinden geçip deli gibi bağırişiyorlardı. Belki de bu törenler, gelecek nesle, Türklere karşı kin ve nefreti öğretmek için başvurulan özel eğitim usullerinden biriydi...

Tahir ve arkadaşları, idamdan önce, Ermeni esirin sakalını kesmeyi, onu, yüzünü perde gibi saklayan son silahından mahrum etmeyi kararlaştırdılar. Böyle şekilsiz, iğrenç görüntülü sakal bırakmak, aslında savaş öncesinde ve savaş zamanında Karabağ'a akışıp gelen, Erivan ve Livan Ermenilerine has bir özellikti. Karabağ Ermenileri, önceleri bu davetsiz misafirlerden nefret ediyor, onların, dostça yaşadıkları yerde, komşuları ile aralarını açıp ortaya nifak ve düşmanlık tohumları saçtıklarını düşünüyorlardı. Hatta onları yürekten lanetliyorlardı ama korkup çekindikleri için, bu tepkilerini açıkça dile getiremiyorlardı. Ancak daha sonraları, Karabağ'da, onların sayılarının iyice arttığını, yönetimde söz sahibi olduklarını gören Ermeni gençleri, her yönden, hatta gereğinden daha fazla onlara benzemeye başladılar. Esir aldıkları Ermeni de o sakallılara özenen gençlerden biriydi...

İş bu olsa iyiydi. Ermeni esirinin sakalını traş etmekten kolay ne vardı!! Ama işe başlayınca, hiç de akıllarına gelmeyen zorluklarla karşılaştılar. Savaşçılardan hiçbiri, elini Ermeni'nin sakalına vurmak istemiyordu. Birişi: Berber Kasım'ı çağıralım, usturasını, bıçağını, fırçasını sabununu alıp gelsin, bu Ermeni'yi nasıl traş etmek gerekiyorsa, öyle de traş etsin. Bu da bir fırsattır. Bırakın, bizim Ermenilerden daha medeni olduğumuzu anlasınlar...

“Öldürmek, baş kesmek, ne zamandan beri medenilik sayılıyor, ey akılsız?”

Birçok insan tartışmaya katıldı o anda.

“Bir defa Ermeniler, üstelik onların hamileri, böyle şeyleri takmadıktan sonra, size ne oluyor, siz niye medenilik yarışına giriyorsunuz?”

Başka biri sözü keserek araya girdi:

“Eh, boş boş vakit kaybedeciğinize, bir sorun bakalım, berber Kasım, Ermeni'nin sakalını traş etmeye razı olacak mı? Buraya gelir mi, gelmez mi?”

“Niye gelmesin ki?”

“Berber Kasım kendini bilen adamdır. Ermeni sakalını traş etmeye gelmez! Gelse bile, Ermeni'nin sakalını değil, usturasını çekip bu Ermeni'nin boğazını keser..”

“Usturasını gönderir, Ermeni'nin sakalını da Berber Kasım'ın çırağı keser..”

“Göndermez! O ustura, berber Kasım'ın ekmek teknesiidir. Ustura Ermeni'nin yüzüne vurup pisenirse, bir daha berber Kasım'a traş olur mu bu millet?”

Bir kişi daha lafa karışıp kendini ortaya attı:

“Böyle giderse, bunun başını kesmek için, kasap Ali de, bıçağını vermez, öyle değil mi?”

“Elbette, vermeyecek! Ermeni'nin başını kesen bıçakla, daha sonra iş görülür mü?”

Ortalık karıştı, her kafadan bir ses geldi. Biri yeni bir teklif attı ortaya.

“Gelin, bu baş kesme işini, bir kenara bırakalım Bu köpekoğlunun boynunun köküne bir şarjör boşaltıp it ölüsü gibi atalım bir hendeğe, üstünü de toprakla örtelim, gitsin. Ya da kafasına bir kurşun sıkıp cehenneme gönderelim, olsun bitsin bu iş..”

Tahir içi yanarak atıldı:

“Eh, acaba Ermeniler bizimkilerin başını keserken böyle tartışmalar yaptı mı? Böyle zorluk çekti mi? Allah'ın işine bir bakın ki, gaddar, kan içen düşmanımıza bile, hak ettiği cezayı veremiyoruz..”

Nihayet, gönüllü birliğin komutanı meseleyi toparladı:

“Bütün bunlar, aslında bizim yüreğimizin yumuşaklığındandır. Birileri çıkıp, bu millete bir nefret dersi vermelidir! Öyle değil mi? Belke de bu iş, bizim üzerimize düşüyor? Belki bizler, geçmişte böyle bir ders

almadığımız için, başımıza ne gelirse gelsin, yirmi, otuz yıl geçince kuşbeyinli gibi herbir şeyi unuttuk. Aradan yirmi yıl geçince, Ermeni ile tekrar kardeş oluyor, hatta kirveleşiyoruz. Onlar da her defasında başımıza çorap örüyorlar. Gelin hep beraber hatırlayalım. Bu Ermeniler bizi kaç defa aldattılar? Kaç kez atalardan kalan topraklarımızı elimizden aldılar? Kaç kez bizi yurdumuzdan, yuvamızdan sürdüler? Vallahi de bilahi de, onları her zaman şımartan, bizim gevşekliğimiz, unutkanlığımızdır. Bizim bu halimiz, onları yeni zaferler kazanmaları için heveslendiriyor. Yeter! Biz de onları, kendi usüllerine göre cezalandırmalıyız. Bu, milletimiz için bir ders olur, tarih olur, hafızalardan silinmez...”

Bu son konuşmaları herkesin destekleyeceği sanılıyordu. Ama öyle olmadı. Aksakallardan biri, son anda başını sallaya sallaya kendine has üslup ile itirazını bildirdi:

“İşte, en güzel ders! En iyi örnek!. Yani: Ey Ermeniler, siz bize bakıp insan olmadınız; ama biz size bakıp insanlığımızı kaybettik, artık biz de vahşileştik mi, diyelim, he!?”

Savaşçıların kendisini desteklediğini hisseden gönüllülerin komutanı sözünü esirgemedi:

“Bırak nasıl anlarlarsa, anlasınlar. Bundan sonrası, onların kendi bileceği iştir...”

Her ihtimale karşı, adam gönderip, berber Kasım'ın ağzını aradılar. Kasım:

“Gardaşlar,” dedi, “sizin bu dediğiniz, Ermeni'yi traş etmek değil, kendi elimle başımı kesmektir. Evimi yıkmayın, ekmeğime mani olmayın. Bunun sakalını kesmek için, bir tırpan parçası bulamadınız mı?”

“Delinin aklına taş düşürmek,” diye buna derler. Berber Kasım'ın bu işi yapmayacağını anlayınca kimseye mihnet etmeden bir jilet bulup Ermeni'nin yüzünü, traş ettiler. Sonra da Berber Kasım'ın dediği tırpan parçasını buldular ve çarka verip bıçak haline getirmesi için demirci Gulu'ya gönderdiler. Şüphesiz o esirin başını, güçlü kuvvetli bir genç kesecek olsa, buna ihtiyaç duymayacaklardı...

Esiri birdenbire sakalsız görünce, herkesin sesi soluğu kesildi.

Traş edilince, yüzündeki bütün nefreti de o tüylerle birlikte kesilip atılmıştı. Sudan çıkmış balık gibi, şaşkın, büzüşerek bir köşede bekliyordu. Deminden beri kenarda duran, ona ürkek ürkek uzaktan bakan küçük çocuklar bile aniden canlanmışlardı...

Ermeni'yi sakalsız gören Tahir, herkesten çok şaşırılmıştı. Onu şaşkırtan, bu Ermeni'nin, amcası oğluna çok benzemesiydi. Acaba amcasının oğlunun başını kesen bu Ermeni, o anda bunu farketmemiş miydi? Belki de, o zaman kendine benzediğinin farkına vardığı için, esirlerin arasından özellikle amcasının oğlunu seçmiş ve onun başını kesmişti?..

Tahir bu benzerliği sadece kendisinin farkettiğini zannetti önce. Ama Ermeni'yi traş eden savaşçı arkadaşı, işini bitirdikten sonra geri çekilerek ona, yeniden dikkatle bakıp yüksek sesle konuşunca yanıldığını anladı.

“Lanet şeytana, bu Ermenilerin neyi kaldı bize benzemeyen? Bunlar tarih boyunca fırsat bulur bulmaz, musikimizi, musiki aletlerimizi, yemeklerimizi, torpaklarımızı, adlarımızı çaldılar. Bunlar yetmedi mi ki?”

Daha kötüsü, bu benzerliği şehidin anası görürse, işini yapmaktan çekinir hatta korkarbilirdi. Mina Hanım, bu oğluna çok benzeyen Ermeni'yi -isterse oğlunun katili olsun- öldürmekten vazgeçerse bütün planlar alt üst olacaktı. O güne kadar hatta o saate kadar, kadına bu esiri göstermemeliydiler...

Esiri köy mezarlığına, köyü müdafaa eden savaşçılar getirdi. Başını kestiği şehid kabrinin ayak tarafına diz çöktürdüler. O, kendisini hangi cezanın beklediğini biliyordu. Önceden söylemişlerdi: “Bir zamanlar başını kestiğin gencin mezarı üstünde, senin de başın kesilecek. Bu işi de başını kestiğin gencin anası, o şehidin anası yapacak...”

Esirin ellerini bağladıkları ipin bir ucuyla da ayaklarınının bağladılar. Silahlı savaşçılardan biri sağ yanına, biri de sol yanına dikilmişti. Sonunun geldiğini anlayan Ermeni askerin rengi uçmuştu. Yüzü kireç gibi, bembeyaz olmuştu. Başı aşağıda beklerken, birdenbire mezar taşına

baktı. Mermer baş taşındaki şehidin resmi, sanki hayattaymış gibi ona dikmişti. Ermeni bu resmi görünce irkildi. Vücutunda gizli, anlaşılmasız bir titreme başladı. Resimdeki genci tanıdı. Onu nasıl amansızca, vahşice şehit ettiğini hatırladı. Beyninde yıldırımlar çaktı. Garipti, şehit gencin, kendisine olağanüstü benzediğini o zaman da fark etmiş, çok düşünmüştü. Ölüm öncesinde, Ermenilerden biri, bu şehitten, “Karabağ Ermenileridir” demesini istemişti. Güya, söylese, öldürmeyecekler, özgür bırakacaklardı. Ne kader tehdit etseler, işkence yapsalar da genç, o sözleri tekrar etmemiş, onun ağzına tuttukları kameralara, fotoğraf makinelerine nefretle bakmıştı. O bakışlar, mezardaki baş taşından canlı gibi bu Ermeni’ye bakan resimde de vardı.

Esir, acaba beni öldürmeden önce, Türkler de beni kamera karşısına geçirecek, Karabağ Azerilerindir demeye mecbur edecekler mi, diye düşündü. Göz ucuyla sağa sola baksa da, ne kamera ne de fotoğraf makinesi görebildi...

Esirin büzülmüş bedeninden, mazlumane duruşundan, gamlı bakışlarından büyük bir pişmanlık okunuyordu.. Kim bilir, belki pişmandı, belki de değil... Belki de bu duruşu merhamet hislerini uyardırmak isteyen bir tilkilikti. Bu, Ermenilerin sıkça başvurduğu bir şeydi. Mazlum postuna bürünmek! Bu davranışların arkasında gizlenenler, Ermenilerin bu hasletini çok iyi bilenleri bile aldatmaya kadirli...

Mezarlıkta büyük bir kalabalık vardı. Köyü müdaafa eden savaşçılar ne kadar tedbirli davransalar da mezarlığa çocuklar da gelmişti. Büyüklü, küçüklü herkes, nefesini tutmuş biraz sonra olacakları bekliyordu. Kibleye doğru yönelmiş mezar taşları bile şaşkınlık içindeydi. Lakin mezar taşları, insanlardan farklı olarak bir günahkar gibi başlarını aşağı salmışlardı...

Esir, her yanı yırtılmış bir askeri elbisenin içindeydi. Eli yüzü perişan, gözlerinin altı mosmor olmuştu. Herhalde kendisini esir alanlara direnmişti... Nihayet, beklenen an geldi. Gönüllülerin komutanı Mina Hanımı yanına çağırıldı. Yenice çarklanmış, gün ışığında parıl parıl yanan, tırpan parçasından yapılmış iri bıçağı ona doğru uzatıp sordu:

“Düşmandan, oğlunun katilinden, intikamını almaya hazır mısınız?”

Kadın, cevap yerine mermer baş taşından, canlı gibi kendisine bakan oğlunu süzdü. Aydın, ışıklı, halim bakışlarından yaşama arzusu fıskırıyordu. Asla ölmüş bir insana benzemiyordu.

Savaşçı, sorusunu tekrarladı:

“Oğlunun intikamını, bu düşmandan almaya hazır mısınız?”

“Evet...” diyen Mina Hanım, kulağına gelen sesin, kendi sinesinden kopduğuna inanmıyormuş gibi etrafa baktı.

“O zaman, bu meseleyi uzatmamak gerek. İşini bitir!”

Dönüp esirin yanındaki savaşçılara kaş göz işareti yaptı. Onlar, Ermeni’yi biraz daha ileri itelediler, başını aşağı eğdiler. Ermeni esir, son anda boynunu, savaşçının elinden kurtarıp kadının yüzüne baktı.

“Eğil!” Savaşçı, Ermeni’ye sertçe bağırdı. Ona, Ermeni ile şehit anasının göz göze gelmesine izin vermemesi sıkı sıkıya tembih edilmişti.

Ermeni’nin ani bakışı, kadının kalbinde, kendisinin de anlamadığı garip bir his uyandırdı. İri bıçağı tutan sağ eli, birdenbire boşaldı. Halbuki, bu sakallı Ermeni’yi ilk gördüğünde, yüreğinden lavlar saçılmıştı. O zaman izin verseler, onu elleriyle hatta dişi tırnağı ile param parça ederdi...

Karşısında duranın, sakallı halini gördüğünde, yere tükürdüğü adam olduğuna inanmıyordu. Bakışlarından mazlumluk, keder yağan böyle bir adam- Ermeni de olsa- bu kadının biricik ciğerparesini, hem de başını keserek nasıl şehit etmişti, ilahi?.. Birdenbire, kadının içinde bir şüphe uyandı. Belki de yavrusunu katleden kişi, o an karşısında duran esir değildi? Belki de, kaç zamandır katilin peşine düşen Tahir, onu yakalayamayınca, karşısına ilk çıkan Ermeni’yi tutup getirmişti? Ama Mina Hanım onu tanıımıyordu!..

Tahir’e doğru döndü. Bu bakışların neler ifade ettiğini tahmin eden Tahir, amcasının karısına çıkıştı:

“Cesur ol!”

Esirin bütün bedeni titriyordu. Başının üstünde dikilen savaşçı, onun yakasını biraz daha geriye katlayarak, boynunu işaret etti ve Mina

Hanıma seslendi:

“İşini bitir! Oğlunun başını kesen bu..”

Bu sözlerin etkisi altında kalan kadın, bıçağı parmakları arasında daha bir sıkı tuttu. Gözlerini çevirip köylülere baktı. Sanki son anda, onların bu işi nasıl karşıladıklarını öğrenmek, onların desteğini almak istiyordu. Acaba, köylüler bu kadının yerinde olsalar, nasıl hareket ederlerdi?

Bu manzarayı görmeye cesaret edemeyenler, göreceklarının dehşetinden korkup,başlarını arkaya çevirmişler ya da elleri ile gözlerini kapatmışlardı...

Mina Hanım, üzerine aldığı bu görevin, kolayca üstesinden geleceğini sanıyordu.. Oğlunun ruhu, ona güç kuvvet verecekti... Yoksa eline bıçak almazdı. Ama şimdi, onun da heyecandan bedeni tir tir titriyordu. Bunu ne kadar gizlemeye çalışsa da başaramıyor, eli ayağı tutmuyordu.

“Esirin gözlerini bağlayın!”

Kadının tereddüt ettiğini gören Tahir, birden savaşıçılara emretti. Herkesin sinirleri gerilmişti. Amcasının karısına bağırarcasına seslendi:

“Haydi, sen de bitir şu işi!”

Kadın, kendisini zorlayarak elinde titreyen bıçağı, Esir’in boğazına yaklaştırdı. Hatta boynuna, etine dokundurdu bıçağı. Bu ürpertici soğukluk, katilin bedenini yaladı geçti. Esirin etleri seyirmeye başladı. Jilet gibi keskin bıçağın ağzı, esirin boynunu hafifçe sıyırdı. O anda çizilen yer hafiften kızardı. Esirin içinde bir fırtına koptu, inledi. Mina Hanım bu feryadı duyar duymaz elini geri çekti. Esir,korkudan bayılıp yüzünoydu devrildi. Yüzüne su serpip ayıltılar. Yeniden Mina Hanımın karşısına getirip oturtular...

İki daşın arasında, Mina Hanım. Bu Ermeni'nin de bir anası var, onu da bir ana doğurdu. Oğlunun başının kesildiğini duysa, cenazesi üzerine kapanıp nasıl feryat figan koparır,” diye düşünmeye başladı. O anı hayalinde canandırdı. Kendi oğlunun cenazesinde yaşadığı anları tekrar tekrar yaşadı. Acaba, bu esirin yaptığı vahşilikten, anasının haberi var mı? Bunun anası, önceden bilse idi, benim oğlumun başını

kesmesine izin verir miydi? Önceden haberi olsa- düşman çocuğu olsa dahi- bu esirin, benim oğlumun başını kesmesine razı olur muydu? diye kendi kendine sordu.

Mina Hanım, ana olan, dünyaya bir çocuk getiren, onu bin bir eziyetle büyüten birinin -hangi milletden olursa olsun- böyle bir şeye, adice ölüp öldürmeye razı olabileceğine inanmıyordu! İş isten geçtikten sonra, biricik oğlunu şehit eden bir katilin başında, elinde bıçak ile intikam almayı beklemek, bir şehit anasına yakışır mıydı?

“Hayır, yapamam...” Mina Hanım dayanamadı. Elindeki bıçağı yere attı.

“Kendine gel, sen onu öldürmelisin!” Bir adım öne çıkan Tahir yeniden seslendi: “Unutma, bu adam, senin oğlunu öldürdü!”

“Söyledim ya, yapamam!”

“Yapman gerek!”

“Onu ben yaratmadım ki ben öldüreyim...” diye, kadın yavaşça fısıldadı.

“Peki, senin oğlunu bu mu yaratmıştı ki, gözünü kırpmadan, başını kesti?”

“Bilmiyorum, hiçbir şey bilmiyorum...” diyen Mina Hanım, kendini tutamayıp, höykürerek ağlamaya başladı.

“Ne yapalım. O zaman bu işi, senin yerine ben yaparım!” diye Tahir eğilip bıçağı yerden aldı ve hızla doğruldu: “Bu vahşi, benim amcamın oğlunu öldürdü!”

Bıçak Tahir’in elinde, öncekinden daha sert duruyordu..

Mina Hanım, ellerinin tersi ile göz yaşlarını aceleyle silerek, bıçağı Tahir’den almaya çalıştı.

Tahir şaşkınlıkla Mina Hanıma döndü.

“Ne yapıyorsun?”

Mina Hanım, emredici bir sesle bıçağı istedi:

“Bıçağı bana ver!”

Tahir bıçağı yeniden amcasının karısına verdi. Mina Hanımın cesaretlenip, fikrinin değiştiğini zannetti.

“Al bıçağı, ama bu işi uzatma, oğlunun katilinin işini çabucak bitir.”
Mina Hanım, bıçağı alır almaz esir Ermeni'nin boynuna vurmak yerine onun kollarındaki ipleri kesmeye başladı. Ama, sözünde duramadığı için elleri titriyordu.

“Sen ne yapıyorsun?” diye Tahir birden ileri atıldı.

Mina Hanım, hiddetlendi.

“Çekil bakalım!”

“Ne yapacaksın?”

“Şimdi görürsün, ne yapacağımı...”

Tahir, kadının ne yapmak istediğini bilmese de sabredip bekledi. Orada bulunan herkes, şaşkınlık içindeydi.

Mina Hanım, önce esirin kollarındaki ipi kesti, sonra ayaklarını çözdü. Gözlerine bağlanan bezi sıyrıp aldı ve:

“Kalk ayağa!” dedi. Hâlâ neler olup bittiğini anlayamayan ve yerinden kıpırdayamayan esiri, kalkması için dürtüklendi.

Ermeni esir kımıldansa da ayağa kalkmaya dermanı yoktu. Başını çevirip mazlum mazlum kadının yüzüne baktı. Katille şehit anası ikinci kez gözgöze geldiler. Mina Hanım yüzünü oğlunun resmine doğru çevirdi. İlahi! O resim ve bu Ermeni esir, nasıl da birbirine benziyordu! İlahi! Bunun hikmeti neydi?

Tahir, hâlâ Mina Hanımı düşüncesinden vazgeçireceğine inanıyordu.

“Oğlunun katili! Onu serbest bırakmak mı, istiyorsun?”

Mina Hanım hiç çekinmeden, başını sallayarak tasdikledi:

“Evet...”

“Ama niçin? Oğlunun katildir. Yaptıklarının cezasını çekmeli, hesabını vermelidir!”

“Oğlumun mezarı üstüne yemin edin! Ona dokumayacaksınız! Mina Hanım yüzünü önce Tahir'e, sonra da onun savaşçı yoldaşlarına baktı ve ağlayarak yalvardı: “Bırakın, izin verin, nereye gidecekse çekip gitsin...”

Tahir tekrar direndi:

“Bu katili, bu caniyi sağ bırakmak, büyük vebaldir!”

“Benim yüreğim yanmış! Onun anası ağlamasın! Ben onu Allah'a havale ediyorum. Ona, bu canı Allah verdi, bırakın cazasını da Allah versin...”

Tahir, çaresiz bir şekilde gönüllülerin komutanına, savaş yoldaşlarına döndü:

“Siz ne diyorsunuz?”

Onlar da şaşırıp kaldılar. Nasıl hareket edeceklerini, ne diyeceklerini bilmiyorlardı.

“Oğlunun mezarı üstüne yemin verdi. Ben ne diyeyim? Gönüllülerin komutanı omuzlarını silkti: “Başkası üzerine yemin verseydi...”

Tahir birden sinirlendi, ayağını yere vurdu, sert bir şekilde esire döndü:

“Kalk! Cehennem ol! Bu gözü yaşlı şehit anasına dua et...”

Sanki eli ayağı tutulmuştu esirin. Her yanı uyuşmuştu. Kalkmaya cehd etti, başaramadı, yan tarafa doğru yuvarlandı. Çevredekilerin şaşkın bakışları arasında yine kalkmayı denedi...

Tahir dişlerini sıkarak bağırdı bu kez:

“Sana dokunmayacağız! Kalksana! Duymadın mı?”

Aslında esir, söylenenlerin hepsini anlıyordu. Karabağ ermenileri, Azeri Türklerinin dilini iyi bilirdi. O, sadece kulaklarına inanamıyordu. Yuvarlandığı yerde hayli kurcalandıktan sonra, ümitsiz bir halde ayağa kalktı. Gözünü kalabalığa dikip korkarak çekinerek, geri çekildi. Biraz gittikten sonra, ne düşündüyse birden durdu. Tekrar kalabalığa doğru yürüyüp Mina Hanımın ayaklarına kapandı. İki ayağını birden öpmeye başladı. Kadın ne yapacağını bilemedi. Amcasının oğlunun bedeninden ayrılmış başını gördü o anda Tahir. Gözlerinde bir yıldırım çaktı. Birden ileri atıldı. Esirin ensesinden tutup ayağa kaldırdı. Onu kenara itip omzundaki otomatik tüfeğin namlusunu esire doğru çevirdi:

“Defol! Katil! Yoksa...”

Ermeni esir, arkasına baka baka mezarlığın arkasına doğru ilerledi. O sırada sınırları yay gibi gerilen savaşçılardan biri silahını çekip

nişan aldı hatta tetiğe de bastı. Birden silah sesi yankılandı mezarlıkta ama kurşunlar hedefe ulaşmadı. Son anda arkadaşlarından biri, ateş eden savaştının silahının namlusunu yukarı kaldırmıştı. Buna rağmen kalabalığın içinden bir çocuk sesi yükseldi. Çocuk ince sesiyle bağırdı:

“Vurdu! Vurdu! Onu vurdu!”

Mina Hanımın eli ayağı titredi:

“Yapmayın, yemin verdiniz, diye bağırdı, olduğu yere çöktü.”

Herkes, Ermeni esirin yüzükoyun yere serildiğini görmüştü. Bir sessizlik oldu. Ama hiç kimse yerinden kıpırdamadı. Sessizce bekleme-ye başladılar. Ermeni esir, uzun süre sonra korkarak ayağa kalktı. Ermeni esir, sağını solunu yokladı, kurşun isabet etmediğini anlayınca yoluna devam etti.

Savaşçılardan biri köylülere döndü ve sertçe emretti:

“Tamam, şimdi dağılın evlerinize!”

Kalabalık, anlaşılmaz seslerle homurdanarak dağılmaya başladı. Mina Hanım hala orada bekleyen savaşçılara şüphe ile bakarak:

“Şunu iyi bilin ki, ona kim dokunursa iflah olmaz. Ona dokunanı ahım tutar!”

Savaşçılar sanki bu sözü bekliyorlardı. Mezarlıktan ayrılan kalabalığa karışıp uzaklaştılar. Mezarlıkta sadece Tahir ile Mina Hanım kalmıştı. Tahir amcasının karısına seslendi:

“Haydi, biz de gidelim.”

İkisi birden kalabalığın arkasından sessizce yürümeye başladılar. İlerideki yaşlı kadınlardan biri, diğerine söyleniyordu:

“Niye şaşırıyorsun? Eğer Mina, o Ermeni'nin başını kesseydi, düşmanlarımız gibi davransaydı, ben asıl o zaman şaşırırdım... Şehit anasına yakışır mı? Ama biz, çok önceden, atalarımız, babalarımızın devrinden, Allah'ın gazabına uğramışız ki, bize Ermeni gibi bir komşu göndermiş...”

Ermeni esir, fazla uzağa gitmedi. Avcının elinden kurtulan bir yaban tavşanı gibi, mezarlıktaki kümbetlerden birinin içine girdi, oraya

sığındı. Ama içeride de kendini emniyette hissetmedi, sırtını mezarın baş taşına verdi, mezar taşının arkasına saklandı. Duyduğu her tıptırdan ürüyor, korkudan tir tir titriyordu. Sık sık başını mezar taşının arkasından çıkarıp sağa sola bakıyor, ardından gelen olup olmadığını anlamak için etrafı dinliyordu. Hala ölmediğine, hayatta olduğuna, kendisini sağ selamet bıraktıklarına inanamıyordu...

Mezar taşının arkasında hayli bekledi. Köylüler, askerler, herkes mezarlıktan uzaklaştı. Ortalıkta hiç kimse kalmadı. Mezarlık derin bir sessizliğe gömüldü. Ermeni esir, etrafta hiç kimsenin olmadığından emin olunca, biraz sakinleşti. Sırtını dayadığı mezar taşının arkasında oturup derin bir düşünceye daldı. Bir müddet sonra, oracıkta nasıl uyuyakaldığını kendisi de anlayamadı...

Mina Hanım,o gece sabaha karşı, garip bir rüya gördü... Oğlu mezarlıktaydı. Mezarından çıkmış, Mina Hanımı çağırıyordu. Mina Hanım da baş açık, yalın ayak, deli gibi oğlunun feryadına koşuyordu. Mina Hanım mezar taşlarının arasından oğlunun yanına doğru koşarken, Ermeni esir, birdenbire karşısına dikildi. Ermeni esir, ağlamaklı bir şekilde Mina Hanımın gözlerinin içine bakıyordu. Lanet şeytana! dedi. Ama Mina Hanım, kendisini çağırının oğlu mu, yoksa Ermeni esir mi, olduğunu ayırt edemiyordu...

“Beni çağırın sen miydin?” diye Mina Hanım tereddüt ile karışık sordu.

“Evet! Ben çağırıyordum.”

Cavap veren oğlu muydu, oğluna benzeyen Ermeni miydi? Onları ayırt etmek mümkün değildi.

Mina Hanım, onunla gözgöze gelince, sıçrayıp uyandı. Kormuştu. Hemen pencereye koştu. Perdeyi sıyrıp dışarı baktı. Tan yeri ağarıyordu. Güneş yavaş yavaş gökyüzünü aydınlatıyordu. Yağlığını başına dolayıp mezarlığa gitmek için aceleyle yola düştü...

Mina Hanım, sık sık mezarlığa gider, yan yana yatan kocası ve oğlunun mezarlarını ziyaret eder, saatlerce oğlu ve eşinin mezar taşları-

na kazanmış resimleri ile konuşur, dertlerini onlarla bölüşürdü. Mezarlığı ziyaret için her gelişinde, oğlu ve eşinin mezarına koymak için birer deste çiçek ve kurt kuş, öksüz yetim yesin diye fındık, fıstık, ceviz, şeker, gofret getirirdi. Mezarın üstündeki kurumuş çiçekleri bir kenara koyar, yerine yenilerini bırakır, güldanların suyunu değiştirirdi. O güne kadar kurt kuş, öksüz yetim yesin diye getirdikleri, hep mezarların üstünde kalır, kurur, ağaca dönerdi. Belki birkaçını kurt kuş alıp götürürdü...

Eşinin ve oğlunun mezarlarının tam ortasında durdu, Mina Hanım. Önceki gün getirip mezarların üzerine koyduğu yiyeceklerin hiçbiri yoktu. Bunu farkedince şaşırdı...

Mina Hanım, o günden sonra, mezarların üzerine bıraktığı yiyeceklerin hiçbirini ertesi gün göremedi. Ancak çiçeklere dokunulmuyordu. Mina Hanım, kalbinin derinliklerinde, bunu kimin yaptığını çok iyi biliyordu. Bunu bile bile, hergün daha fazla yiyecek getirip mezarların üstüne bırakmaya başladı. Garipti. Esir Ermeni, sanki diğer mezarlara hiç bakmıyordu. O mezarların üstündeki yiyecekleri görse bile asla yanaşmıyordu...

Bir defasında, mezarlıkta işini bitirip her zamankinden biraz fazla oyalanan Mina Hanım, bir hayli uzaktan oğlunun katilini gördü. Mina Hanımın gittiğini zanneden Ermeni esir, gizlendiği yerden çıkarak mezarlara doğru yönelmişti. Mina Hanım, gelen karartıyı tanıdı. Perişan haldeydi. Saçı sakalı birbirine karışmıştı. Taşlara, çalılara takılan elbiseleri yırtılmış, parça parça olmuştu.

Mina Hanım, gördüklerini kimseye anlatmadı, herkesten gizledi. Köyün delikanlıları, bu Ermeni'nin mezarlıkta yaşadığını, bir yere gitmediğini öğrenirlerse, ona zarar verirler diye korkuyordu. Lakin bilmiyordu ki, bu meseleden, köyde herkesin haberi vardı. Onlar da, bunu Mina Hanımdan saklıyorlar, duymasını istemiyorlardı...

Ermeni esirin mezarlıkta yaşadığını öğrenen delikanlılar, bunu ölülerine saygısızlık sayıyorlardı. Birkaç kez kazma kürek alıp onu mezarlıktan kovmak istemişlerdi. Aksakallar, onları yatıştırmış, engel olmuşlardı. Bekliyorlardı ki, birleşmiş milletler, kızıl haç teşkilatı falan

araya girsin, meseleyi usulünce yoluna koysunlar. Ama ortalık çok karıştı. Ölenler, yitenler, yakılan köyler, yurtlarından göçen insanlar... İt sahibini tanımıyordu. Ermeni esir ise böyle bir zamanda yeniden ortaya çıkmıştı. Ne kendi rızası ile çekip gidiyordu, ne de köylüler Mina Hanıma verdikleri sözü unutabiliyordu...

Ermeni esiri perişan bir vaziyette gören Mina Hanım, o gece yataktaki döndü durdu, bir türlü uyuyamadı. Uyuduğunda ise çok karışık bir rüya gördü. Gördüğü oğluydu yine. Oğlu mezarında, soğuktan tir tir titriyordu. Kefenine ne kadar bürünse, mezarın kuytusuna kısılrsa da bedeni ısınmıyordu. Bir köşeye kısılmış, hiçbir şey söylemiyordu. Mina Hanım, soğuktan iyice büzüşen oğluna bakıp telaşla sordu:

“Ne oldu oğlum, niye öyle büzüşüp kaldın, konuşsana ay oğul?”

“Üşüyorum, ana, mezar çok soğuk...”

Mina Hanım yine birdenbire sıçrayıp uyandı. Tan yeri ağarır ağarmaz, ne zamandan beri sandıkta sakladığı kışlık ceket ve paltolardan birkaçını çıkardı. Dürüp büküp koltuğunun altına aldı ve mezarlığa doğru yola koyuldu. Ağustos sonlarıydı. Havalarda, son günlerde yağın yağmurlar nedeniyle iyice serinlemişti. Özellikle geceleri çok soğuk oluyordu...

Mina Hanım, her zamanki gibi düz yoldan değil, ara yollardan dolaşa dolaşa mezarlığa vardı. Konu komşunun, koltuğunun altına sıkıştırıp götürdüğü bohçayı görmesini istemiyordu. Halbuki onu görenler, kendi aralarında birşeyler fısıldasalar da, ona hiçbir şey sormuyorlardı. Herkes onun da Ermeni esir gibi ne yaptığını bilmediğini düşünüyordu. Akli başında olan biri, her sabah oğlunun katiline ekmek aş taşır mıydı? Oğlunun katilini savunmaya kalkar mıydı? Onu öldürecek olanlara yemin verip katili korur muydu? Beğenmeseler de böyle bir durumu kabullenmek zorunda kalmıştı köylüler...

Artık ne Mina Hanım O Ermeni'den, ne de Ermeni ondan çekinip korkuyordu. Ermeni hergün Mina Hanımın oğlunun, eşinin mezarlarını silip temizliyor, etrafındaki otları yolup atıyor, ziyaretçilerin getirdiği çiçekleri suluyordu. Mezarların baş taşına konan kuşları, tesadüfen

oraya gelen kediyi, köpeği oradan kovup uzaklaştırıyordu...

Mina Hanım ise artık iyice tuhaf olmuştu. Sade bir insan gibi değildi. Garip hareketleri vardı. Bir gecede kırk kez rüya görüyor, bağırarak uyanıyor, sarhoş gibi dolaşıyordu. Uykuda da olsa, uyanık da olsa karşısındakinin oğlu olup olmadığını anlayamıyordu. Onun için karşısında gördüğü adam kah o Ermeni essir, kah oğlu oluyordu. Oğlu muydum, yoksa Ermeni' miydi gördüğü, bunu bir türlü anlayamıyordu. Bazen oğlunu görüyordu. Ciğerpare si biricik oğluydu karşısındaki. Ama birden kendine geliyordu ki, oğlu sayıp derdini bölüştüğü, önüne yemek, çay koyduğu, üşüyünce üstünü örttüğü adam, oğlu değil, oğlunun katili, Ermeni oğlu Ermeni'ydi... Artık her şeye alışmıştı. Hiçbir şeye şaşırıyordu. Halbuki önceleri, rüyasında gördüğü adamın kim olduğunu anlayınca bağırarak, sıçrayarak uyanıyor, saatlerce kendine gelemiyordu...

Gündüzleri de gecelerinden farksızdı artık. Nereye gitse, ne yapsa, aklından bir şeyi silip atamıyordu. Acaba oğlum (O Ermeni!) ne yapıyor şimdi, vaziyeti nasıldır, onu orada, mezarda incitiyorlar mı? diye düşünüyordu. O anlarda, ocakta yemeği taşsa bile mezarlığa koşuyordu. O anlarda, birisi önüne geçip: Böyle al el acele nereye koşuyorsun, elindekileri nereye götürüyorsun? diye sorsa, Hiç düşünmeden cevap verirdi: Oğlumun yanına gidiyorum! Elimdekileri ona götürüyorum!

Köy halkı birbirine girmişti. Herkes mezarlığa koşuyordu. Bu köyde, bir Ermeni'nin perişan halde yaşadığını haber alan Kızılhaç cemiyetinden bir heyet gelmişti. Köy muhtarı, Köyü müdaafa eden gönüllüler, aksakallar.. hepsi oradaydılar...

Köylülerin peşinden yıkılıp düşerek giden Mina Hanım da mezarlığa ulaştı. Kızılhaç Cemiyetinin haçlı, bayraklı, beyaz, büyük arabasının etrafını saranların hepsi, birdenbire, günebakan gibi Mina Hanıma doğru döndü. Muhtar, onu görünce, tez yanına çağırdı...

Ermeniler: "Azeri Türkleri, esir aldıkları bir Ermeni askerinin bu köyde başını kestiler," diye dünyayı ayağa kaldırmıştı. Kızılhaç teşkilatı, o askerin cesedini almaya gelmişti...

Ermenilerin yalan söylediğini, iftira attıklarını söyleyen, Kızılhaç teşkilatının yetkililerini, esirin sağ salim olduğuna inandırmaya çalışan muhtar, Mina Hanımı şahit gösterdi, onu bir adım ileri çıkardı. Mina Hanım da söylenenleri tastikledi...

Kızılhaç heyeti, Mina Hanımın eşinin ve oğlunun mezarına doğru yürüdüler. Mezarlıkta, şüphelendikleri her yeri aradılar, lakin O esir Ermeni'ye ait hiçbir iz bulamadılar. Kızılhaç yetkililerinin kendilerine inanmayacağı endişesine kapılan muhtar, Mina Hanıma yalvardı, Ermeni'yi bulmasını rica etti. Mina Hanım da: "Onu bulmanın ilk şartı, mezarlığı boşaltmaktır, dedi....

Mina Hanımın dediğini yaptılar. Herkes çekilip gittikten sonra, mezarlığın az ilerisinde, Mina Hanımın oğlunun mezarını izlemeye aldılar. Esir Ermeni, çok sonra da olsa, akşamüzeri ortaya çıktı. Etrafı gözetleyerek Mina Hanımın oğlu ve eşinin yattığı mezarlara doğru yürüdü. Her zamanki gibi yaptı, çok durmadı orada. Mina Hanımın getirdiği bohçayı alıp izi üstüne geriye döndü. Ama köyün savaççıları etrafını çevirdiler. Kaçmaya çalışsa da uzağa gidemedi. Savaşçılar onu, göz açıp kapayıncaya dek yakaladılar... O Birleşmiş Milletlerde görevli Ermeni temsilcisine tabi olmak, Kızılhaç yetkilileri ile gitmek istemiyordu. Onunla konuşup ikna etmeye çalıştılar, tutup zorla arabaya bindirdiler. Araba, köy yolunda gözden kaybolduktan sonra herkes rahat bir nefes aldı. Hatta birisi kendi kendine yüksek sesle söylendi.

"Şükür, başımız, bu kara kaygıdan da böylece kurtuldu!"

Lakin bu rahatlık uzun sürmedi. İki gün sonra, köye bir haber ulaştı: Ermeni esir, yarı yolda Kızılhaç teşkilatının arabasından atlayıp kaçmış. Onu yakalamak isteseler de başaramamışlar...

Bütün köy halkı, yeniden kaygılanmaya başladı. Savaşçılar, onu esir aldıklarına bin pişman olmuşlardı. Bundan sonra ona bir zarar vermek çok tehlikeliydi. Çünkü bu meseleyi, artık uluslararası kuruluşlar dahi biliyorlardı...

Her ihtimale karşı, köyü müdaafa eden savaşçılar, siperleri takviye ettiler. Ermeni tarafı, esiri kurtarmak bahanesi ile köye saldırabilir-

di. Herkes Mina Hanımı kınıyordu. Üstüne aldığı vazifeyi, zamanında yerine getirseydi, mesele çoktan hallolurdu. Ya şimdi? Mesele, içinden çıkılmaz bir hal almıştı...

Mina Hanım, Ermeni esir götürüldükten sonra da, mezarlığa iki gün boyunca, her zamanki gibi ekmek aş taşıdı. Üçüncü gün geldiğinde ise yemekleri koyduğu yerde hiçbir şey bulamadı. Hiç kimseyi göremese de, mezarların dört bir yanının temizlenmesi, baş taşlarındaki resimlerin silinip temizlenmesi, Mina Hanıma çok şey anlatıyordu...

Mina Hanım, o gece rüyasında Ermeni esirin anasını gördü. Oğlunun tabutuna kapanmış ağlıyor, saçını başını yoluyordu. Tabutu açın, oğlumun yüzünü son kez görmek istiyorum diye diretiyordu. Tabutun başındaki Ermeni askerler ise, tabutun açılmasına asla izin vermiyorlardı. Hatta: “Neyine bakacaksın, Türkler, oğlunun başını kesmişler, cesedini de öyle bir hale sokmuşlar ki, bakılacak tarafı kalmamış,” diyorlardı. Ama Ermeni esirin anası, söz dinlemiyor, isteğinde diretiyordu...

Çok tuhaftı. Tabutun başındaki iki askerden başka, oradakilerin hepsi kadındı, ama kadınların da hepsi Ermeni değildi. Mina Hanımla beraber, köylüsü kadınlar da oradaydılar. Birdenbire, o askerlerden biri, oğlunun tabutunu kacaklayıp ağlayan Ermeni kadına: Oğlunun başını kesen kadın, şu anda taziyeye gelen Türk kadınların arasında, dedi. Ermeni kadın, o anda tabutu bırakıp ayağa kalktı. Gözyaşları içinde:

“Oğlumun başını hanginiz kestiniz? diye, sorarak, Türk Kadınları bir bir süzmeye başladı.

Etrafta arı peteğindeki vızıltıyı andıran, garip bir fısıldaşma duyuldu. Ermeniler de, Mina Hanımın köylüleri de, hepsi, sanki tek bir adammış gibi ellerini uzatıp, aynı kişiyi gösterdiler. Mina Hanım, başka birini gösteriyorlar sanıp şaşkınlıkla ellerin işaret ettiği tarafa döndü. O anda, bütün ellerin gösterdiği kişinin kendisi olduğunu anladı. Ermeni kadın, Mina Hanıma yaklaştı, hiçbir şey söylemeden, onu baştan ayağa süzdükten sonra sordu:

“Söyle! Benim oğlum niye öldürdün? Niye başını kestini?”

Mina Hanım gayet soğukkanlıydı. Ermeni kadının soruları bitince, gözlerini sessizce kadının gözlerinde gezdirdi ve karşılık verdi:

“Baş kesen katil sensin! Sen, benim oğlumun başını kestin!”

Ermeni kadın şaşkın halde bağırdı:

“Delilin var mı? İspat et!”

Mina Hanım da aynı hiddetle bağırdı.

“Delil, karşımızdaki tabuttur!”

Ermeni kadın sesini iyice yükseltti:

“Bu tabuttaki ceset benim oğlumun cesedir, onu sen öldürdün!”

“Yalan söylüyorsunuz!” Diyen Mina Hanım, Ermeni askerleri ısrarla kenara iteleyip tabutun kapağını kaldırdı. Orada bulunan Türk ve Ermeni kadınlar, hep birden anlaşılmaz seslerle inlediler. Mina Hanım, Ermeni ve Türk kadınlara dönüp sordu:

“Bakın ve gerçeği siz söyleyin! Baş kesilen kimin oğludur?”

Ermeni kadın ve orada bulunan diğer Ermeni kadınlar cesede bakıp hep bir ağızdan cevap verdiler:

“Bu, Ermeni kadının oğludur, bu bizim cenazemizdir!”

Mina Hanım ve diğer Türk kadınlar tabuttaki cesede bakıp hep bir ağızdan itiraz ettiler:

“Hayır, yanılıyorsunuz! Bu, Mina Hanımın oğludur, bu, bizim cenazemizdir!”

O anda, Mina Hanım Ermeni kadına, Ermeni kadın da Mina Hanıma bakakaldı... Mina Hanım yine korkuyla uyandı fakat gördüğü düşü, bir hayra yoramadı...

Sabaha kadar uyuyamayan Mina Hanım, sabah erkenden mezarlığa gitti. Oğlunun ve eşinin mezarına yaklaşıncı, orada bekleyen ve hiç tanımadığı bir kadın gördü. Kadının gözleri nemliydi. Halinden, yenice ağlayıp sustuğu anlaşılıyordu. Köylü kadınlardan hiçbirine benzemiyordu. Elindeki mendille, Mina Hanımın eşinin baş taşındaki resmi siliyordu. Oğlunun baş taşındaki resim de yenice silinmişti...

Mina Hanım yaklaşıp salam verdikten sonra, o kadına sordu:

“Siz kimsiniz? Burda ne yapıyorsunuz böyle?”

Kadın bitkin bir halde mırıldandı.

“Ben mi?”

“Evet...”

Kadın bozuk bir Azeri Türkçesiyle cevap verdi. Ben bedbaht bir Ermeni kadınıyım. Oğlumı arıyordum. Oğlumun yerine, yıllardır yüzünü görmediğim oğlumun babasını buldum, daha doğrusu, oğlumun babasının mezarını buldum. İşte şurada, benim yıllardır yüzünü görmediğim eşimin yanındaki mezarın baş taşında resmin altında adı soyadı, doğum tarihi yazılı olmasaydı, o mezardakinin de oğlum olduğunu söyleyecektim. Ama...

Mina Hanım, daha ilk bakışta, o kadının Ermeni'ye benzediğini farketmiş, içi burkulmuştu...

“Hay başına kül elensin! Sen deli misin? Neler söylediğini duyuyor musun? Üstünde ağladığın mezar, benim eşimin mezarıdır. Yanındaki de oğlumun!”

“Benim oğlumun, başını keserek katlettiği oğlan bu mu?”

Kızılhaç yetkilileri, bu Ermeni kadına her şeyi anlattılar. Buraya kadar, tanıdığı bir Lezgi kadının pasportu ile sora sora gelmişti. Oğlunu bulmak istiyordu...

Mina Hanım, elindeki bohçayı oğlunun mezarı üstüne koydu ve Ermeni kadına:

“Beni takip et,” dedi.

İki çaresiz kadın, gizlenip beklemeye başladılar. Ama aradan epeyce süre geçmesine rağmen, Ermeni esir ortaya çıkmadı. Sonunda çaresiz kalıp mezarlığın içine doğru, kümbetlere bakmak için yürüdüler. İki kadın, Ermeni esiri hayli aradıktan sonra, eski, harabe bir kümbetin içine baktılar. Orada, Ermeni esiri yere serilmiş bir halde buldular. Nabzı çoktan durmuş, şişmiş, morarmış bedeni, hareketsiz duruyordu...

Mina Hanım bir velvele koparıp köylüleri, savaşıları yardıma çağırdı. Bir ambulans çağırdılar. Doktorların söylediğinden anlaşıldı ki, O virane kümbette kalan Ermeni esiri, yılan sokmuştu...

İNTİKAM

Ermeniler Meryemlerin köyünü ateşe verip harabeye çevirdiler. Köy ahalisinin yarısını hunharca katledip kalanlarını da esir alıp götürdüler. Esirlerin bir kısmı da yolda kurşuna dizildi. Geriye kalan üç beş bahtıkarayı ise meçhul bir yere gönderdiler...

Meryem'in güzelliğine,daha ilk bakışta vurulan Ermeni zabiti, her anında Meryem olan boş bir hayale daldı; lakin Meryem'in yanındaki çocuğun, onun kızı olduğunu anlayınca keyfi kaçtı. Önce Meryem'i, altı yaşındaki kızından ayırmak istedi. Ana ile kızın birbirinden asla ayrılamayacağını anlayınca bu düşüncesinden vazgeçti. Meryem'i yumuşatarak yola getirmek, istediğine razı etmek için çocuk vasıtasıyla kirli emeline ulaşmaya karar verdi.

Ermeni zabiti iğrenç amacına ulaşmak için ana ve kızına önce çok nazik davrandı. Onları, kendi odasının yan tarafındaki sıcak, her yönden rahat bir odaya yerleştirdi. Bolca yiyecek içecek verdi. Meryem'e yalalaklık olsun diye de bin türlü yalan uydurdu:

"Bu lanet olası savaş, bu kanı, insanların ölümünü ben de istemiyorum. Aslındaben Azerbaycan Türklerini severim, onlara karşı özel bir sevgi duyuyorum. Ne yapayım, çarem yok. Anam Ermeni, babam ise Türk..."

Ermeni subayın bu saçmalıklarına hiç aldırmayan Meryem'in, taş kesilen yüreğinde asla bir yakınlık duygusu uyanmadı. Ne onunla ilgilendi ne de yüz verdi. Bunun üzerine Ermeni Subay, çabucak kılık değiştirip gerçek yüzünü gösterdi, vahşileşmeye başladı. Kadına boyun eğdirmek için kaba kuvvete başvurdu. Meryem ise tuzağa düşmüş vahşi

bir kedi gibi düşmanıya didişip Ermeni subayın yüzünü gözünü tırnaklarıyla yırttı. Ermeni Subay öfkeleni ve Meryem'i fena şekilde dövmeğe başladı. Öfkesi yatışınca da ana ile kızını, bahçede, köpek inine benzeyen dar, yarı uçmuş bir samanlığa kapattırdı. Bu da yetmiyormuş gibi kızcağızı yine anasından ayırmak istedi. Ermeni Subayını, kızını Meryem'den ayırırsa, onun mutlaka intihar edeceğini düşünüp vazgeçti ve istediğine kavuşma ümidini asla kaybetmeyen Ermeni Subay, güya merhamet etti. Onları, yiyecek içeceklerini keserek cezalandırdı.

* * *

Meryem çok üşüyordu. Bütün gece ateşler içinde yansa da ağrısını sızısını belli etmiyordu. Tek ümidi, tek dayanağı olan kızının korkacağından endişe ediyor, bu nedenle ihtiyatlı davranıyordu. Meryem, artık bu şekilde yaşamaktan bezmişti. Onun hayatına bir son vermesini engelleyen tek şey, körpe kızı, biricik ciğerparesiydi. Her azaba, her türlü eziyete, mahrumiyete sadece kızı ve onun geleceğı için sabrediyordu. Yoksa çoktan, daha esir götürüldüğü gün canına kıyar, bu rezillikten de ebediyen kurtulurdu. Kaç gece, yatmadan evvel, önce kızını boğmayı sonra da intihar etmeyi düşünmüştü. Ama bu düşüncesini gerçekleştirmemiş, yavrusunu boğmaya kıyamamıştı.

Hasta anasına iyice sokulan kızcağız, kafese konulmuş kuş gibiydi. Sıkılıyor, daralıyordu. Arada bir başını kaldırıp melul melul annesinin yüzüne bakıyor, bir şeyler söylemek istiyordu ama söyleyecekleri boğazına diziliyor, çaresiz susuyordu. Meryem ise bütün bu zulümlere direniyor, asla eğilip bükülmüyor, kızını da bir an bile gözünün önünden ayırmamaya çalışıyordu. Kızı daha çok küçüktü, olanlara akli yetmiyordu. Meryem gözünü kırpmıyor, küçük kızının, geceler boyu içerek keyiflenen, azgınlaşan Ermeni vahşilerinin ortasına düşmesinden korkuyordu. Sarhoş Ermeni askerleri için ise insan öldürmek sıradan bir şeydi, eğlenceydi.

Sabahtan beri, bahçede oldukça neşeli bir kalabalık vardı. Anlaşılmaz sesler geliyordu. Dışarda bir kargaşa vardı. Ermeni Subay dostlarıyla masaları donatmış, eğlence meclisi kurulmuştu. Caniler, kimbilir

yine hangi zaferlerini kutluyor, hangi köyü yakıp yıktıkları konuşuyorlar, bayram ediyorlardı. Anlaşılmaz konuşmalar ve küfürler, sarhoş kahkahaları bahçeden dışarı taşıyordu. Hava kararmaya başladığında ise Ermeni Subayın sarhoş misafirleri arabalarına doluşarak bağıra çağıra gittiler. Bahçeye bir sükut hâkim oldu. Meryem biraz sakinleşti. Eli ayağı çözüldü. Kaç gündür uykusuzdu. Gözkapakları ağırlaştı ve kendiliğinden kapandı. Annesi dalıp gittikten sonra, bir müddet bu kümese benzeyen yerde kararsız bekleyen kız, kedi gibi sessizce sıvışıp dışarı çıktı. Sağına soluna baktı, bir süre etrafı seyretti. Beş on şişe votka içip sarhoş olan Ermeni askerleri ortalarda görünmüyorlardı.

İki gündür aç, susuz kalan çocuk, pusa pusa Ermeni subayın eğlence meclisi kurduğu eve yaklaştı. İçeriden horultu sesi geliyordu. Bekledi, dikkatle onu dinledi. Sonra ayaklarının ucuna basa basa kapıya yaklaştı. Korku ve heyecandan kızcağızın çelimsiz bacakları titriyordu... Kapı sonuna kadar açıldı. Kız, nefesini tutarak içeri daldı. Odada her şey birbirine karışmıştı. Sarhoş Ermeni Subayı, dirseklerini masaya dayayarak uyumuştı. Boynu kırılmış ağaç gibi ikiye katlanmış, başı göğsüne düşmüştü. Öyle korkunç ve dehşetli horluyordu ki, sanki o an, kör bıçakla başını kesiyorlardı. Kız, kapının ağzında, yere düşmüş ve orada kalmış konserve kutusunu gördü. Kutunun dibinde bir kaç parça balık eti vardı. Onu almak için içeri girmeye gerek yoktu, çok yakındaydı, elini uzatsa yetişirdi. Kızcağız, yutkunarak aynı ritimle horuldayan Subayın yüzüne baktı. Çekinerek aşağı eğildi. Elini uzatıp konserve kutusunu aldı. Amacına bu kadar kolay ulaşan kız, cesaretlendi. Masanın diğer ucundaki yarısına kadar dolu olan su kabını ve yarım ekmeği de almak istedi. Bunları çabucak anasına ulaştırmak, onu sevindirmek istiyordu.

Ayaklarının ucuna basa basa ilerleyen kız, ilk önce masanın üstündeki suyu sonra da çevik bir hareketle az ötedeki yarım ekmeği kaptı. Aceleyle geriye dönen kızcağız, hızla kapıya doğru atıldı. Daha iki adım atmamıştı ki, ayağı bir şeylere takılarak yere kapaklandı. İrkilerek uyanan Ermeni Subayın horultusu anında kesildi.

Yüreği, dışarı fırlayacakmış gibi çarpan kız, düştüğü yerden kal-

karak annesinin yanına doğru kaçtı. Ermeni Subayı, tabancasını çıkararak sendeleye sendeleye kapıya yaklaştı. Hiç düşünmeden, kıza nişan alarak silahını ateşledi. Birinci mermisi boşa gitti ama ikinci mermi, kızın nazik tenini delerek duvara saplandı. Kızın, “Anaa!..” diye attığı çığlık, karanlıkta yankılandı.

Kızcağız, can havliyle boşluktan asılmak istercesine ellerini yukarı doğru kaldırdı ve yüzü koyun yere yığıldı. Kızın elinden yere düşen ve yuvarlanarak ileri fırlayan konserve kutusu, kadının kapatıldığı yıkık dökük samanlığın kapısına çarpıp durdu. Aç bir sırtlan gibi vahşileşen Ermeni Subayı, bütün dişlerini göstererek kahkahayla güldü ve emin adımlarla ilerleyerek kızcağıza yaklaştı.

Meryem, önce silah sesini ardından da tüyler ürpetici bağırtıyı duyup uyandı. Çocuğunu, koltuğunun altından göremeyince, dizlerine vurup fırladı. Hızla çarpan yüreği, büyük bir felaketi haber verdi sanki.

Merhametsiz bir avcı kurşunu ile vurulmuş gibi dışarı fırladı. Birden yerdeki demir parçasını farketti. Yıldırım hızıyla eğilip demir parçasını kaptı. Adeta kanatlanıp uçarak Ermeni Subayının yanına vardı. Subay ise hâlâ yaralı bir serçe gibi yerde çırpınan, can çekişen kızcağıza bakıyor, maharetini büyük bir zevkle izliyordu.

Meryem, olanca gücünü toplayarak dişlerini sıktı. Elindeki demir parçasını, kalbini bürüyen bütün kin ve nefretle Ermeni subayının başına indirdi. Ermeni Subay sendeledi, ayakta durmaya çalıştı ama başaramadı, birden yere çöktü. Tabancasını güçlükle Meryem'e doğrulttu ama eli kolu çözüldü, tabanca yere düştü, kendisi de boş bir çuval gibi yere yığıldı.

Kızcağız, al kanlar içinde can veriyordu. Meryem, karanlığı yırtan ve arşa yükselen bir çığlık kopardı, yavrusunu kucaklayıp bağrına bastı. Küçük kız nefes almıyordu, ama gözleri açıktı. Gözleri çok uzaklara bakıyordu...

KAÇAKAÇ⁷

Dehşetli bir yıkım ve yangına neden olan roket ve top mermileri, önce köyün üst tarafındaki bağları, bağ evlerini dövmeye başladı. Sonra köyün içindeki evlerin üstüne yağmaya başladı. Birkaç dakika içinde, hükümet konağını ve büyük şarap fabrikasını yerle bir etti. Dört bir yana ateş düştü. Yıkılan evlerden kalkan toz, duman arşa yükseliyordu...

Köy sakinleri telaşla yollara düştü. Korku ile kaçışan insanlar, köyün dört yanında karınca gibi kaynaşıyordu. Başka zaman birbirini görse selam vermeyen, birbirinin adını anmayan adamlar, kumrular gibi ötüşüyor birbirini soruyorlardı. Halk, deli gibi oraya buraya kaçıyor, çöğlükleri birbirine karışıyor, çocuklar bağrışıyorlardı.

Kıyamet günüydü sanki, Kaçan kaçana, göçen göçeneydi... Herkes değerli eşyalarını kurtarmaya çalışıyor, eline ne geçerse, gücü neye yeterse alıp köyü terketmeye çalışıyordu. Bütün ahali, köyün aşağı tarafındaki mezarlığa doğru koşuyor; oradan da kuru çay yatağınına yakından geçen ana yola doğru akıyordu. Düşman köyün baş tarafındaki müdafa hattını yararak ilerliyordu. Artık tankların boğuk sesleri de duyuluyordu.

Köy ahali, kaç gündür ateş üstündeydi. Felaket gelmeden önce denklerini yığımış hazır vaziyetteydi. Geceleri bile uyuyamıyorlar, ayakta sabahlıyorlardı. Daha düne kadar, Ermeni'yi bir şeye saymayanlar, olacıklara inanmayanlar da çoktu. Böyle düşünen insanlar, yeni kurulan düzenli orduya güveniyorlardı. Elinden bir şey gelmeyen ancak köyü

7 Kaçakaç: (kaç ha kaç)Büyük bir panik ve korku ile güvenli yerlere sığınmak için, tehlikeden ya da düşmandan kaçmak.

savunmak için bir şekilde ve vatan gayretiyle silahlanan köylüler, ellerindeki silahları da bırakmışlardı. Düzenli ordunun komutanları: “Bu güne kadar yaptıklarınız için teşekkür ederiz, sağolun. Ama bundan sonra, vatanın namusunu biz koruyacağız,” demişlerdi. Bir hafta sonra da telgraf gelmişti ki: “Köy, belli bir müddetliğine de olsa Ermenilere bırakılacak...” Her şey tuhaftı. Bu güne kadar görülmemiş, duyulmamış şeyler oluyordu. Sovyetlerin çökmesiyle birlikte, gökten düşme bir bağımsızlık kazanılmıştı. Kendilerine çok güvenen siyasiler, bu vaziyeti tam olarak anlamaya, değerlendirmeye hazır değillerdi. Birleşmek, bu puslu havadan, akılla istifade etmek yerine, halkı da kendi hileli oyunlarına katarak iktidar ve makam kapmak peşine düşmüşlerdi. Akıl ve vicdanlarını kaybedenlerin iktidar hırsı, öyle bir hale gelmişti ki, rakiplerini alt etmek için bazı köyleri, ilçeleri, düşmana bırakmaktan dahi çekinmiyorlardı. Nasıl olsa hepsini geri alırsın diye düşünüyorlardı. Savaş ve olağanüstü hal kanunlarının uygulanmadığı; suçluların, hainlerin zamanında ve adaletli şekilde cezalandırılmadığı ülkede, insanlar korku ve endişe içinde, ne yapacaklarını bilmeden yaşıyorlardı. Duyduklarına inanıp inanmamakta tereddüt ediyorlar, neye inanacaklarını bir türlü kestiremiyorlardı.

Köyün, kendi adamlarımız tarafından Ermenilere satıldığına inanmayanlardan biri de Tağı'ydı ancak söylentilere inanmasa da, Hanımının sözünü dinlemiş, bir gün önceden yükünü traktöre yüklemiş, göçe hazır halde beklemeye başlamış, sonra da yola düşmüştü...

Ufak tefek biri olan Tağı, korku nedir bilmiyordu. Yolu kapattığı, çabuk hareket etmediği için ardından gelen korna seslerine aldırmyordu. Bağırtilar,çağırtilar tehditler de hiç umurunda değildi. Yolda rastladığı sahipsiz kadınları, çocukları, eli ayağı tutmayan ihtiyarları, sakatları, delileri, kimi görse traktörü durduruyor, çaresiz insanları traktörün römorkuna dolduruyordu. Traktörün römorkuna yanaşanları, aşağıdakiler kaldırıyor, yukardakiler çekiyor aceleyle bindiriyorlardı. Traktöre binenler Tağı'ya dua etmeye başlıyorlardı:

“Allah tuttuğunu altın etsin, ay Tağı!”

“Bu iyiliğini hiçbir zaman unutmayacağız kardeş!”

Zavallı insanların bu hayır duaları, Tağı'nın ruhunu daha da kavileştiriyordu.

Tağı'nın karısı onlara cevap verdi:

“Ay komşular! Tağı, traktörü hazırla! Römorku da traktöre koş! Allah göstermesin, kaçakaç başlar, her taraf cehenneme dönmüş, konu komşu düşman ayağı altında kalmasın, diye iki gündür Tağı'ya yalvarıyorum...”

Tağı'ya hiç yakışmayan, kilolu, iri yarı, kadından çok erkeğe benzeyen karısı, sonunda dayanamayarak bu sözleri sarfetmişti. Bu hayırseverliğin sebebinin kendisi olduğunu, bu duaların kendisine yapılması gerektiğini hatırlatıyordu belki.

Traktöre binenler hayır dualarını Tağı'nın karısından da esirgemediler:

“Allah seni Tağı'ya, onu da sana çok görmesin!” diyerek dilenci payı gibi, bir hayır dua da Tağı'nın karısına ettiler.

Kerkes can telaşında, iki taşın arasındayken, Tağı'nın oğlu Orhan mızırđanmaya başladı.

“Ana! Ben ineeğim, babama söyle traktörü durdursun.”

Deminden beri, arada bir kem küm etse de pek sesini yükseltmiyordu Orhan. Onun yanında oturanlar sordular:

“Ne oldu ki, ay oğul, niçin inmek istiyorsun?”

Orhan ağlamaklı bir şekilde anasının yüzüne baktı:

“Çubuş evde kaldı ana!”

Anası onu avutmaya çalıştı:

“Ey akılsız oğlum, Çubuş'un yüzünden kendini ateşe mi atacaksın? Telaş ile çıkınca Çubuş'u unutmuşuz, canımız sağ olsun. Amcaşın oğluna söyleriz, sana bir tane daha gönderir.”

Çubuş'u, Bakü'deki amcasının oğlu hediye etmişti Orhan'a. Kıvrıcık tüylü, yaba kulaklı, kuyruğu kendisinden büyük olan Çubuş, köpekten daha çok kediye benziyordu; ama insan gibi söz dinleyen, akıllı bir köpekti. Orhan'a çabucak alışmış, Orhan da onu çok sevmişti. Tağı,

köyden çıkarken: Çubuş! Çubuş! diye bağıra çağıra dört tarafı dolaşmış ama eniği bulamamıştı. Oğlunun, köpeği hatırladığında mızırdayacağı-nı çok iyi biliyordu. Orhan'ın ise bütün bunlardan haberi yoktu.

“Ben başkasını istemiyorum! Ben kendi Çubuş'umu istiyorum. Yüzünü anasının koluna dayayan Orhan mızırdayanmaya devam etti. Anası onu yatıştırmaya çalışıyordu:

“El alemi bize güldürme, gadasını aldığım... Şimdi köpeği düşün-menin vakti mi?”

Taraktör köyden uzaklaştıkça, köyde olup bitenleri anlamak, ne-ler olduğunu görmek iyice güçleşiyordu. Toprağın bağrını söküp dağı-tan roket sesleri, kurşun sesleri artık duyulmasa da, köyün dört yanın-dan ateşlerin kızılığığı görülüyor, evler yanıyor, dumanlar yükseliyordu. Çatışma sesleri, traktörün homurtusuna karışıyor, dağlara çarpan sesler yankılanıp geri dönüyordu.

Köyden hayli uzaklaşmışlardı. O sırada birkaç kadın ve yedi se-kiz çocuk traktöre doğru koşmaya başladılar. Tağı, eliyle onlara çabuk olmalarını işaret etti. Zavallılar, traktöre ulaşır ulaşmaz, ellerindekileri traktörün vagonuna rast gele fırlatıp yukarı tırmandılar. Traktöre her binen bir kişilik yeri daha dolduruyor, insanlar iyice sıkışıyor; ama kimse çıtını çıkarmıyor, kımıldana kımıldana, birbirlerine sokula sokula yeni gelenlere yer açıyorlardı. Başka zaman bu kadar insanı, bu römorka sığdırmak mümkün değildi. Mezarlığın yanından geçerken, dudaklarını fisiltıyla kımıldatan aksakalı dedeler, akpürçekli nineler, geçmişlerinin ruhuna fatiha okumayı da unutmadılar. Ama onların bu dudak kıpır-tıları, fatihadan çok, ölmüşlere kendi günahlarını affettirmek, günahla-rından arınmak için onları terkettikleri için sızlayan vicdanlarını rahat-latma davranışına benziyordu..

Traktör taşı çakıllı kurumuş çay yatağını homurtuyla geçerek toprak yola çıktı. Traktörün motor sesinin epeyce öteden duysalar da, ellerinde bohçaları, çıkınları ile yola düşen Samet de Hanımı ve çocuk-ları da geriye dönüp bakmadılar bile. Tağı traktörü biraz daha hızlandır-dı. Onlara ulaştıklarında, Tağı'nın bakışlarıyla Samet'in mazlum, melul

bakışları buluştu. Tağı'nın yüreği, gitmesine izin vermedi. Aniden firene bastı. Römorktakilerden biri seslendi. Tağı'nın kendisini duyup duymadığının farkında bile değildi.

“Hey kardeş, sür gidelim, Ermeniler bunlara dokunmaz!”

Başka biri, bu adamın söylediklerine kızarak gözlerini ağarttı.

“Günahtır! Bırak! Karışma sen! Köyümüzün adı var...”

Semet'in karısı Ermeni kızıydı. Yirmi yıldan beri bir yastığa baş koyuyorlardı. Müslüman olduğu da söyleniyordu. Semet'e iki oğlan, bir kız evlat doğurmuştu. Kızı, komşu köye gelin gitmişti. O an, nedense oğullarından biri, küçük olanı yanlarındaydı. Büyük oğulları ise evlenecek yaşıydı. Askerliğini Sovyet ordusunda bitirdikten sonra, ortalarda görünmez olmuştu. Azerbaycan Türklerini, önce babalarının dedelerinin topraklarından koparıp, yurdundan yuvasından çıkararak Ermeniler, şimdi de kana batmış dişlerini Karabağ için sıkıyorlardı. Savaş başladığında Semet'in büyük oğlu, herkes gibi köyün müdafasında gönüllü olarak ileri çıksa da, “Yeğen, dayısına kurşun sıklmaz,” atasözüne inanan köylüler, ona ne silah ne de köyün müdafasında bir görev vermişlerdi. İpini kopartmış gezen dayısı, ortalık sakinken sık sık Semetgile gelirdi. Şimdi ise Ermeni saflarında Türklere karşı savaşıyordu.

Köyün delikanlıları, eşini kovması için kaç kez Semet'in evine hücum etmiş, küfürler savurarak aşağılamışlardı. Güya bütün belaların sebebi bu kadındı. Güya Semet Ermeni kızıyla evlenmeseydi, ortalık karışmaz, topraklarımız işgal edilmez, insanımız sıcak yurdundan yuvasından uzak düşmezdi...

Zavallı Samet, nerden bilecekti ki, gün gelecek ve Ermeniler Türklere düşman kesilecek, kan dökecek, insanları yurdundan yuvasından edecek... Ruslar ile evlenenler de az değildi. Demek ki, Ruslar ile aramız bozulunca onları kovacaktık! İnsanlar, yıllarca aynı yastığa baş koyduğu, çoluk çocuğunun anasını boşamalıydı! Bir yuvayı dağıtmak! Oyuncak mıydı?

Öfkelenen, şuurunu kaybeden insanlar, kendi söylediklerinden başka hiçbir şeyi dinlemek istemiyorlardı. Akli başında insanlar ise bu

öfkeli kalabalığa, fevri düşünenlere karşı koyamıyorlar, onlardan çekmiyorlardı.

Düşman, insanın üstüne, ya da kendini unutarak fil gibi kulağının üstüne yattığını gördüğünde harekete geçer. Mağlubiyetin asıl sebeplerini arayıp bulmak, sonuçlarını ortadan kaldırmak yerine, küçük, basit meselelere kafa yormak, insanlara kendini kaybettirmek, kuvvetleri parçalamak düşman değirmenine su taşımak, büyük yıkımdı. Samet'e göre bütün küslükleri dargınlıklar bir yana bırakılmalı, düşmana karşı mücadelede düşmanın da beklemediği yollar bulunmalıydı. Hanımı Ermeni olanların akrabalık ilişkileri bu tür farklı yollardan biriydi; ama Samet, bu meseleyi ağzına almaya, bu düşüncesini açıklamaya çekiniyordu. Kaş yapayım derken göz çıkartmaktan korkuyordu.

Öyle ki Samet, ister istemez kendinin ve ailesinin talihini olayların akışına bırakmıştı. Her gün bir başka fitneye uyan delikanlıların gözüne değmemek, onları tahrik etmemek için çoluk çocuğu ile köyün içine pek çıkmıyorlar, kendilerini aşağılayanlara aldırıyorlar, bir şekilde sabrediyorlar, asla yurtlarından yuvalarından ayrılmayı düşünmüyorlardı.

Köyde, Samet'ten başka da Hanımı Ermeni olanlar vardı. Birinin kocası şofördü. Olaylar yeni başladığında, Hanımına sataşan gençlerden birini, arabasının altına alıp ezmiş, o gencin kemiklerini un ufak etmişti. Kocası tutuklandıktan sonra, Hanımı olanlara dayanamamış, çocuklarını da kanadtlarının altına alıp Krasnadar'daki babası evine giderek onlara sığınmıştı. Başka biri Bakü'ye göçmüş, Hanımının milliyetini, adını soyadını değiştirerek yeni kimlik almıştı.

Tağı, traktörün römorkunu göstererek Sametgile yüksek sesle bağırdı. Traktörün gürültüsünden hiç bir şey duyulmuyordu. Tağının ne dediği duyulmuyordu. Ama elinin hareketinden ne demek istediği anlaşılıyordu.

Samet'in küçük oğlu, başını kaldırıp ürkek ürkek bir babasına, bir traktörün içindeki adamlara baktı. Gözlerini öyle iri açmışlardı ki, sanki onları ilk defa görüyorlardı. Sonra ihtiyatla ileri yürüdü. Annesi

de onun ardından römorka yanaştı. Çocuk sıçrayarak römorkun yanından yapıştı. Sınıf arkadaşı Orhan, yardıma yeltense de onu yukarı çekmeye gücü yetmedi. Adamlardan biri, Orhan'ı kenara iterek çocuğa el uzattı. Anası da aşağıdan yardım etti, güç verdi.

Samet, omzunda eski bir heybe, olduğu yerde kıpırdamadan duruyor onlara bakıyordu. Birden Nazan Hanım, yılan sokmuş gibi bağır-
dı. Gözleri vahşi hayvan gözleri gibi paralayarak yanıyordu:

“Durun! Ermeni ahçığını de, bu Ermeni töremesini de traktöre bindirmem!”

“Hey Hanım, otur yerine! Yanındakiler ne kadar ikaz etseler de Nazan sakinleşmedi. Aksine, daha da alevlendi, hiddetlendi.

“Hayır, ben Ermeni'yle aynı traktörde gidemem! Nazan Hanımın Ermeni'den yana yüreği dağlanmıştı. Ermeniler onun kızını, Hocalı'da çoluk çocuğuyla birlikte eve kilitleyip yakmışlardı. Oğlunu da yakın bir zamanda, savaş bölgesinde vahşilikle şehit etmişlerdi.

“Hey! Kadın doğru söylüyor.” Dedi birisi, kadını destekledi, yana ocağa benzin döker gibi devam etti:

“Evimizi barkımızı topa tutup dağıtan, bizi yerimizden yur-
dumuzdan ayrı düşüren Ermenilerdir! Niye merhamet ediyoruz? Niye sadece bizim yüreğimiz yanıyor? Ermeni öyle bir zehirli tohumdur ki, götürdüğümüz yeri de zehirleyecek...”

Samet, ani bir hamleyle, traktörden sarkan oğlunu yere indirdi.

İşte o an bu sapa yoldan onlara doğru yuvarlana yuvarlana bir karaltının yaklaştığını gördüler.

Köpeği ilk önce Orhan tanıdı.

“Çubuş! Çubuş!”

Bağıra çağıra, çığlıklarla traktörü durdurunca, yerinden fırlayarak köpeğe doğru epeyce gitti. Durduğunda dilini dışarı çıkarıp hızlı hızlı soluyan Çubuş da durdu; lakin traktöre doğru gitmedi köpek, Sametgile yanaştı. Oğlunun pantolonuna sürtünmeye, sırnaşmaya, bir o yanına bir bu yanına yatıp yuvarlanmaya başladı. Galiba onu Orhan sanıyordu.

Traktördekiler, Çubuş'u yakalayıp getirmesi için, yeniyetme delikanlılardan birini aşağı indirdiler. Köpek kendisine doğru gelen delikanlıyı görünce kuyruğunu kıstırıp neşeyle ileri koştu. Delikanlı durunca köpek de hemen durdu, bekledi. Yerinden kıpırdar kıpırdamaz başını kaldırıp arkasına baka baka yeniden koşmaya başladı. Köpek akli! Oyun oynamak, şıarmak istiyordu. Traktördekiler, delikanlının köpeği yakalayamayacağını anlayarak, onu geri çağırdılar. Çubuş, Orhan'ı da dinlemedi, gitti...

* * *

Köy ahali, gruplar halinde yol güzergâhına sıralanmış çınarların gölgesine dökülmüşlerdi. Az ötedeki pınarın berrak suyu şırl şırl akıyor, insanı kendine çekiyordu. Tağı, etrafa bir göz gezdirip, traktörünü iri çınarlardan birinin altına bıraktı. İnenler yerlere oturup sırtlarını ağaçlara dayadılar. Tağı, pınarın soğuk suyundan yüzüne gözüne çarparak serinledi. Sonra ellerini kaşlarının üstünde siper edip dumanların çıktığı köye doğru baktı. Bağlar, bahçeler ve bahçelerin içinde kızaran, güneş ışığında cam gibi parlayan kırmızı çatılardan başka hiçbir şey görünmüyor, ses seda gelmiyordu.

Kadınlar, çınarın gölgesine kilim, yolluk ne varsa serdiler. Pınar suyundan içen çocuklar, kıtlıktan çıkmış gibi arasına lor doldurulmuş lavaş dürümlere yumuldular. Az ötede bağıra çağıra birbirini kovalayan, oynaşan çocukların Kür topuklarında, Aras dizkapaklarındaydı. Ne konuşsalar, nereye baksalar ne yapsalar da kaşlarının çatıklığı bir türlü düzlemeyen adamlar, köye doğru bakarak donup kalmışlardı.

Biraz sonra Sametgil de geldiler. Köylülerin oturduğu bölgede, yanı yöresi kararmış, gölgesi seyrek çınarı beğenmedikleri için hayli ötedeki bir çınarın altına oturdular. Çubuş ortalıkta görünmüyordu.

Samet kasten, köylülerden hayli uzağa oturdu. Büyük oğlundan dolayı çok rahatsızdı. O hengamede, oğlunun nereye gittiğini bilmiyordu. Köylüler, oğlun nerede diye soracaklardı. O, söyleyecek söz bulamayacaktı. Ahmağın, şom ağzının biri, ölçüp tartmadan:

“Oğlu dayısıgilin tarafına; Ermenilerin safına geçti,” diyecekti.

Samet bu yüzden çekiniyordu. O anda ortalık toz duman olacak, her şey birbirine karışacaktı. Samet'i, ailesini sigaya çekeceklerdi. Böyle bir zamanda, oğlunu savunamazdı, çaresizdi. Oğlunun nerede olduğunu ise bilmiyordu. Delikanlıydı oğlu, kanının kaynadığı çağlar... Dayısının sözlerine, heveslendirici davetine aldanıp Ermeniler safına geçmiş olabilir.

Oğlu, gerçekten de Ermenilerin safına geçmiş miydi? Eğer geçmiş idiyse, vay Samet'in, ailesinin haline! Ölüsünü koyup dirisine ağlayacaktı.

Samet köylülerden ne kadar kenara kaçsa da, küçük oğlu su isteince, bir kap alıp pınara doğru gitti.

Pınarın başı kalabalıktı. Suyun etrafında adam kaynıyordu. Adamlar bir kişiyi adeta sorguya çekmişlerdi. İstemedi kulak kabartıp dinledi. Adam tesadüfen köyde eyleyip kalanlardan biriydi. Ermenilerin avlulara evlere nasıl sokulduklarını, evlere nasıl doluştuklarını anlatıyordu:

“Zor bela kaçıp canımı kurtardım... Ermeniler köye girmişti, evlerin birinden, ansızın bir silah sesi duyuldu. Ermeniler oldukları yere yattılar. Ben de o karışıklıktan yararlanıp köyden çıktım. Köyden epey uzaklaştıktan sonra da aynı silah sesini arada bir duydum. Silah hangi taraftan kime sıkılıyordu, bilmiyorum.”

Adamın söylediklerine kulak kabartan köylüler, köyde neler olduğunu tam olarak anlayamadılar.

* * *

İki üç saat sonra, yeni bir haber ulaştı. Ermeniler köyde kalamamış, aceleyle köyü boşaltmıştı. Cemaat bu defa, yurdu obayı saran dumana bakarak deli gibi meleye meleye geri dönmeye başladı.

Ermeniler, gerçekten de köyü terk etmişti; lakin tankı topu köye çevirip yıkabildiği kadar evi yıkmış, çoğunu da ateşe vermişti. Yükte hafif pahada ağır ne varsa yağmalayıp götürmüşlerdi. Direnenleri, kaçmaya takati olmayanları öldürmüşler, kalanları da rehlin almışlardı.

Ermeniler Tağ'ın oğlu Orhan'ın Çubuş'unu da öldürmüşlerdi.

Leşi merdivenlerin dibindeydi. Galiba eve girmelerine engel olmaya çalışmıştı.

Samet'in ailesi köye en son döndü. Çatal demir kapıdan girdiklerinde, avlu köylülerle doluydu. Evlerine, Ermeniler tarafından yakıldığı için ahalinin toplandığını düşündüler.

Samet yaklaştığında adamlar sessizce kenara çekildiler. Samet orta yerde büyük oğlunun ölüsünü gördü. Nerden aldığı bilinmeyen çiftesi elindeydi. Galiba o, bu tüfekte düşmanın karşısına çıkmış, mermisi bitene kadar vuruşmuş, Ermenilerden üçünü de haklamıştı. Onlardan biri, dayısıydı...

KARPUZ ÇEKİRDEKLERİ

Güneş, sınır tanımayan ışıklarıyla, hiç kimseye mihnet etmeden bütün dünyayı kaygısızca aydınlatıyordu. Ama muhabbetle güneşin etrafında dönen, adeta onun ışığına tapan yeryüzünü ve yeryüzünde yaşayan insanları birbirinden ayıran, tel örgüler, sınırlar, tepelere kazılmış siperler vardı...

Bu siperlerden birine pusan Ermeni askeri Karapet, bunlardan habersizdi. Akli fikri dürbününü sabitlediği cephe hattında, karşı taraftaki Türk askerlerinin siperlerindeydi. Biraz ötede, Ermeni toplarının ateş saçan mermilerinin parçaladığı, yakıp harap ettiği Azerbaycan Türklerinin köyü, evleri, yıkık dökük çadırları çok net bir şekilde görünüyordu.

Karapet bir şeye çok şaşırıyor hatta bozuluyordu. Bu Türkler, toprağı ellerinden alınmış, insanları katledilmiş, evleri yakılıp yıkılmış insanlara hiç benzemiyorlardı. Öyle ki, dünya onların umurlarında değildi. Kimseyle uğraşmıyorlar, kendi hallerinde tarlalarını ekiyorlar, hayvancılık yapıyorlar, ot biçiyorlar, su taşıyorlar... kısacası, sıradan bir hayat yaşıyorlardı. Hatta, Allah'ın verdiği nimetlerden faydalanmayı da ihmal etmiyorlardı.

Bu durum, Karapet'i adeta çıldırtıyordu. Gücü yetse, elinden gelse, uzaktaki Türk siperlerini, karşıdaki köyleri yerle bir edecek, yakıp yıkacaktı. Ama ateşkes anlaşması imzalanmıştı. Ateşkes emrine uymak, Karapet'i deli ediyordu. Hergün ağzını bozuyor, ateşkes ilan edenlerin yedi ceddine küfürler yağdırıyordu. Kafası estiğinde ise otomatik tüfeğini kaldırıp karşı cepheye bir şarjör mermi boşaltarak öfkesini dindi-

riyor, içindeki intikam ateşini soğutuyordu. O tüfeğini ateşlediğininde, karşıdan aynı şekilde bir misilleme ateşi geliyordu.

O sırada, kulağının dibinden vınlayarak geçip giden mermilerden ürküyor, tilki gibi sipere pusuyordu. Bir defasında taciz ateşi açtıktan sonra kibirlenmiş, ihtiyatsız davranmıştı. O sırada Keskin nişancılarından birinin sıktığı mermi, vınlayarak gelmiş, Karapet'in kulağında küçük bir delik açmıştı. Hıçkırığına toplanan arkadaşları, onun kulak memesindeki deliği görünce, dalga geçmişler, karınları yırtılincaya kadar gülmüşlerdi. Lakin Karapet'ti o! Lafın altında kalmamıştı:

“Ne gülüyorsunuz, atamız Andranik'in kulağını da Türkler kesmemiş miydi? Sonunda tarihe geçti.”

Türkleri vahşice katlederek tarihe geçmek, Karapet'in de en büyük arzusu, en tatlı hayaliydi. Akşam yatarken, sabah kalktığında, hep bu hayal kadehini doldurup içiyor; ama bir türlü doymuyordu.

Kulağının Andranik gibi delinmesi, onun için ne büyük bir övünç kaynağıydı. Karapet'in başından geçenleri, kısa zamanda yukarılara, Ermeni komutanlığına da ulaştırmışlardı. Ermeni komutanlığı da, yarı şaka, yarı ciddi Karapet'in rütbesini yükseltmişti. Erlikten çavuşluğa terfi etmişti. Güya Karapet, büyük bir kahramanlık göstermişti! Erlikten terfi eden Karapet'in iştahı o günden sonra daha da artmıştı...

Türklerle karşı kını, nefreti dinmek bilmeyen Karapet, karşılaştığı herkese kulağındaki deliği gösteriyot, Andranik'i hatırlatıyor, kendi kahramanlığından dem vuruyordu. Bu kahramanlıkları yazan ve bu tip olaylarla gazete ve dergilerini süsleyen Ermeni gazetecileri de hemen hergün onu yazıp günahsız kalemlerini kana buluyorlardı.

Karapet gece gündüz tetikteydi. Kendisine verilen çavuşluk rütbesini hakettiğini göstermek, yeni kahramanlıklar yapmpak için fırsat kolluyordu. Keşke ateşkes olmasaydı! Tarihi bir fırsat doğmuştu. Bu fırsattan istifade etmek gerekiyordu... Azerbaycan Türklerinin, kof bir ceviz gibi olduğunu, dişlerini geçirince anlamıştı. Ne tuhaftı. Peki niye bu zamana kadar Karapet'in babaları, dedeleri bu Türklerden cin görmüş gibi korkmuşlardı? Yok, yok, bu günahın vebali Ermeni yöneticilerde,

baştakilerdeydi. Korkmasalar, bir fırsat verselerdi, Karapet bu Türkler'in başına nasıl bir oyun açacağını; nasıl şan şöret kazanacağını çok iyi biliyordu. Ne yazık ki Karapet'i takmıyorlar, onun dahiyane fikirlerinden yararlanmıyorlardı. Bu yüzden Karapet de, bu melun, yaramaz Türkleri, şimdilik sadece rüyalarında öldürüyordu. Öldürdüğü bütün Türkleri de, o dakika süpürerek denize, Kür nehrine döküyordu. Kür nehri hemen yanındaydı, elini uzatsa yetiyecekti, ama komutanları bırakmıyorlardı...

Karapet'in sürekli gördüğü bu rüyalarından sonra, emri altındaki üç beş askerini karşısında ateşli nutuklar atmaya başladı:

"Arkadaşlar, Karabağ bizimdir! Yürüyün, Türk toprakları, bizim yolumuzu bekliyor!"

"Türk toprakları bizimdir!"

Askerleri de kendine benzemişti. Onlar hep bir ağızdan bağırıyor, Karapet daha da coşuyordu.

"İsterse tarih, başka türlü yazsın! Lanet o tarihi yazanlara! Bu toprakların tamamı Türklerindir diyorlar. Biz, muzaffer Ermeniler, o tarihi, süngülerimizle yeniden yazacağız!"

Askerleri ağızlarını açıp gözlerini yumuyor, bağırırken bağırıyorlardı:

"Evet! Tarihi yeniden yazacağız!"

"Bırak, Türkler bizi küçümsesin. Bu yaptıklarımızı Ruslar sayesinde yaptığımızı sansınlar. Bakın, ufacık İsrail'e! Amerikan'ın kolladığı o küçük fare, fil gibi koca Arapları tutarak üstlerine binmiyor mu? Biz de öyle yapacağız! Çünkü dünya mefaatler dünyasıdır. Diasporamızı harekete geçirip bütün mazlumluğumuzu takınarak, ağlayıp sızlayarak, binbir kılığa girerek Amerika senatörlerinin aklını çeceleğiz. Hem de hemen..."

Askerlerinden biri korka korka ekledi:

"Ya Amerikalılar Türklerin etkisinde kalırsa, o zaman ne olacak komutanım?"

Karapet bağırdı:

"Kim, Türklerin yanında mı?"

“Komutanım, bu Türkler, akıllarına düşer de birleşirlerse, bak o zaman halimize...”

Avurtlarını şişirdiği yetmezmiş gibi kollarını da kulaç gibi açtı, aklına geleni söyledi Karapet:

“Araplar ne zaman ayılırlarsa, Türkler de o zaman ayılırlar.”

Başka bir asker, cesaretleterek fikrini söyleyiverdi:

“Onlar Arap, bunlar Türk, ne alakası var?”

Karapet iyiden iyiye sinirlendi. Askerlerin, cevaplayamayacağı bir soru sormasından korkuyordu:

“Hey, gafil Ermeni! Araplar ve Türklerin dinleri de mezhepleri de bir değil mi?”

Asker sakinleşmek yerine daha da korktu:

“Vayy! Ben bunu hiç aklıma getirmemiştim komutanım. Asıl kıyamet o zaman kopar, vay bizim halimize!”

Ne yapacağını şaşırın Karapet’in ağzı eğildi:

“Niye korkuyorsun, kardeş, niye?”

“Komutanım, dinleri mezhepleri aynı dedin ya? Hepsi birleşip gelirse, biz başımızı nereye sokarız?”

Karapet korkak askerinin üzerine yürüdü:

“Sus! Daha şimdiden ölüyü bırakıp diriye ağlama!.. Şom ağzını kapat! Yerin kulağı var, delinin aklına taş düşürme. Sadece öyle Bağımsız Devletler Topluluğundan Orta Asya devletleri, yani Asya Türkleri, komşularımızdan da İran uyanırsa, zaten Titanik gibi batarız...”

Korkak asker yeniden mızırdandı:

“Ama, son zamanlarda, bu Amerikalılar... Onlardan da bir şey anlamıyorum komutanım.”

“Neden?”

“Hergün ağzı değiştiriyorlar, birgün nalına, bir gün mihına vuruyorlar...”

Karapet yeniden öfkeleni.

“Ulan salak, o Amerika, dünya siyasetinin tilkisidir. Görmüyor musun, çizik pilak gibi, Ermeniler haklı, Ermenileri bize yanlış tanı-

mışlar deyip duruyorlar... Biz onların yanında ayrıcalıklıyız, tuttuğumuzu dalı da kolay kolay elimizden bırakmayız. Sabredin, mesele sizin düşündüğünüz kadar da kolay değil. Derdimiz zaten başımızdan aşkın. Müsterih olun, iyice düşünür, Birleşmiş Milletler teşkilatından iyi bir karar çıkarırız..”

Karapet'in askerleri, Birleşmiş Milletler lafını duyunca, ağızlarını ayırarak güldüler.

“Koca Birleşmiş Milletler, kimi işgal ettiği yerlerden çıkarabilirdi ki, hah haa...!”

“Aferin!” dedi, Karapet bu defa askerlerini ciddiyetle övdü: “Ben de ondan bahsediyorum ya. Türklerin bir sözü var: Ölme eşeğim ölme, yaz gelince çayır çimen bol olur! Derler..”

Askerlerden biri, yerinden ihtiyatla, korka korka söze karıştı:

“Komutanım, bu Türklerin de çok tuhaf sözleri var ha...?”

Bir diğeri bir şeyler eklemek için müdahale etti:

“Sağ olsun, Gorbaçov'u..”

Karapet buna fırsat vermedi:

“Niye kardeş?”

Asker çekine çekine sözlerini tamamladı.

“Komutanım, bu Türk meselesini özelleştirmenin zamanı gelmedi mi ha, ne dersin?”

Karapet, işkence ile şehit ettikleri bir Türk askerinin dediklerini, hatırladı. “İnsanlığa düşmanlık, kin ve nefretle çok uzağa gidemeyeceksiniz. Keskin sirke küpüne zarar. Kin ve nefretiniz de geç patlayan bir bomba gibi bir gün içinizde patlayıp sizi darmadağın edecek..”

“Acele etmeyin, çocuklar,” dedi Karapet hırslanmak yerine, kaşını gözünü oynatarak, bilge bir tavır takındı, kendince taşı gediğine koydu: “Aramızda kalsın, bu özelleştirmeyi, Raise Hanım'ın eliyle, bir hile ile Gorbaçov'a kabul ettirdik. Özelleştirme, tarihî bir Ermeni tecrübesidir. Bir ucundan başladık! Bu Türklerin topraklarını, adlarını, tarihlerini, örflerini, âdetlerini, musikîlerini, medeniyetlerini, ne bileyim daha nelerini özelleştire özelleştire gidiyoruz!”

“Daha sonra bir sorun çıkmaz mı, komutanım?”

“Sıkmayın canınızı, zaman her şeyin üstünü örter. Bir nesil değişsin yeter. Dedem, bu Türklerin hafızası çok zayıftır, derdi.”

“Meseleye Avrupalılar karışırlarsa ne olacak? Burunlarını her yere sokar Avrupalılar...”

“Avrupalılar da Amerikalılar da aynı haçın altından geçip birbirinin ağzına tükürürler. Sürekli Türklerle dost olduklarını söylüyorlar, ama arkamızdan da bizi satmıyorlar. Avrupalıların çok sakızı vardır. Biri çürüyünce diğerini çiğnemeye başlarlar. Bu toprakları, onların lafıyla geri mi vereceğiz? Göyçe’yi, Zengezur’u verdik mi? Bizim Yerevan dediğimiz başkentimizin adı Revan değil mi? Aldığımızın hangisini geri verdik ki? Gerekirse İsrail gibi yapar; Amerika’ya, Rusya’ya da rest çekeriz.”

“Yaşa, komutanım! Sen siyasi bir dehasın...”

“Çalışmalıyız, türlü işler başarmalıyız ki Türkler birleşmesin? Kurtuluş için her zaman başkalarına ihtiyaç duysunlar, hep bizim haçlıları arasınlar. Bizi karınca bilsinler, önemli değil. Ama karınca, fırsatını bulup da filin kulağına girdi mi, bak kopan curcunaya...”

Karapet, siperde tatlı hayallere daldığı bir anda, birden burnunun dibini yol edip giden bir karınca sürüsü gördü. Deminden beri, karıncaları örnek gösteriyordu. İri, atlı karıncalardı. Aralarında ince kanatlı olalar da göze çarpıyordu. Hepsinin ağzında, gövdelerinden çok büyük, ağır, siyah, ala bula karpuz tohumları vardı. Siperlerin bu tarafına dizilen karınca kervanı, tepeyi aşıyor, dolana dolana düşman hattına doğru uzanıyordu. Karapet karıncalara seslendi:

“Hayır, karınca kardeşler, yanlış yapıyorsunuz. Bunları Türklere götürmeniz yanlış. Buradaki her şey bizimdir. İşte bu karpuz çekirdekleri de... İsterse bu topraklar Türklerin olsun, daha doğrusu onların, ama artık bizim. Artık siz, bize yardım etmelisiniz; çünkü Türkler bizim topraklarımıza saldırdı, bizi muhasaraya aldılar! Hah hah haaa! Ne? İnanmıyor musunuz? İnanmıyorsanız gidip Amerikalı senatörlerden sorun. Onlardan daha mı akıllısınız? Onlardan çok mu, biliyorsunuz?”

Karapet kendi sözlerine kahkahalarla güldü ve devam etti:

“Evet, ne var bunda? Şunun şurasında Türklerin bir parça toprağını işgal ettik! Ama siz karıncalar böyle şeyleri anlayamazsınız! Siz götürüp bu karpuz çekirdeklerini Türk askerlerine vereceksiniz, onlar da bu çekirdiklerin bir kısmını çitleyecek, kalanları da ekecekler, karpuz yetiştirecekler. Sonra da bize göstere göstere tıkınacaklar. Olmaz, kardeş olmaz! Şimdi ben size gösteririm düşmana yardım etmeyi! Bu bir sobatajdır!”

Karapet karıncaları yakalayıp karpuz çekirdeklerini teker teker ellerinden almaya başladı. Beklemedikleri bu hamle karşısında ne yapacağını bilemeyen karıncalar, safları bozdular. Yiyeceklerini kaybeden karıncalar, hiçbir şey anlamadan bir o tarafa, bir bu tarafa koşturuyorlar, bir müddet deli gibi, oldukları yerde dolanıyorlar, sonra yeni çekirdekleri alıp gelmek için geriye dönüyorlardı. Tehlikeyi hisseden karıncalar, karpuz çekirdeklerini kurtarmak için otun çöpün arasında gizlenmeye, bir şekilde aradan sıyrılıp çıkmaya çalışıyordu; ama Karapet’in uzun, ağır elleri onlara da fırsat vermiyordu. Karapet bir karga gibi, bu zayıf, korumasız hayvanların üzerine atılıyor, yumruğunu direnenin başını indiriyor, karıncaları ezerek toprağa karıştırıyordu.

Karapet karpuz çekirdeklerini çitleyip afiyetle yiyordu. Karpuz çekirdekleri kuru olduğu için kolayca çitleniyordu ve üstelik çok da lezzetliydi! Bu da Karapet’e büyük zevk veriyordu. Kendi gücüyle gurur duyuyor, mutluluk naraları atıyor, zavallı karıncaları perişan ediyordu.

“Demek, bu çekirdekleri, özel olarak bana getirdiniz ha. Peki, bu koku ne böyle?”

Karpuz çekirdeklerinden anlaşılmas bir koku geliyordu. Kendi kokusu mu bu? Yoksa bunlar ilaçlı mı? Canınızın kaymetini biliyorsunuz, ha! Sizin şimdi kökünüzü kurutayım da görün! Yoo, hayır, şimdi değil, çekirdeklerin hepsini buraya taşıyın, sonra gebereceksiniz. O çekirdeklerin yarısını, şah gibi oturup ben çitleyeceğim, bir güzel keyfime bakacağım. Yarısını da kahraman, şanlı askerlerime paylaştıracam. Seni gidi, seni, nereye kaçıyorsun? Karıncalara kızdı. Elimden kurtulamazsınız! Gel, gel beri. Ağzındakini de ver buraya! Bak, işte böyle!

Karapet hırlaya hırlaya çekirdekleri ağzına atıyor, çitlemediğini çitliyor, çitleyemediğini cebine atıyordu.

Karıncalar geciktiğinde ise öfkeleniyor, adeta kendinden geçiyordu.

“Çabuk olun, çabuk getirin, mendeburlar! Nerde kaldınız, alçaklar!”

Biraz sonra karınca kervanının durduğunu, karıncaların tek tük geldiğini görünce şüphelendi.

“Evet! Demek, geridekilere haber verdiniz? Sizi gidiler, beni kandıracaksınız ha! Şimdi öğreniriz kimin ambarını yardığınızı, hainler, caniler! Başınızı ezeceğim.” Anlıyorlarmış gibi, korkuttu onları Karapet, karıncaların nazını çekmeye niyeti yoktu. Bu karınca kervanının nereden, nasıl başladığını, çekirdekleri nereden getirdiklerini öğrenme hevesine düştü. Acele ettiğinden, ayağı takıldı, yere düştü. Toz toprak içinden silkinerek kalktı. Üstünü, başını, ayaklarına dolaşan otomatik silahını düzeltilti ve yoluna devam etti. Karınca kervanının nereden başladığı belli değildi. Karapet yılan gibi kıvrılan siperin sonuna doğru ulaştığında durdu. Burası çalı çırpıyla, dallarla çevrelenmiş koyun ağılını hatırlatıyordu. Türk esirleri öldürmeden önce burada tutuyorlardı. Esirler, bu hayvan ağılını andıran yeri, aynı zamanda tuvalet olarak da kullanmak zorundaydı. Her yer pislik içindeydi. Karapet, öldürüp gömdükleri Türk esirlerden geride kalanların içinden karpuz çekirdeğini alarak yola düşen karıncaları görünce, irkildi. Birdenbire bağırды ve kusmaya başladı.

SOĞUK ŞEKER

Kadın, uzun zamandan beri hastaydı. Kaç gündür yataktan kalkamıyordu. Dünden beri ağzına, ne bir lokma ekmek ne de bir yudum su koymuğutu. Sık sık dalıp gidiyor, neden sonra kendine geldiğinde ise inleyerek, birinin ismini sayıklıyordu. Evde yapayalnızdı, feryadını duyan, yardımına gelen hiç kimse yok... Gelinini ve iki torununu, her ihtimale karşı, komđu köye, gelininin babası evine göndermişti. Ermeniler köyü dört bir yandan kuşatmışlardı. Oğlu ise cephegedeydi, düşmanla çarpıştıyordu. Her taraf düşman askerleriyle doluydu. Yurdunu yuvasını terketmek istemeyen insanlar, evlerine kapanıp korku ile bekliyorlar, başka yerlere gitmeye de çekiniyorlardı. Çünkü her an düşmanla yüz yüze gelme tehlikesi vardı...

Kadın birden garip sesler duymaya başladı. Sağdan soldan kadın sesleri ve çocuk bağırtıları geliyordu. Feryatlar, figanlar, ağıtlar... arşa yükseliyordu. Köpek ulumaları ve ara ara duyulan, anlaşılmaz, vahşı bağırtılar, bu kadın ve çocuk seslerini karın altına gömüyordu. Sesler gâh yakınlaşıyor, gâh uzaklaşıyor, sonra tüm sesler alacakaranlıkta eriyip kayboluyordu. Kadın, neler olduğunu bir türlü anlayamadı. Neydi bu sesler? Kıyamet mi kopmuştu? Dünyanın sonu muydu? Öbür dünyadan mı çağırıyorlardı? Nefesi tıkanıyor, göğsü daralıyor, kalbi sıkıştıyordu. Yorganı üstünden atmak, ayağa kalkmak istedi. İçinden garip bir ses, ona 'kalk' dese de bu sese uymakta zorlanıyordu.

Ansızın kاپıya vurulan tekmeler ve dipçik darbelerinin şiddetiyle derme çatma kulübe sallandı, titredi. Az önceki köpek ulumaları, meçhul, anlaşılmaz sesler, bir de askerlerin karda yürüdükçe çıkardığı

karç kurç sesleri duyuluyordu. Sesler kulağının dibindeydi artık. Sonra, kapı şiddetle sarsıldı. Bu darbenin içerden mi, dışarıdan mı olduğunu anlayamadı. Biraz sonra kapı gıcırdayarak açıldı. Ayaklar altında ezilen karın sesini duydu yeniden. Sesler hemen uzaklaşmaya başladı. Uzaklaşan ayak seslerine, az önceki köpeklerin havlamaları eşlik ediyordu. Sonra otomatik tüfek sesleri geldi ve köpek sesleri aniden kesildi...

Rüzgar estikçe, menteşeleri yağsız olan eski kapı, sinir bozucu bir şekilde gıcırdayıyordu. Kadın üşümeye başladı. Ayaz, onun damarlardaki kana hücum ediyordu sanki, damarlarındaki kan adeta donuyordu. Kapıyı örtmeyi düşündü. Ama nasıl? Bir şekilde kapıyı kapatmak lazımdı. Kadın birden duman kokusu hissetti, ardından yanan bir şeylerin kokusu... Yoksa komşusu gelip sobayı mı yakmıştı? Hani söz vermişti, bir yerlerden odun bulup getirecekti; ama neden nefes almak gittikçe zorlaşıyordu? Duman genzini yakıyor, gözlerini acıtıyordu. Göz kapaklarını iyice açtı. Odadaki dumanlar, eğilip kıvrılıyor, binbir şekle giriyordu. Odaya bir sis perdesi inmişti sanki. Duman git gite daha da kesifleşiyor, bir şeyler çıtırdayarak yanıyordu. Tavandan aşağı uzanan kızıl alevler, yüzünü gözünü yalamaya başladı. Bağırarak istiyordu; ama öksürükten fırsat bulamıyor, boğulurcasına öksürüyordu. Çırpınıyor, çabalıyor, sudan çıkmış balık gibi ağzını bir açıp bir kapatıyordu. Gözleri yuvasından fırlayacak gibi oldu. Gözlerinde bir dehşet kıvılcımı yanndı. Olanca gücünü toplayıp, adeta yataktan aşağı yuvarlandı. Yüzüne çarpan soğuk rüzgarın geldiği yöne doğru emekleyerek ilerlemeye başladı...

Rüzgar, açık olan kapıdan esiyordu. Sürüne sürüne dışarıya çıktı. Temiz, buz gibi soğuk havayı büyük bir istekle ciğerlerine çekti. O anda titredi, takati kesildi ve kendinden geçmiş halde karların üzerine serildi. Kapıya kadar gelen ve yüzünü yalayan alevin sıcak nefesiyle kendine gelir gibi oldu. Yarı baygın bir halde, çevresine bakıyor, başına gelenleri hatırlamaya, olanları anlamaya çalışıyordu. ..

Alevler bir anda tahta kulübeyi yuttu, kulübe yanarak yan tarafa doğru çöktü. O, mucize eseri sağ kurtulmuştu. Biraz gecikse, alevler amansız bir şekilde, yüzünü, gözünü, bütün vücudunu yakıp kavura-

çaktı. Ölüm korkusu, bütün bedenini titretti. O an, bedenine bir kudret eli değmişti sanki. Dehşetle bağırarak bir kaç adım öteye sıçradı. Bunu nasıl, ne zaman yaptığını kendisi de anlayamadı...

Az ötede toparlanıp yavaş yavaş ayağa kalkmaya çalıştı; lakin ilk denemesinde başaramadı. Mecali kalmamıştı. Susuzluktan dudakları kuruyor, içi yanıyordu. Yerden biraz kar avuçlayarak ağzına götürdü. Avcunda hissetmediği soğukluğu, ağzında duydu o an. Kar, diline yapıştı önce, erimedi, öylece kaldı. Sonra ağzında eriyen kar, boğazını ıslatsa da su tadı hissetmedi; ama gözlerine bir hayat ışıltısı geldi, ölgün gözleri hafiften parladı. Ellerini yere dayayarak güç bela yerden kalktı, etrafa şöyle bir göz gezdirdi. Her taraf alevler içindeydi, dört bir taraf yanıyordu. Yürümeye çalıştı, birkaç adım attı. Birilerini bulmak ve ne olduğunu öğrenmek istiyordu; lakin ortalıkta in cin top oynuyordu. Ermeniler, sanki köyün ahalisiyle birlikte, inekleri, koyunları, kedileri, köpekleri de bir yerlere doldurup yakmışlardı...

Ayakta çok duramadı. Başı dönüyor, titriyor, gözleri kararıyordu. Sanki derin, zifiri karanlık bir kuyunun dibine yuvarlanıyordu. Yüzüstü düşmemek için, boşluğa asılıyormuş gibi ellerini ileriye uzattı. Ama direnemedi, dizlerini yere koyamadan dirseğine kadar kara battı. Parmakları, karın altında bir şeye temas etti. Beyninde aniden bir yıldırım çaktı, bir ümit ışığı peyda oldu. Belki ellerine değen bir parça ekmektir? Eline değen o şeyi tutup çıkarttı. Elini gözlerinin ta önüne getirerek baktı. İlahi! Bu bir şekerdi! Nereden, nasıl düşmüştü? En son ne zaman şeker yediğini hatırlamaya çalıştı. Şekerin karını, buzunu ağaç gibi olmuş parmaklarıyla temizledi ve dışındaki kağıdı koparttı. Elindeki şeker benzer bir yanı kalmamıştı, bir buz parçasıydı...

Çocuk gibi şekeri sağa sola çevirmesi tuhaf geldi ona. Karnı açtı. İçi geçiyor, gözleri süzülüyordu. Şekeri yemek istedi. Çocukken, şekeri önce emer, ağzına biriken tatlı sıvıyı büyük bir zevkle yutardı. Şekeri ağzına götürdü ama çenesi artık kıpırdamıyor, şeker dudaklarına yapışıyor, ağzına girmiyordu. Dudaklarında şekerin karını buzunu ısıtıp ertecek sıcaklık da yoktu. Dili damağı kurumuştü. Öfkeyle dudaklarına

yapışan şekeri geri çekti, dudakları acıyla yandı. Sanki dudaklarına milyonlarca iğne batırmışlardı. Bir çare bulmalıydı. Çenesini iyice açmak, şekeri ağzına atmak istiyor, atamıyordu. Allah Allah! Ne kadar garip bir durumdaydı. Öfkelenmenin zamanı değildi. Sadece ihtiyatlı davranmalı, özel bir gayret ve maharet göstermeliydi! Şeker elinden kayarak düşebilir, yeniden karların arasında kaybolabilirdi. En kötüsü de buydu! Çenesini deminkinden daha da fazla açtı. Ona öyle geldi ki, ağzını hiçbir zaman, bu kadar geniş açmamıştı ve bir daha da açamayacaktı. Şekeri ağzına atmak istediğinde yan tarafından bir ses geldi. Korktu, yüreği yerinden fırlayacak gibi çarptı. Şekeri gayrı ihtiyarî, bir çocuk gibi avucunda sakladı. Bunu öyle hızlı yaptı ki, kendi de şaşırды. Halbuki demin parmaklarına söz geçiremiyordu. Korkuyla ayak sesinin geldiği tarafa döndü. Üstü başı yanmış, yüzü gözü kapkara olmuş, sadece dişleri parlayan, başı açık, ayağı yalın bir kız çocuğuydu! Karın içinde, bir kuş gibiydi. Yalın ayaklarının birini kaldırıp tek ayak üzerinde duruyor, sonra onu kaldırıp diğer ayağının üzerinde duruyordu. Bir çift köz gibi parlayan gözlerini, kadının şekeri gizlediği avcuna dikmişti. Kızın ağzı açıktı ve dişleri parlıyordu. Kızcağızın kadına bakan gözlerdeki ifadeyi tarif etmek mümkün değildi. Koskoca kadın, kendini kaybetmişti; ne yapacağını kestiremiyordu. Kızcağızın da kendisi gibi aç olduğu belliydi. O da ümidini, şekerlikten çıkmış, bu buz parçasına bağlamıştı.

Kız, neler olup bittiğini bilmiyordu, hâlâ olanlardan habersizdi ancak kadının ağzına götürdüğü şeyin yiyecek olduğunu anlamıştı. Bu buz parçası, onlardan birine hayat bağışlacaktı sanki. Kadının hiç mecali kalmamıştı. Kızcağızın durumu da hiç iyi değildi. Belki şekeri ikiye bölmeliydi. Kararı verecek olan kadındı. İstese, kıza şekerden vermeye bilirdi. Şeker onun avcundaydı. O bulmuştu. Onun kısmetiydi. Acaba? Belki de tam tersi idi. Onun elindeki şeker, o kızın nasibiydi. Öyle olmasaydı, kız birdenbire ortaya çıkar mıydı? Kızın yüzüne baktı. Kızın ağzı hâlâ açıktı. Gözlerini aç, vahşi hayvan yavrusu gibi onun yumulu elinden ayırmıyordu. Sanki o an üstüne atılacaktı. Kadın, kendi torununu hatırladı. Sevimli, şirin, şeytan torununu... Bir yanı tıpkı bu kızcağızıca

benziyordu.

Kadın ileri doğru süründü. Avcundaki şekeri, torununa benzeyen kızın ağzına koydu. O da şekeri alır almaz ağzını kapadı. Şeker kızın ağzında erimeye başladı. Kızın dudaklarının kenarında bir ıslaklık belirdi. Kız ağzına biriken şekerli sıvıyı yuttu. Kadın da yutkundu. O an da gözleri tuhaf oldu kadının. Boş bakmaya başladı. Önce ağzında, daha sonra boğazında garip bir tat hissetti. Gözlerindeki hafif pırıltı bir yıldız gibi akıp gitti. Dizleri büküldü. Yüzüstü karın içine, kızın ayaklarının dibine devrildi.

Alacakaranlıktı. Etrafta sessizlik vardı. Gümüş renkli karın üzerine, ayın donuk ışıkları vuruyordu. Hâlâ için için yanan kulübelerden, gökyüzüne doğru koyu bir duman yükseliyordu...

TÜRK'ÜN İTİRAFI

Ermenilerin, son yıllarda ortaya çıkan, insanlık dışı, haince emelleri olmasaydı, bu hadise hafızamın bir köşesinde kalacak, önemsiz bir olay gibi unutulacak, kaybolup gidecekti.

1980'li yılların başıydı. Sisiyan beldesinde misafir olarak kalıyordum. Kızılşafak köyünde, bir dostumu ziyaret etmiş dönüyordum. Bakı-Sisiyan otobüsü, dağların beline kemer gibi dolanan, kıvrılıp uzayan yolları geçerek ilerliyordu. Yolcular, otobüsün camlarından, yol kenarındaki yemyeşil ormanları, kır çiçeği kokulu yamaçları, dik, yalçın vadileri, şırl şırl akan dereleri izliyor, manzaraya dalan yolcular, gördükleri güzelliklerden gözlerini alamıyorlardı. Gönül güzelliklere doyar mı...

Otobüs küçük bir köye girdi. Yolun kenarında, orta yaşlı bir Hanım duruyordu. Elinde de bir bohça vardı. Endamından, giyim kuşamından Türk olduğu anlaşılıyordu. Yaklaşan otobüsü görünce, el kaldırdı. Şoför umusamadan geçti, durmadı. Doğrusu otobüste boş yer de yoktu. Otobüsün koridoruna birçok sandalye konmuştu, yolcuların bir kısmı taburelerde oturuyordu; hatta yakın mesafeye giden birkaç yolcu üstteki tutacaklardan yapışmış, ayakta yolculuk ediyorlardı. Bu sıradan şey, hiç kimsenin dikkatini çekmedi. Biraz sonra otobüsümüz, yol güzergahındaki diğer köye ulaştı. Bu defa otobüse, Ermeni olduğu kılığından belli olan bir adam el kaldırdı. Şoför yine durmadı. Ellerini direksiyondan çekip iki yana açarak, o yolcuya, 'yer yok' anlamında işaret etti, üzüntüsünü bildirdi.

Ön tarafta oturan Ermeni bir genç, atmaca gibi atılıp şoförü yüksek sesle uyarırsa, bu olay da deminki gibi kimsenin dikkatini çekme-

yecekti. Ermeni genç:

“Yolcuyu alman gerekirdi,” dedi.

Otobüs şoförü de Ermeni idi. Delikanlıya aynadan ters ters bakarak:

“Kardeş, nereye alacaktım, görmüyor musun? Yer yok? dedi ve genci azarlar gibi devam etti: “Bak, kadınlar, ihtiyarlar ayakta duruyor, sen de arsız arsız oturarak yanındakiyle şakalaşiyor, sohbet ediyorsun; umurunda değil...”

Delikanlı otobüs hareket ettikten sonra, yanında oturan güzel Ermeni kızla sohbet ediyor, ona tatlı sözler söyleyerek gönlünü kazanmak istiyordu. Doğrusunu söylemek gerekirse kız, delikanlıya fazla yüz vermiyordu.

Delikanlı, lafının başını sonunu düşünmeden, nerde olduğunu, etrafındakileri dikkate almadan, dikbaşlılıkla şoförü kınadı:

“Ermeni, Ermeni’yi yolda bırakmamalı!”

Şoför sanki biraz mahcubiyet duymuştu ama yavaştan cevap verdi:

“Deminki de insandı!”

Delikanlı şoförün bu mahcubiyetini sezmiş gibi, özellikle vurguladı:

“O Ermeni değildi!” dedi ve başını geriye doğru çevirerek, utanmadan ve takdir edilmeyi bekleyen bakışlarla Ermeni yolcuları süzdü. Delikanlı, otobüsteki Ermenilerin gönlüne tercüman olduğunu düşünüyordu. Belki de birkaçı için bu, gerçekten de böyleydi.

“Boşu boşuna gevezelik etme!” Dedi, şoför. Ne düşündüyse arabanın hızını biraz azalttı. Otobüsteki Ermeni yolcuların çoğu, şoför de dahil, Bakü’de yaşayan Ermenilerdi. Yolcular arasında, benden başka birkaç Türk daha vardı. Ermenilerin çoğu Türkçeyi, bizlerden bazıları da Ermeniceyi biliyorlardı. Babalarımız, dedelerimiz komşuydu çünkü, bir arada yaşıyorduk. Delikanlı ise sanki bizim sınırlarımızla oynuyor, bizi sınıyordu. Sonunda Ermenice bilen Türklerden biri, yerinden kalkmadan şoförün sözlerine destek verdi:

“Delikanlı, gevezelik etme! Deminden beri dik dik konuşup duruyorsun...”

Delikanlı cevap vermek istedi ama bu kez de Bakü'de yaşayan Ermenilerinden biri, temiz bir Azerbaycan Türkçesiyle o gencin sözlerini ağzına tıkadı:

“Nasihattan anlamaz bu kardeş, bu Taşnak eniği! Bu söyledikleri onun kendi sözleri değil.”

Delikanlının arkasında oturan bu Ermeni Hanım, yine Azeri Türkçesiyle ekledi:

“Amerikadan gelmiş, bırakın, dokunmayın...”

Delikanlı arkasına dönerek, o kadına yan yan bakınca, kadın bu defa Ermenice konuştu, daha da hiddetlendi:

“Niçin ters ters bakıyorsun? Deminden beri yanındaki güzel kıza, Amerikadan geldiğini söylemiyor muydun?”

Arkadan bir adam daha sesini yükseltti:

“Amerikadan mı gelmiş! Cehenneme kadar... Bırakın konuşun bakalım. Görelim ne söyleyecek! Söylesin bakalım nereye gidiyor...”

Meselenin bu kadar büyüyeceğini, hatta kavgaya dönüşeceğini hiç ummayan delikanlı sus pus oldu. Ama az önceki ses, yeniden gürlledi:

“Konuşsana!”

Ermeni delikanlı, öfkeyle cevap verecek oldu:

“Bakü'ye...”

“Orada, beni bu dilim yüzünden, denize atacaklar diye korkmuyor musun? Bakü'de senin gibilere yer yok!”

Yaşlı bir Ermeni, tutacaktan yapışarak adamları yara yara delikanlının yanına kadar geldi. Öfkeli bir şekilde, gencin kolundan tutarak:

“Kalk ayağa!” dedi. “Sen bu kafayla bizimle aynı otobüste gidemezsin! Yıllar önce, senin gibi murdarların yaptıkları yüzünden az mı kardeş kanı döküldü? Daha yaralarımızın acısı dinmedi!”

Şoför işin büyüyeceğini düşünerek arabayı sağa çekip durdurdu. Yolculardan bazıları, delikanlının kolundan tutup kapiya doğru itelediler. Delikanlı, bu kez medet umar gibi yolcuların yüzüne baktı; lakin nefret dolu bakışlarda merhametten eser yoktu. Herkes aynı şeyi hissediyor, aynı şeyi istiyordu:

“İnsin! Otobüsten insin!”

Delikanlı önce direnmek istedi ancak bir otobüs dolusu insanla baş edemeyeceğini anladı ve valvarmaya başladı. .

“Bağışlayın, bir hatadır oldu...” dedi, az önceki dikbaşı, oyun bozan delikanlı gitmiş, yerine mazlum, zavallı biri gelmişti. Çaresiz kaldı, otobüsten inmek için ayağa kalkmıştı.

Deminden beri olanları izliyordum. Türk’ün yüreği yufka olur derler ya... Atalardan kalma bir haslet uyandı içimde. Gencin yarı yolda otobüsten aşağı inmesine gönlüm razı olmadı.

“Bırakın,” dedim, “dokunmayın, kalsın, kul kusur işler, sultan bağışlar..”

Birdenbire, bütün yolcuların eli, kolu yanına düştü. Kendi kendilerine söylenen yolcular yavaş yavaş sakinleştiler. Delikanlının yanındaki güzel kız da onunla aynı koltukta yolculuk etmeyi kendine yakıştıramadı. Hiçbir şey söylemeden sakince kalkarak ayakta duranların yanına ilişti.

Otobüsümüz, önünde şırl şırl sular akan bir lokantanın yanında durdu. Yolcular bir bir, öğle yemeği için otobüsten indiler. Otobüste sadece o Ermeni delikanlı kaldı. Dayak yiyen bir köpek gibi köşeye sıkışmış, ters ters lokantaya bakıyordu. Mangalda pişen kebabın kokusu, daha otobüsten iner inmez, insanın iştahını kabartıyordu.

Evet, işte o gün, otobüsteki Ermeniler hakka ses verip haksıza, şerre karşı birlik beraberlik gösterdiler. Uzaklardan, okyanusun öbür tarafından gelen, O Ermeni kadının “Taşnak eniği” dediği zavallının, sözlerine uymadılar. Ya sonra...

O gün, o Ermeni gence merhamet etmem doğru muydu? diye, her zaman soruyorum kendime. Bizler, bu yufka yürekliliğimizden dolayı kime iyilik ettiğimizi bilmiyoruz galiba. Bizim haddinden fazla merhametli olmamız, zavallı olarak gördüğümüz Ermeniler’e, hep iyilik yapmamız, onların cesaretini artırmış olmalı! Sonradan vahşetle üstümüze geldiler ve ilk fırsatta başımıza olmadık belaları sardılar...

Öyle değil mi?

YILAN YAVRUSU

Ermeniler, bir ihanet sonucunda ele geçirdikleri şehri, günlerdir dağıtıyor, evleri yakıp yıkıyor, taşını, demirini yağmalıyor, içinde ne bulurlarsa talan ediyorlardı. Arka arkaya sıralanan kamyon kervanlarıyla da talan ettiklerini Ermenistan'a taşıyorlardı. Bu işi yaparken de çok acele ediyorlardı. Burada fazla kalacaklarına inanmıyorlardı. Aslında Karabağ'ın bu cennet köşesine ayak basabildiklerine de inanamıyorlar, bunun bir mucize, bir rüya olduğunu sanıyorlardı. Ermeniler, bir zamanlar Ağdam'ın adını dahi duysalar, korkudan tir tir titrerlerdi.

Ermeni asker Aşot, tuhaf, dengesiz hareketler yapıyordu. Onun bu garip davranışlarına, diğer arkadaşları da şaşırılmıştı, hayretler içinde ona bakıyorlardı. Aşot, yıllarca tanıdıkları Aşot değildi. Diğer askerler yağmaya daldıkları halde o, dayalı döşeli hanlara, sahipsiz, lüks arabalara, gözünün ucuyla dahi bakmıyordu. Onu, en çok ilgilendiren şey, şehrin Saritepe semtindeki, elli atmış yıl önce yapılan iki katlı, görkemli konaklardı. Aşot o konakları birer birer dolaşüyor, konakların etrafında dönüyor, sanki birşeyleri ölçüp biçiyor, kararsızca gidip geliyor, sonra da Rus tankçı İvan'a bağıyordu:

“Hey, İvan! O ejderhanın ağzını buraya çevir!”

Gerçekten de bu tank, şehre girdiği günden beri, kaç güzelim binayı, ejderha gibi yutmuştu.

“Yine ne var, Aşot?..”

Aşot, parmağını eve doğru çevirerek vahşi bir sesle bağırdı:

“Yık İvan, Uçur, anasını ağlat bu konağın!”

“Yeter, yazıktır Aşot!!!”

İvan, sahte bir canı yanmışlıkla ona sataştı. Halbuki, eli ayağı kaşınan çocuklar gibi boş duramıyor, yıkmaktan, dağıtmaktan büyük bir haz alıyordu.

“Tamam olduğunda ben sana söylerim İvan”.

Aşot otomatik silahı havaya kaldırıp ateş etti. Onunla laf yarıştı- rıyordu. Asker arkadaşları ise Aşot ile dalga geçiyorlardı:

“Yoksa kulağına bir ses mi geldi, altın küpü mü arıyorsun, Aşot?”

“Aşot, bizim payımıza da bir şeyler düşecek mi?”

Tank, konaklara ateş açtıktan sonra, toz duman çekilip etraf gö- rünmeye başladığı anda Aşot süratle ileri fırlıyordu. Sırtlan gibi virane- lere dalıyor, yıkıntılar arasında saatlerce eşeleniyor, taşın kumun ara- sında bir şeyler arıyordu. Aradığını bulamayınca ise çocuğu ölmüş gibi başını sallıyor, öfeleniyor, ses çıkarmadan, kaşları çatık bir vaziyette oradan uzaklaşıyordu. Bir müddet tek başına, hüznü, düşünceli do- laşıyordu. Sıradaki iki katlı konağı görünce, gözleri yeniden parlayarak yanıyor, ışılıyordu.

Nihayet üçüncü gün, Aşot arzusuna ulaştı. İki katlı konaklardan birinin yıkıntıları arasında istediğini buldu. Ardığı, sıradan, taşları düz- lemeye, yontmaya yarayan bir taş ustasına ait baltaydı. Peşinden gelen arkadaşları onun elindeki ağaç saplı baltayı görünce etrafını sardılar ve hayretle sordular:

“Bu nedir, Aşot?”

Aşot, baltayı özel bir titizlikle silip temizledi. Baltayı çocuğuymuş gibi bağına bastı.

“Siz bu baltanın değerini bilemezsiniz,” dedi. Sonra onlara bal- tanın sapındaki Ermenice yazıyı gösterdi: “Bakın, okuyun, ne yazıyor?”

“Gabrielyan Samvel!” Kendi de onlarla birlikte okudu.

“He, bu yazı size ne ifade ediyor?”

Ne Rus tankçı İvan ne de eli otomatik silahlı Ermeni askerler hiç- bir şey anlamadılar. Şaşkın şaşkın omuzlarını kaldırdılar.

“Samvel de kim, Aşot?”

“Benim dedem! diye böbürlenmiş Aşot, yumruğunu zayıf, tahta

gibi göğsüne vurdu.

“Hadi ordan, olamaz! Bizi makaraya sarma Aşot,” dedi, arkadaşları Aşot’a inanmadılar.

“Tanrı aşkına, doğru söylüyorum,” dedi Aşot, on anda Ermeni askerleri, dediklerine inandırmak için her şeyi yapmaya hazırdı.

“Haydiii! Peki bu balta burada, Türk topraklarına ne geziyor?” diye Ermeni askerleri kuzgunun leşe üşüştüğü gibi birbirine girdiler.

Aşot pis pis güldü.

“Bu konak, benim dedemin konağıdır!”

“Vaaay!.. İşte bu olmadı Aşot! Yoksa yine gizli gizli o zikkım olası dut votkasından, kafayı buluncaya kadar içtin mi? Bak, aklın havada senin, kepin de yukarıya kalkmış, hahh,haah..”. Askerler adeta kişnediler, ona inanmadılar.

“Tanrı aşkına, ağzıma bir yudum bile votka koymadım. Aşot ağzını kulağına kadar ayırıp nefesini sonuna kadar boşalttı.

“İşte, bakın, gördünüz mü? Kokmuyor!”

Askerler biraz sakinleştiler. Aşot ciddi şekilde devam etti:

“Bunu, üstüne basarak söylüyorum arkadaşlar. Burası, eski bir Ermeni şehridir. Babam söylemişti. Dedemler büyük savaşa kadar bu evde yaşamış. Savaştan sonra Türkler, bizi bu yerlerden, güzel yurdu-muzdan, sıcak yuvamızdan zorla kovmuşlar...”

Askerlerden biri, dilini tutamadı.

“Sen hangi savaştan bahsediyorsun, Aşot?”

“Kardeş hangi savaş olacak, Büyük Vatan Muharebesi...”

Diğer asker şüpheyle sordu.

“Peki, senin o dediklerin, şimdiye kadar neden bizim tarih kitaplarımızda yazılmadı?”

“Sovyet devrinde, komünistler, böyle şeyleri açığa çıkarmayı, kitaplara yazmayı kesin olarak yasaklanmıştı da ondan, bilmiyor musun ahmak?”

“Madem yasaktı, bunları sen nereden biliyorsun, deden mi söyledi!?”

“Hayır, ben dedemin yüzünü dahi görmedim. Dedim ya, çocukken babam anlattı.”

Ermeni askerler, yanlarında İvan'ın da olduğunu farkedince, yalan da olsa onun yanında bunları konuşmak iyi değil diye düşündüler. Kaş göz işareti yaparak birbirlerine İvan'ı gösterdiler ve hep bir ağızdan:

“Tamam, olur, olur, öyle yapalım,” diye lafı değiştirdiler.

Aşot hiddetlendi:

“Olur, olur da ne demek kardeş? Ben gerçeklerden bahsediyorum, belgelerle, delillerle konuşuyorum.”

Askerlerden biri merakla sordu:

“Tamam da Aşot, diğer evlerin harabelerinde de çeşitli haç işaretleri çıktı, peki bu ne demek?”

Aşot böbürlenerek çıkıştı:

“Yahu, siz ne boş adamlarsınız? Dedim ya, bütün bunlar, Ağdam'ın bir Ermeni şehri olduğunu ıspatlıyor..”

Aşot şehre girdiği andan itibaren dedesinin baltasını aramakla meşgul olduğundan, başka hiçbir şeyi düşünemiyordu. Meseleye, kıyısından köşesinden dahil olan İvan, Aşot'u azarladı:

“Madem öyleydi, o zaman dedenin evini, niye yerle bir ettirdin? Aptal!”

“Aptal sensin! Söylediklerimi başka nasıl ıspat edecektim? İnanmayacaktınız ki.”

“Peki, şimdi bu baltayı ne yapacaksın? Müzeye mi vereceksin?”

“Bu balta, bir değil, on evden daha değerlidir. Onu Ermenistan'a babama göndereceğim. ağır hasta, ölüm döşeğinde yatıyor, şimdi gözü yoldadır. Gelirken, dedemin evini arayıp bulacağıma dair söz vermiştim ona. Babam, bu baltayı görmeden, Ağdam'ı Türklerden aldığımızı asla inanmaz.”

Zavallı Aşot'un suçu yoktu. Babası, bile bile hakikatı gizlemiş, yalan ile gerçeği birbirine katmıştı. Oysa mesele, tamamen farklıydı.

* * *

Nebi Bey, aslı nesli belli, çevrede sevilip sayılan bir adamdı. Çok

eskiden, Samvel adında bir Ermeni ile tuz ekmek yemiş, onu oğlunun kirvesi yapmıştı. Samvel, Ağdam'a, kıtlık yıllarında gelmiş, savaştan sonra da sık sık gelip gider olmuştu. Samvel iyi bir yapı ustasıydı. Yaz aylarında Ağdam'a göçüyor, gece gündüz demeden çalışıyor, duvar örüyor, ev yapıyor, para kazanıyor, kış bastırmadan da memleketine dönüyordu. Ağdama geldiği son zamanlarda, Garagen adlı küçük oğlunu da yanında getirmeye başlamıştı.

Samvel, kendi sanatını seven, mahir bir usta idi. Son olarak Ağdam'da, Nebi Beyin iki katlı konağını yapmıştı. Bu konağa çok ihtimam göstermiş, çok zahmet çekmişti. Konak oldukça gösterişli, görkemli bir sanat eseri gibiydi.

Samvel'in, bu konağı yapıp bitirdiği gün, Nebi Bey, bahçedeki lulu ağacının altında, kendi adına yaraşır bir masa donatmıştı. Masada yılanın ödü, kuşun südü, her şey vardı. Samvel, Dut votkasından epeyce içip iyice kendinden geçmişti. Ne dediğini bilmiyor, ara sıra kendini kaybediyordu. Nebi Bey, kirvesini hiç böyle görmemişti. Samvel arada bir çatalı bıçağı yere koyuyor, votka ile dolu kadehini yukarı kaldırarak yüksek sesle:

"Nebi Bey," diyordu, "bu konağın, senin olduğunu mu düşünüyorsun? Senin için mi yaptım? Hayır! Tannrı aşkına söylüyorum ki, yanılıyorsun..."

Kafası karıştıktı, devam ediyordu:

"Bu konağı kendime özel yaptım. Benim konağımdır. İnanmıyorsan oğlum Garagen'e sor. Bunu o bile bilir."

Oğlunun yanına çökerek, onu korkutuyordu.

"Oğlum! Konuş! Söylediklerim doğru değil mi?"

Güya oğlu, ne ise, bir şeyleri biliyordu. Oysa, Garagen'in gözü, lezzetli yemekler, tatlı içecekler, buz gibi hoşafı ve elvan çeşit meyvelerden başka hiçbir şeyi görmüyor; kulakları ise hiçbir şeyi duymuyordu. Yiyor, içiyor arada bir de babasına bakarak bıyığının altından gülüyordu.

Nebi Bey, kirvesinin ne dolap dönderdiğini kestiremiyordu. Daha doğrusu, onun konuştuklarını ciddiye almıyordu. Samvel'in sesi,

onun kulağına bir sivrisinek vızıltısı gibi geliyordu. Nebi Beyin de keyfi-
ne diyecek yoktu, neşesi yerindeydi. Gülümseyerek başını sallıyor, kendi
kendine: Hey gidi köpoğlunun dut votkası, sen ne yaman içkisin, seni
fare içse kediye kafa tutar, diye düşünüyor, arada bir kirvesinin sözlerini
tasdikliyordu:

“Elbette, senin konağın kirve,” diyordu. “Ne zaman bu tarafa yo-
lun düşerse, sana kapım, ardına kadar açık...”

İşret bitmişti, Samvel ve oğlu, memleketlerine gideceklerdi. He-
lalleşip avlu kapısından çıkmaya hazırlandıklarında, Nebi Bey, Samvel’in
kolundan yapışarak durdurdu.

“Kirve, alet edevatlarının nerede? Burda mı bırakıp gideceksin?”

Samvel hırsızlık yaparken yakalanmış gibi bocaladı. Rengi attı, sa-
rardı. Az önceki neşesi kaçtı, keyfi bozuldu, eli ayağı titredi. Ağzı, sağa sola
eğilmeye başladı. Güçlkle ayakta duruyordu, kendini toparlayıp sordu:

“Alet, edevat mı? O da ne?”

Nebi Bey, yine de kuşkulanmadı. Olanları içkinin hesabına yazıp,
işi şakaya vurdu:

“Hey kirve, son kadehi içme, demiştim...”

Sonra dönüp çocuklarına seslendi.

“Hey oğul, çabuk arayın kirvenin alet edevatlarını, bakın nerde-
dir, hemen getirin...”

Büyük oğlu etrafı iyice aradıktan sonra Samvel’in torbasını bulup
getirdi. İçinde küçük aletler vardı.

“Taş kesme baltasını bulamadım baba,” dedi.

“Torbamı ver,” dedi Samvel, torbasını alarak hemen oradan uzak-
laşmak istedi.

“Kirve, acele etme,” dedi Nebi Bey, bırakmadı, yeniden çocuğuna
seslendi:

“İyi bak oğlum, buralarda olmalı. İğne değil ki kaybolsun. İyice
bak ara. Bizim evde hiçbir şey kaybolmaz.”

Oğlu, tekrar aramaya koyuldu ama yine eli boş döndü. Nebi Be-
yin aksiliği tuttu. Çoluk çocuğuyla beraber, kendi de aramaya başladı.

Evin herbir yerine, kıyıya, köşeye iyice baktılar; ama baltayı bir türlü bulamadılar. Nebi Bey iyice öfkelenmişti:

“Kırmem, işini bitirip eve döneceğin zaman, bu olanlar hiç de iyiyeye alamet değil. Bir defa daha düşün, hatırlamaya çalış, baltayı en son nereye koydun? Yahu, o balta senin ekmek teknen, geçim kaynağın. Onu bırakıp gidemezsin...”

Samvel’in cevap vermeye takati yoktu. Koyun gibi sessizdi, melul melul bakıyordu. Beti benzi atmıştı. Telaşlı bir hali vardı. Onun bu hali Nebi Beyi şüphelendirmeye başladı. Birdenbire, Samvel’in oğlu Garagen, bir şeyler fısıldadı:

“Nebi amca, babamın, taşları yontup düzlediğimiz baltayı nereye koyduğunu ben biliyorum!”

Nebi Bey sevinçle sordu:

“Nereye koydu oğlum? Söyle bakalım.”

Çocuk bir gözü babasında, korka korka kekeledi.

“Konağın duvarını ördüğü taşların içine koydu.”

“Ne!?” Nebi Bey şaşkınlıkla sesini yükseltti.

Nebi Bey, Ermeni ustalarının, yaptığı evlere, hükümet binalarına, köylere, kasabalara çeşitli hilekârlıklarla garip, çeşitli nişanlar yaptıklarını duymuştu. Ancak böyle bir işin kendi başına geleceğini rüyasında görse inanmazdı. Böyle bir şeyle karşılaşacağını aklının ucundan bile geçirmemişti.

Nebi Beyin gözleri, bir anda kan çanağına döndü. Şahin gibi atılarak Samvel’in yakasına yapıştı. Yere yatırıp, bir iple Samvel’in elini, ayağını bağladı, hiddetle sürüyüp, dut ağacının altına getirdi ve öfkeyle bağırды:

“İt oğlu it! Bu ne demek oluyor? Söyle!”

Samvel yalvarıp yakarmaya, ağlamaya başladı. Yaptığı evlere, haç işareti, Ermenice yazılan çeşitli işaretler koyduğunu itiraf etti. Bütün bunların, bir Ermeni teşkilatının gizli emirleri olduğunu, bunu yapmaya mecbur olduğunu söyledi...

Nebi Bey iyice sinirlendi:

“Vay namussuz! Demek, bu yaptıkların için onlardan para da alıyordun.”

Nebi Bey, elinin tersiyle Samvel’in yüzüne bir tokat indirdi. Samvel yemin etti:

“Tanrı aşkına, hayır, öyle değil...”

Nebi Bey, murdar ete tükürüyormuş gibi tükürdü.

“Tuu, senin sıfatına! Bu ne kindir, bu ne nefrettir ki hepinizin benliğini kuşatmış.

Samvel açık şekilde itiraf etti.

“Bu nişanlar, bu izler, gelecek nesillere bırakılan işaretlerdir. Yıllar sonra, delil olarak kullanılacak. Bu işaretler, Ermenilerin bu topraklarda yaşadığını; hatta bu toprakların Ermeniler’e ait olduğunu ispat edecek...”

Samvel’in söylediklerini duyan Nebi Bey, birden bire deli gibi gülmeye başladı. Kahkahasına, komşular da toplandılar. Nebi Bey, Samvel’e döndü:

“Hey bedbaht,” dedi, geleceğin tarihçileri de şimdikiler gibi man-kurt mu olacaklar sanıyorsun? Tarihçiler, bu işaretleri bulduklarında, Ermeniler Türklerin işçisi, hizmetkârı, duvar ustasıymış, onların ekmeğini yiyormuş demezler mi?”

Nebi Bey, bunları söyledikten sonra oğluna:

“Çabuk, git ordan beli, kazmayı buraya getir!” dedi ve oğlunun getirdiği beli, kazmayı Samvel’e gösterdi:

“Evet, kirve, demek, sizin gelecek nesillerinize delil lazım. Ne yapalım, ben şimdi yeni bir temel kazacağım ve seni de diri diri, yeni yaptıracağım evin duvarına, taşlarla birlikte ördüreceğim. Bence, bir Ermeni ceseti, gelecekte, tarihçiler için daha kıymetli bir delil sayılır.”

Nebi Bey, kazmayı yere vurdu. İlk kazma yere geçer geçmez, Garagen babasının, üstüne atıldı. Babasına sıkı sıkıya sarılarak ağlamaya başladı.

Nebi Beyin öfkesini bilen komşuları, ona yaklaşmıyor, sessizce bir kenarda durarak bu hengamenin nasıl sonuçlanacağını bekliyorlardı. Nebi Beyin önüne geçmenin, onu engellemeye çalışmanın bir sonuç

vermeyeceğini iyi biliyorlardı. Nebi Beye ne söyleseler dinlemezdi, üstelik onu vazgeçirmeye kimsenin gücü de yetmezdi.

Neden sonra, Nebi Beyin Hanımı, dayanamadı, ileri çıkıp yaşmağını başından sıyırdı ve kocasının önüne attı:

“Nebi Bey, bir hatadır, baba oğula yapar,” dedi, “Samvel ile tuz ekmek yedik, körpe yavrusuna bağışla...”

Nebi Bey, karısının söylediklerini duyunca, duraksadı, eli yanına düştü, hiddetle yere tükürdü:

“Hanım, keşke sen bu işe hiç karışmasaydın,” dedi. “Yılanın ağına da karasına da lanet, yilandan doğan yılan olur...”

Eğilip Hanımının yaşmağını yerden kaldırdı, kalabalığı göstere rek ekledi.

“Bu iyilikten bilmez, kurban olsun bu insanlara! Elini ayağını çözü, köpek gibi kovun gitsin. Bir daha bu taraflarda uğrarsa, etlerini tike tike doğrarım.”

Samvel, eli ayağı titreyerek yerinden kalktı. memleketine vardığında, üç gün boyunca, yorgan döşek yattı. Vücudunu ateşler bastı, tir tir titredi. Dördüncü gün, hastalığının ne olduğunu anlayamadan can verdi...

BAYRAM PAYI

Alacakaranlık yeni çökmüştü. Çocuklar nevrüz ateşinin çevresinde toplanmışlar, ele ele tutuşup halaylar çekiyorlar, nevrüz ateşinin üzerinden çığlık çığığa atlayarak ortalığa neşe saçıyorlardı.

Vağif, arkadaşı Mehdi'yi kenara çekip: "Mehdi, papak atmaya⁸ gidelim mi?" dedi.

Mehdi: "Gidelim," diye cevap verdi.

Vağif sordu:

"Yanına torba almayı unutmadın, değilmi ya?"

Mehdi torbayı gösterdi:

"Yok, unutmadım, cebimdedir."

Vağif ile Mehdi birkaç gün önceden anlaşmışlardı. Çarşamba akşamı, "papak attı gününde" birlikte papak atacaktı. Ev sahiplerinin, papaklarına koyacağı bayram hediyelerini de Mehdi'nin getirdiği torbayı dolduracaklar, sonra topladıklarının hepsini babalarından kalma miras gibi ikiye böleceklerdi.

Vağif ile Mehdi'nin yaşadığı mahallede birkaç tane beş katlı bina vardı. Onlar daha önce de nevrüz bayramında birlikte papak atmaya gitmişlerdi. Geçen bayramda, yaşadıklarından da çok şey öğrenmişlerdi. O yüzden her evin kapısına papak atmıyorlar, evleri kapılarına bakıp papak atıp atmayacaklarına karar veriyorlardı. Köhne, kırık çıkık tahta kapılı bir de çelik kapılı, ihtişamlı evlere hiç uğramıyorlardı. Onlara göre,

8 Azerbaycan'da Nevruz bayramında çocuklar evlerin kapısını çalarak papaklarını kapı ağzına bırakırlar. Ev sahibi bu papakların içine bayram şekerini, kuruyemiş vs bayram payı koyarlar. Bu geleneğe papak atma denir.

kapılar, ev sahiplerinin aynasıydı ve her kapı da sahibine benziyordu. Kapılara bakar bakmaz, ev sahibi zengin midir, fakir midir, hemen anlıyorlardı. Köhne, kırık çıkık kapıların ev sahipleri, genellikle düşkün, garip, fakirlerdi. O fakirlerden bayram payı ummanın zaten gereği yoktu. Zenginlerin, pahalı, kale kapılarını andıran çelik kapılı evlerin sahipleri ise tıpkı kapıları gibi gururluydular. Zengin kapıları, öyle her adamın yüzüne açılmıyordu. O kapıların arkasında yenilip içilenler de gariban takımının yiyip içtikleri şeylere pek benzemiyordu. Zenginlerin kapısında, öyle her papak atana da bayram payı konulmuyordu. Haddini bilmeden onların kapısına papak atan çocukların papağına bir şeyler koymak yerine, rahatsız edildikleri için çocuklara sövüyorlar, kapıdan kovuyorlardı. Çocuklar o kapılardan dayak yemeden kurtulurlarsa şükrediyorlardı. Allah daha çok versin, çocuklar ne topluyorlarsa, orta halli kapıların ev sahiplerinden topluyorlardı...

Mehdi ile Vagif o akşam kapılara baka baka hayli eve papak attılar, torbalarını iyiden iyiye doldurdular. Nihayet, mahallenin sonundaki binanın üçüncü katına çıktılar. Çok düşünmeden, sağ taraftaki orta halli kapıyı çaldılar, papaklarını kapının ağzına bırakıp kenara çekildiler...

Çocuklar, bu evde Hocalı'dan sürgün olan ailelerin yaşadığından habersizdiler. O evde bir Hocalı'dan gelen bir kadın ile kızı kalıyordu. Bu ev, soydaşlarının Karabağ'da yaptıklarının cezasını çeken ve korkudan evi terkedip kaçan bir Ermeni'nin eviydi. O soydaşları ki, Azeri Türklerini Ermenistan'daki topraklarından kovmuş, Karabağ'da, Hocalı'da katliamlar, görülmemiş vahşilikler türetmiş, Karabağ topraklarını işgal etmiş, Karabağlıları yurdundan yuvasından sürgün etmişlerdi. Hocalı soykırımında Ermeniler, bu evde kalan Fatma Ana'nın kocası ve iki oğlunun, kaldığı evi yakmışlar, ev ile birlikte kocası ve oğlu da yanmıştı. Kızı Sara'nın kocasını ve kaçıp ormanda gizlenen çocuklarını da kurşuna dizmişlerdi. Fatma Ana kızı Sara ile günlerce ormanda, karda kışta zulüm çekmiş, bir tesadüf eseri sağ kalmışlardı. Fatma Ana şeker hastasıydı, ondan sonra da kalp hastası olmuştu. O zulüm günlerinde Sara'nın el ve ayak parmaklarından birkaçı donmuş ve bu yüzden kang-

ren olmuş, parmakları kesilmişti. Felaketler onların yakasını bırakmamış, Baküdeki son depremde de kaldıkları evin duvarları hayatları gibi bir çok yerinden çatlamış, ağır hasar almıştı. Hayli süründükten sonra, şehit aileleri için yapılan beş katlı binalardan bir odalı bir ev vermişlerdi. Bu evin anahtarını ise Cumhurbaşkanı bizzat Fatma Ana'ya takdim etmişti. Lakin aradan hayli zaman geçmesine rağmen o eve göçüp yerleşmeleri, Karabağ'a dönmek kadar çetin bir hal almıştı. Şehit aileleri için yapılan beş katlı bu binanın üç katını alel acele bitirip, gösterişli bir merasim düzenlemişler, bu binaların kırmızı kurdelesini de Cumhurbaşkanı kesmişti. Bu evleri, dayalı döşeliymiş gibi büyük bir şaşaa ile televizyonlarda halka göstermişlerdi. Ancak evlerin eşyalarını hangi mağazadan geçici olarak getirip döşemişlerse, ertesi gün mağaza sahipleri gelmiş, kendi mallarını tekrar mağazalarına taşımışlardı. Dışı bezek, içi tezek bu binalarda inşaat hâlâ sürüyordu...

Sara, bir fabrikada temizlikçi olarak çalışıyordu. Zavallı kadına her gün, it işini de kurt işini de yaptırıyorlardı. Ana- kız, bu evde şehit maaşı ile kıt kanaat geçinip gidiyorlardı.

O gün, Karabağ Kaçkınları Fonu, onlara, Nevruz bayramı olduğu için iki kilo un, iki kilo şeker, iki kilo bulgur, bir litre ayçiçek yağı ve bir deri bir kemik kalmış cılız bir tavuk vermişlerdi. Sara ise dükkândan bir miktar bayramlık şeker, fındık, ceviz olarak üç dört tane de ucuz çikolata ile kavurgalık buğday almıştı. Daha önceden bir miktar buğday ile bir tabakta semeni göyertmişti.⁹ Aldığı buğdaylar, gaz ocağının üstüne bir tencere koyup kavurmuştu ki, kokusu çıksın, bayramdır... Güya buğday kokusu olmazsa, bayramın bayramlığı, bayramın gelip gelmediği belli olmayacaktı...

Kapı vurulduğunda, Fatma Ana Ermeni'den kalma siyah beyaz televizyona bakıyordu.

“Kapıya bak ay bala, gelen kim?” diye mutfakta bir şeyler yapan

9 Semeni Göyertmek: Nevruz Bayramından önce bir tabağın içine toprak konularak bir miktar buğday ekilir. Bu buğdaylar Nevruz Bayramına kadar yeşertilir, Buna Semeni göyertmek denir. Semeni bereketin sembolüdür.

kızına seslendi.

Kapı merceğinden gelenlerin kim olduğuna bakan Sara, geriye dönüb yavaşça:

“Mahallenin çocukları, papak atmışlar,” dedi. Sara kapıyı açıp açmamakta kararsızdı.

Sabırları bayram fındığından daha küçük olan çocuklar, kapıyı bir daha dövdüler. Sara gayri ihtiyari kapıyı açıp papakları aldı, içeri götürdü ve:

“Şimdi ben bunların içine ne koyayım, ay ana?” diye boynunu büküp papakları Fatma Ana'ya gösterdi.

“Kavurga falan koy ay bala, daha ne koyacaksın? Yoktan Allah da bizardır, kulu da” dedi. Fatma Ana.

“Şimdiki çocuklar kavurgayı beğenmiyorlar, ay ana. Kavurga koysam, basamaklara saçıp gidecekler.” Diyen Sara, hüzünlendi, çocukların papakları elinde donup kalmışdı. Masanın üstündeki bayramlık şekerler ve bir kaç çikolata, iki çocuğa yetecek kadar değildi. Bir papağı ya doldurur ya doldurmazdı. Bu çocuklardan sonra, diğer çocuklar da papak atacaktardı. Papak atmayı yasaklayacak değillerdi ya? Atadan dededen kalma bir adet idi. Bir zaman, dünyanın güzel vaktinde, Nevruz bayramlarında komşu kapılarına şimdiki çocuklar gibi papak değil, koca bir torba atılırdı. Çocuklar daha bayrama bir ay kala torbalarını hazırlarlardı. Bahçelerde koca saclar ile kavurga kavrulur, günlerce baklava pişirilir, yumurta boyanırdı. Bayram akşamlarında masaların üstünde parmak basmaya yer bulunmazdı. Ne kadar torba atılırsa atılsın, bütün torbalar cömertçe doldurulurdu. Sara da çocuklara koşulup çok kapı dinlemiş, komşu kapılarına çok torba atmıştı... Nişanlısının kapısına nasıl torba attığı bugünkü gibi yadıneydi. Ona şaka yapmayı düşünen rahmetli kocası, onun boş torbasına el kadar kağıda yazdığı bir mektup koymu, mektuba da: “şansını bir daha dene” diye yazmıştı...

Sara, çocukların bıraktığı papakların her birine birer şeker, birer çikolata, üçer dörder tane de ceviz, fındık koydu ve papakları getirip kapının ağzına bıraktı, ışığı söndürüp kapı merceğinden çocukları iz-

ledi. Papaktaki bayram payını görünce onların ne yapacaklarını merak ediyordu.

Vağif ile Mehdi saklandıkları yerden çıkıp papaklarını aldılar. Kapının ağzında, yarı aydınlıkta papaklarının içindekilere baktılar.

Vağif:

“Bu kapıya boş yere papak attık, bak hele, ne koymuşlar,” dedi.

Mehdi:

“Bunlar herhalde fakirler,” diye ekledi.

“Belki de Karabağ kaçkınları bunlar?”

Papak atmak fikrinden vazgeçen çocuklar basamaklara doğru yöneldiler. Sara da mahçubiyetle gözlerini kapı merceğinden çekip içeri geçti.

Çocuklar beşinci kata çıkarken, Mehdi birdenbire durunca, Vağif sordu:

“Ne oldu, niye durdun?”

“Onlara bir papak dolusu bayram payı verelim mi?”

Vağif, arkadaşının Sara ile annesini kastettiğini hemen anladı:

“Yazıktır, verelim,” dedi.

Çocuklar bayram hediyeleri ile doldurdıkları torbanın ağzını açtılar. Papağın birini şeker, baklava, yumurta, ceviz, fındık çikolata ile tepeleme doldurup geri döndüler ve aynı kapıyı ürkek ürkek dövdüler, içi bayramlık dolu olan papağı kapının ağzına bırakıp saklandılar.

“Ay Allah, ben ne yapayım? Dedi ve ayaklarını sürüye sürüye kapıya yaklaştı Sara: “Çocuklar gene papak atmışlardır,” diye söylendi.

Kapının arkasından bakıp sesleri dinledi, kapı merceğinden baktı ama kimseyi göremedi. Kapıyı azıcık araladı. Az önceki papaklardan birini kapıda, hem de ağzına kadar dolu görünce şaşırıp kaldı. Kapıyı aralayıp başını biraz daha dışarı çıkardı ve kapının sağına soluna bakınca çocukları gördü.

“Bu nedir, ay çocuklar?” diye sordu.

Çocuklar saklandıkları yerden çıkıp utana sıkıla Sara’ya yaklaştılar.

“Size bayram payı getirdik, hala, al,” dediler.

“Siz ne söylüyorsunuz çocuklar, öyle şey olur mu? Dedi Sara, adeta kendisini kaybetti.

“Niye olmasın, ay hala?” dedi çocuklar yalvardılar: “Lütfen alın, eğer almazsanız papağımızı da bırakıp gideceğiz.

Sara bir şeyler daha söylemek istedi, lakin sesi çıkmadı. Sesi çıksa, feryat edip ağlayacaktı. Çocukların bu hareketinden dolayı nazik kalbi yaralanmış, gözleri pınar gibi dolmuştu.

Hiçbir şey söylemeden papağı alıp içeri geçti, papağın içindekileri masanın üstüne boşalttı ve boş papağı çocuklara geri verdi. Sara tekrar odaya dönünce Fatma An oturduğu divandan seslendi:

“Kim geldi ay kızım, yine çocuklar papak mı atmışlar?”

Sara anasına cevap veremedi. Gözyaşları yanaklarından aşağı doğru süzülüyordu...

EN KIYMETLİ ŞEY

Ermenilerin köye attığı ilk top mermisi, Ahmetlerin ahırının bir tarafını ve onun yanındaki tavuk kümesini yerle bir etti. Etrafa saçılan şarapneller, dut ağacının altında gölgelenen katırı yaraladı, tahta çatıyı şakırdattı, pencerelerin camlarını tuz buz etti... İkinci ve üçüncü top mermileri, köyün az aşağısında patladı. Bir anda kıyamet koptu sanki dünya yıkıldı. Çocukların bağrışmaları, koyunların melemesi, ineklerin böğürtüsü, tavukların gıdaklaması, köpeklerin havlaması birbirine karıştı. Top seslerine koşulan bu sesler kulakları tırmalıyordu...

Ahmet alelecele üstünü giyindi, kızının elinden tuttu, korkudan adeta kendilerini kaybeden ve donup kalan Hanımına ve oğluna acele etmelerini söyledi:

“Koşun arabaya binin!”

Şarapnellerin vücudunu delik deşik ettiği uzun kulak dut ağacının altında can havliyle kıvranıyordu. Korkudan, zavallı hayvanın gözleri yuvalarından dışarı fırlamıştı.

Komşusu Arif aceleyle arabasını çalıştıran Ahmet'e, avlu çitinin diğer tarafından seslendi:

“Hey, Ahmet, bizim çocukları burada bırakıp gitme!”

“Çabuk olun, sokakta bekliyorum!”

Komşusuna güvence vererek, onun içini ferahlatan Ahmet, neler olup bittiğini kestirmeye çalışıyordu, Arif'e sordu:

“Ne oldu Arif, yine çatışma mı var? Yoksa Ermeniler bizim müdafaa hattını mı yarıdılar?”

“Evet, maalesef öyle,” diyerek tasdik etti Arif, ve ekledi: “Bu ateş

edenler Rus tankları...”

Kaç gündür köyün yukarı başında, Ermeni ve Rus birlikleriyle bizimkiler arasında kanlı çatışmalar oluyordu. Sabah, düşman tarafının yeni birliklerle daha da güçlenerek, bize doğru gelmekte olduğunu haber vermişlerdi. Köy halkı ne yapacağını bilemez durumdaydı...

Ahmet’in Hanımı bu kötü haberi duyar duymaz kendine göre yükte hafif, pahada ağır, ev eşyalarının hepsini arabaya yüklemişti. Bir çöpünü dahi köyde bırakmaya gönlü elvermiyordu ama vicdanını dinlemek zorundaydı; çünkü konu komşunun çoluk çocuğu da gözünü, onların “Gaz-53 markalı arabasına dikmişti...”

Ahmet avlu kapısının iki kanadını açıp arabayı dışarı geniş bir yere çekti ki, konu komşu gelip binsin. Hanımların her birinin elinde birkaç bohça vardı. Bunun için kimseyi kınamak mümkün değildi. Yıllarca azap eziyetle kazandıklarını, bir anda düşmanın önüne gitmek kolay iş değildi...

Çoluk çocuk dişleri tırnaklarıyla cırmalaya cırmalaya arabanın üstüne çıkmaya çalışıyorlardı. Başka zaman olsaydı, Ahmet onların nazını çekerdi...

Arabanın kasasında hıçkırarak ağlayan çocuklarını yatıştıran Hanımlar, başkalarını dikkate almadan Ahmet’e seslendiler, düşman gelmeden arabayı sürüp gitmesi için acele ettirdiler.

“Ne oldu, gardaş, haydi, arabayı sürsene!”

Ahmet, onları çok iyi anlıyordu ama bu zor günde, ona ümit bağlayan, onu bir kurtarıcı gibi gören köylülerinden birini bile düşmanın pencesinde bırakıp gidemezdi.

Nihayet, ahalinin hepsi arabaya binip yerleştiler. Ahmet direksiyona geçmeden önce geri dönüp baktı. Kapısını bile örtmediği evine, bağına, bahçesine uzun uzun baktı. Gözleri yaşardı ancak yaşla dolan gözlerini şoför mahallinde oturan Hanımından ve çocuklarından gizledi...

Arabasını daha yenice yerinden oynatmıştı ki, bir şeyi hatırlayan kızı aniden kolundan sımsıkı tutarak babasını silkeledi:

“Dur baba, dur!”

Ahmet hemen frene yüklendi.

“Ne oldu, kızım?..” diye sordu.

Kızcağız hiçbir şey demeden kapıyı açıp kendini dışarıya attı. Göz açıp kapayınca kadar eve girdi. Herkes şaşkınlıktan donup kalmıştı.

Hanımı, Ahmet’in böğrüne dürttü:

“Ay Ahmet, niye öyle bakıyorsun? İn aşağıya da bir bak, çocuk nereye gitti?”

Ahmet, arabadan inip kızının arkasından gitti... Herkes korku ve heyecan içinde bekliyordu. Silah sesleri giderek yaklaşmaktaydı. Biraz sonra Ahmet koşarak geri döndü. Kızı da kucağında idi. Araba yeniden yerinden hareket ettiğinde, annesi kızına ateş püskürdü:

“Bu ne oyundur, ay canı yanası!?”

Arabaya oturup rahatlayan kızcağız güçlükle kendini doğrultarak evden getirdiği çantasını, kitaplarını ve defterlerini göstererek:

“Ama kitaplarım, defterlerim olmadan, yarın okula nasıl gideceğim, anne?” dedi.

Ertesi gün okullar açılacaktı, kızcağız da ilkokul birinci sınıfa başlayacaktı. Kızın annesi:

“Meğer en kıymetli şeyleri almayı unutmuşuz,” dedi ve hıçkırıklara boğularak ağlamaya başladı...

O GÜN HERKES HOCALILI İDİ

“Elnur! Ay Elnur!

Elnur, duymazlıktan geldi, kulakardı etti. Okuldan yenice gelmişti, açtı, karnının doyurmanın derdindeydi. Masaya oturmuş, annesinin yemeği ısıtıp getirmesini bekliyordu.

Elnur’u çağıran ses, susmadan devam edince, kalkıp sokağa bakan pencereye yaklaştı. Onu çağıran sınıf arkadaşı Mezahir’di. Pencereden seslendi:

“Ne var? Ne diyorsun?”

“Aşağı in, sana bir şey söyleyeceğim.”

Dışarda lapa lapa kar yağıyordu. Hava soğuktu.

Annesinin mutfaktan gelen sesini duydu:

“Elnur, yemeğin hazır, gel, yemeğini ye.”

“Geliyorum anne,” deyip isteksizce aşağı indi

Elnur. Mezahir aşağıda, basamakların başında onu bekliyordu. Heyecanlıydı. Elnur sordu:

“Ne oldu?”

Mezahir heyecanla anlatmaya başladı:

“Ermeniler bu gece Hocalı’yı yer ile yeksan etmişler, bizimkilerin hepsini öldürmüşler. Canını kurtarıp kaçan Hocalı sakinleri, Nahçıvanık ve Karakaya tarafından bizim köye doğru, Şelli’ye akışıyorlarmış.”

“Sen nerden biliyorsun?”

“Babamgil, ağbeyimgil toplanıp yardıma gittiler. Ben de onlara koşulmak istedim ama babam izin vermedi...”

Kaç gündür Hocalı’dan kötü haberler geliyordu. Ermeniler

Türklerin yaşadığı komşu Malibeyli ve Kuşçular köylerini işgal edip bu köylerde yaşayanları kurşuna dizdikten sonra, kana batan dişlerini, Hocalı'ya bilemişlerdi. Muhasarayı gün be gün daraltıyorlardı. Çok eskiden beri Türk meskeni olan Hocalı, Ermeni köylerinin arasında bir ada gibiydi. Düşman ne kadar amansız, kana susamış olsa da Hocalı sakinleri mertçe karşı duruyorlardı. Teslim olmak, vatan torpağını Ermenilere vermek düşüncesinde değillerdi elbette...

Elnur bir an düşündü ve ne düşündüyse dönüp bahçedeki arabaya baktı. Babası nereye gitmiş ise ortalarda görünmüyordu. Ayaklarının ucuna basa basa eve çıktı ve gizlice ayakkabısını aldı ve yeniden aşağı indi. Mezahir'e, arkamdan gel der gibi işaret etti. Elnur, tahmininde yanılmamıştı, arabanın anahtarı üstündeydi. Sürücü belgesi olmasa da araba sürmeyi biliyordu Elnur; dünyaya gözünü açtığından beri, evde araba vardı.

Ne kadar sessiz hareket etseler de araba çalışınca motor sesini duyan annesi ikinci katın eyvanına çıktı ve onların arkasından bağırdı:

“Elnur! Nereye gidiyorsun?”

Elnur bu sesi duydu ama yine kulak asmadı.

Onlar artık çocuk değildi. Onuncu sınıfta okuyorlardı ve yakında liseyi bitireceklerdi. Bir yandan da yaşadıkları Karabağ savaşı onları vaktinden önce büyütmüş, olgunlaştırmıştı. Ermenilerin ihanetinden, kirli emellerinden, Türklere karşı tarih boyunca türettikleri cinayetlerden az çok haberdar idiler. Okulu tezce bitirmek Ermenilere karşı savaşan gönüllü birliklere katılmak, Vatan torpağını beklemek arzusu ile tutuşup yanıyorlardı...

Komşu köyden şehre doğru uzanan asfalt yolda, arabalar, piyadeler eriş ile argaç gibi birbirlerine girmişlerdi. Taş devrindeymiş gibi bel, yaba, dehre, balta ile silahlanan köy sakinleri (Karabağ hadiseleri başladığında Ermeni yöneticiler kendi halkını modern silahlarla tepeden turnağa silahlandırdıkları halde, bizimkiler yerli ahalinin elindeki av tüfeklerini dahi kapı kapı dolaşarak zorla toplamışlar, ahaliyi düşman karşısında tığ teber koymuşlardı) köyün yukarı tarafındaki dağlara doğ-

ru kaçııyorlardı. O taraftan yaralılarla dolu dönen, acil yardım araçları yolu boşaltmak için aralıksız korna çalıyorlar, yaralıları şehir hastanelerine bir an önce yetiştirmek için çırpınıyorlardı.

Köyün ilerisindeki dağın eteği ve mezarlığın çevresi insanlarla doluydu. Elnur arabayı epey ilerideki yüksek kayanın arkasına siperlenen adamların yanına doğru sürdü. Burada, birkaç tane acil yardım arabası vardı.

Omuzundaki otomatik tüfekle nöbet tutan gönüllü askerlerden biri Elnur'un arabasının önüne geçti ve:

“Dur!” dedi. “Nereye gidiyorsun? Geri dön!”

Elnur diklendi:

“Niye geriye dönecekmişim?”

“Görmüyor musun, kurşun yağıdırıyorlar? Burada size göre bir iş yok!”

Elnur yine çıkıştı:

“Bize göre iş olmasaydı, gelmezdik.”

“Bırak, ona uyma,” diyen başka bir gönüllü Elnur ile çekişen askerlerin kolundan çekip götürdü.

Elnur arabanın kontağını kptattı, motor sustu. Uzakta, iki dağın arasındaki yamaçta, bu tarafa doğru kaçışan tek tük insanlar göze çarpıyor ve aralıksız atılan kurşun sesleri duyuluyordu. Kayalıkta gizlenen Ermeni askerlerinin attığı kurşunların isabet ettiği kaçkınlar yere düşüyor, ağır yaralananlar bir daha ayağa kalkamıyor, hafif yaralananlar güç bela doğrulup havaya asılıyormuş gibi ellerini kollarını sallayarak, uzaklardan yardım istiyorlardı. Yardıma gidenler, kurşun yağmuru altındaki yaralıları sürüye sürüye getirip acil yardım araçlarına yetiştirmeye çalışıyorlardı. Köy sakinleri yiğitlikte, fedakarlıkta gönüllü birliklerin askerlerinden hiç de geri kalmıyorlardı...

Elnurgilin de bulunduğu yüksek kayanın arkasında siperlenenler arasında Hocalıdan kaçıp gelenler de vardı. Aç susuz, yaralı, üstü başı perişan bu adamlar karın altında, soğukta, güçlkle ayata dursalar da hiçbir yana gitmek istemiyorlardı. Oraya yeni ulaşan kaçkınları sorguya

çekiyorlar, ayrı düştükleri yakınlarından, akrabalarından, çocuklarından haber almaya, bir şeyler öğrenmeye çalışıyorlardı. Ağır yaralılar, hastaları, yaşlılar, çocuklar, geçip gelmeye çalıştıkları ormanlarda, dağlarda, ovalarda donup kalmışlardı...

O sırada, bir aile gelip ulaştı. Bu aile bir ihtiyar adam, bir yaşlı nine, bir gelin ve bir oğlan çocuğundan ibaretti. Üstleri başları parça parça olmuş, elleri yüzleri kan içindeydi. Ormanda, dağda, taşta, dikenlerin, taşların parçaladığı yalın ayakları iyice şişmiş, kütüğe dönmüştü. Ak sakallı, boynuna atkı bağlamış ihtiyar adam, yitireceğinden korkuyormuş gibi küçük torununun elinden sıkıca yapışmıştı.

Deminden beri gözünü karşıdaki yamaçtan çekmeyen genç bir gelin, adamları aralayarak yeni gelen aileye yaklaştı ve heyecanla sordu:

“Elif’ten haberiniz var mı?”

Torununu acil yardım arabasına bindiren ihtiyar, geline doğru döndü, zayıf, hırıltılı bir sesle:

“Elif sağ, yaşıyor,” dedi.

“Gözünüzle gördünüz mü?” dedi, gelin, sesi titredi.

İhtiyar, başını eğerek evet der gibi salladı, dediklerini tasdik etse de gelinin yüzüne bakmamaya çalıştı.

Gelin, Hocalı cengaveri Elif Hacıyev’in Hanımı idi. 25 Şubat günü Rusların Hankendi’ndeki 366. Motorize alayı ile birleşerek Hocalı’yı bütün gece tanklarla, toplarla, ateşe tutan, viran eden Ermeniler, ertesi sabah zırhlı tanklar eşliğinde şehre sokulmuş, ahaliyi kurşundan geçirmeye başlamışlardı.

Elif, Hocalı havaalanının komutanı idi. Düşmana kalmasın diye son anda havaalanının kontrol merkezini patlatmış, küçük birliği ile sağ kalan Hocalı sakinlerinin Ağdam istikametindeki tehlikesiz araziye çıkmasını sağlamıştı. Üstün silahlı düşmanle, kanının son damlasına kadar savaşmış ve bu adaletsiz savaşta Tofik Hüseyinov ve Agil Guliyev ile birlikte şehitlik mertebesine ermişti...

“Haydi, ileri gidiyoruz!” diyen Elnur birden arabayı çalıştırdı. Sütratle mezarlığın alt tarafından dolanıp dağın yamacından yukarı doğru

çıkan araba, kaçkınların geldiği yamaca tırmanmaya başladı. Ermeniler arabaya kurşun yağdırdılar.

Mezahir heyecanla Elnur'un kolundan tuttu:

“Dur, ne yapıyorsun?”

Elnur arabayı geriye döndürüp durdurdu. Hocalı kaçkınları çalışır vaziyetteki arabayı görünce onlara doğru koşmaya başladılar. Düşman kurşunları, koşup gelenlerden birkaçını yere serdi.

Elnur arabanın kapısını açıp acele etmeleri için bağırdı:

“Çabuk olun! Koşun! Çabuk olun!”

Son anda düşman kurşunu, bir neferi daha yere serdi. Yardımlaşır onu arabaya koydular. Diğer yaralıları da aldıktan sonra, Elnur gaza bastı ve arabayı son sürat aşağı doğru sürdü.

Kurşunlar arabanın gövdesini delik deşik etse de Elnur ve Mezahir, yaralıları acil yardım araçlarına sevkedip tekrar geri döndüler. Az önceki korkularından eser kalmamıştı. O an sadece yaralıları düşman kurşunundan kurtarmayı düşünüyorlardı...

Üçüncü kez yaralıları getirmek için giderken onlara mani olmaya çalıştılar.

“Çocuklar, artık yeter, bakın, araba delik deşik oldu.”

Elnur başka bir şey düşünmüyordu, tekrar gaza bastı ve bir anda gözden kayboldu. Dağın yamacında ilerlerken, bir düşman kurşunu arabanın camını deldi geçti. Elnur ile Mezahir öyle gayrete gelmişlerdi ki, bu kurşun da onları korkutmaya yetmedi. İki yaralıyı alıp geri dönerlerken, az ötede iki neferin daha ellerini sallayarak onlara doğru geldiğini gördüler. Elnur'un beklemeye sabrı yoktu. Arabayı sürüp onları da aldı. Elnur kurşunlardan kaçmak için direksiyonu sağa sola döndürdüğünden, araba derelerde, tepelerde havaya zıplayıp tekrar yere düşüyor, devrilecek gibi sağa sola yatıyordu.

İri bir kayanın yanından geçerlerken bir inilti duydular. Adam ağır yaralıydı, kıpırdıyamıyordu. Elnur arabayı durdurup geri geri yaralıya doğru yanaştı. Mezahir hemen arabadan aşağı atlayıp zavallı adamı güçlüğüle ayağa kaldırdı. Arabadakilerin yardımı ile yaralıyı ön koltuğa

yatırdılar. Mezahir kapıyı dışardan kapatarak Elnur'a seslendi:

“Sen bunları götür, ben bu taşın arkasında seni bekleyeceğim” dedi.

Aşağıdakiler heyecanla onları izliyordu.

Birden Elnur'un kulağının dibinde, bir bomba patladı, gözleri karardı, dünyanın renkleri birdenbire soldu...

Düşman, deminden beri Ermeni askerlerine meydan okuyan arabayı havantopu ile vurmuştu. Sağdan isabet eden havan mermisi arabayı parçalamış, Elnur da baygın şekilde yere yuvarlanmıştı...

Elnur, gözlerini açtığı anda hastanedeydi. Doktor onu getirenlerden sordu:

“Bu çocuk Hocalıdan mı?”

Elnur'u hastaneye getirenler doktora çıktılar:

“Be adam! Hocalıdan ya da değil, ne fark eder? Zavallı çocuk ne halde, görmüyor musun?”

O gün sadece Hocalı da yaşayanlar değil, bütün Ağdamlılar, herkes Hocalılı idi...

KAFES

Terminale giren otobüs yavaşça durdu. Aşağı inen yolcular, aceleyle otobüsten inip herbiri bir yana dağılarak kısa sürede gözden kayboldular. Otobüsten inen Tapdıg ise, şaşkın gözlerle etrafına bakınıp duruyordu. Tapdıg, omzuna taktığı deri çantayı geriye doğru savurup yerdeki bavulunu aldı ve bir köşeye çekilerek meraklı gözlerle etrafını seyretmeye başladı.

Terminal, eski eyalet terminali olduğundan pek büyük ve kalabalık değildi. Diğer şehirlerden otobüsler geldiğinde ortalık biraz canlanır, sonra yine aniden tenhalaşır, adeta suyu soğulmuş değirmene dönerdi.

Tapdıg'ın farklı giysileri, şaşkın hâl ve hareketleri, insan sarrafi olan taksicilerin dikkatinden kaçmamıştı. Otobüsten indiğinden beri Tapdıg'ı izleyen taksicilerden biri, ona doğru yaklaştı:

“Emmi, yolculuk nereye?”

“Allah izin verirse Gıyaslı'ya gideceğim, yiğenim. Gıyaslı, diye bir köy vardı, adını duydun mu hiç?” Tapdıg bunları dediğine inanmadı, şaşkınlığı iyice arttı. İçinden söylendi: “İlahi! “Gıyaslı diye bir köy vardı!!! Bu ne demek? Bu nasıl bir söz?”

Baba topraklarına varmasına az kalmıştı. Belki de elini uzatsa ulaşırdı. Ama yine de talihin kendisine bir oyun oynadığını düşünüyor, inanmıyordu.

Taksici nezaketle gülümsedi ve cevap verdi:

“Duymaz olur mu emmi? Taksici olur da Gıyaslı'yı bilmez mi? Şehre yakın köylerdendir.”

“Yolunu iyi biliyor musun yeğenim?”

“Avcumun içi gibi bilirim!” Delikanlı kibirli bir edayla cevap vermişti. Müşterilerin az, işlerin kesat olduğu bir zamandı. Biraz yavaş hareket etse, yanı başında aç kurt gibi hırlayan taksiciler göz açıp kapayıncaya kadar yolcuyu kapabilirlerdi. Taksici, işim rast gitmesin diye, Allah’a yalvarıyorlardır, dedi içinden ve tekrar adama sordu:

“Ne oldu, emmi? Yoksa birini daha mı bekliyorsunuz? Taksici, Tapdığ’ın durakladığını görüp onu taksiye binmesi için iknaya; meseleyi hâlletmeye çalıştı.

Tapdığ:

“Yok, yiğenim, hiç kimseyi beklemiyorum,” dedi, bavulunu almak için eğildi. Taksici delikanlı, ondan daha atik davrandı, bavulu kapıtığı gibi arabanın bağajına attı.

Taksici, müşterisini arabaya bindirmenin rahatlığı ile sormaya başladı.

“Bağışla dayı, sormak ayıp olmasın, nerelisiniz? Buranın adamına hiç benzemiyorsunuz. Konuşmalarınız da farklı...”

Adam dalgındı, kısa bir sessizlik oldu.

Taksici, bunları sorduğuna bin pişman oldu, kendi kendisine kızdı: “Niçin dilini tutmamıyorsun, adamı tanımiyorsun, nasıl bir insan olduğunu da bilmiyorsun, belki de bu tip sorulardan hiç hoşlanmıyordur, kaç yapayım derken göz çıkarıyorsun, neyine gerek adamın nereli olduğu, kim olduğu? Sen emir kulusun, adam nereye sür derse, oraya sür, paramı al, keyfine bak...”

Tapdığ, aynı tatlı, karışık şiveyle cevap verdi:

“Yanıyorsun yiğenim, ben bu toprağın, bu ellerin, bu obaların yabancısı değilim. Ama zamanenin dalgaları, beni doğduğum sahillerden çok uzaklara attı.”

Taksici Tapdığ’ın sıradan bir müşteriye benzemediğini, daha terminaldeyken, onun bakışlarından anlamıştı. Taksiciler, askerden gelenler ve hapisten çıkanları köylerine götürünce, onlardan taksi parası almazlardı. Götürdükleri yerde, müşterilerin yakınlarından müjdeli haber karşılığında aldıkları şeyler, taksi parasını karşılıyor, çok bile ge-

liyordu. Taksicinin nasibine, ilk defa böyle biri çıkmıştı.

Tapdığ, şehirden çıkarken, taksiciye fazla hızlı gitmemesini sıkı sıkı tembihlemişti. Hafızasını sınamak istiyordu. Onun hesabına göre, doğduğu köy olan Giyaslı, şehrin hayli ötesindeki Rayon merkezine bitişikti; lakin taksici, üç dört kilometrelik mesafe, beş on dakikalık yol, diyordu. Düşünceleri allak bullak olmuştu. Eskiden o mesafeyi, bazen yaya olarak, bazen de at arabasıyla, eşek kağnısıyla kat ederlerdi. O zamanlar araba ne gezerdi. Bağların, çalılarının arasından geçip eğri büğrü, tozlu yolları geçerek şehre varmak çok meşakkatliydi.

Tapdığ, etraftaki yeni kulübelere, evlere, bağlara, bahçelereye, dikkatlice bakıyordu. Köprüye gelince, taksiciye durmasını söyledi. Araba durur durmaz, şoförün “niçin durduk” demesine fırsat vermeden, yaşından beklenmeyen bir çeviklikle arabanın kapısını açıp yere indi ve eğilip aşağı doğru baktı.

Sonra taksiciye sordu:

“Bu ırmak, Kötel ırmağı mı, yiğenim?”

“Yok, bu Garaçava, dayı. Kötel nehrinden az önce geçtik.”

“Kötel nehrini geçtik mi?”

“Evet, arkamızda kaldı, demin üstündeki köprüden geçtik.”

“Doğru mu?” diye hayret etti Tapdığ, inanmadı. Demek, o koca Kötel nehri kurumuş, az önce üstünden geçtikleri, kuru bir dereye dönmüştü. Garaçava, ise büyük bir nehirdi. Suyun yavaş akanından korkacaksin. Bunlar hatırında kalmış çocukluk, gençlik duygularıydı.

“Şuna bak. Garaçava’yı atla, arabayla zorla, o da ancak sığ yerinden, kıyısından geçerlerdi. İri, lezzetli balıklar olurdu bu suda. Suyu gözyaşı gibi berrak temizdi. At arabasıyla, nehri geçerken sanki bir aynayı ortasından yarıp ilerlerdik. Balıklar hemen ürküp peren peren dağılır, cam gibi su, atların ayaklarının araba tekerleklerinin altında şırıldar, bölünür etrafa sıçardı...”

“Vallah, ne diyeyim, dayı” dedi sürücü, omuzlarını silkti. “eski halini bilmem, ben böylece gördüm, böyle tanıdım.”

Doğru söylüyor, delikanlı bilmezdi, çünkü çocuktu. Garaçava'nın

eski hâline gel şimdi inandır inandırabiliyorsan. Vay inandı ha! Garaçava'da Garaçava olacak hal mi kalmıştı? Suyu çamurlu milli zavallı bir dereydi artık. Yoksa Kötel'le boy ölçüşürdü? Gör şimdi Kötel ne hâlde ne gündeydi! Garaçava'ya bak, Kötel'in gününe ağla! Üstünden geçmişler; ama hiç haberi olmamıştı.

Tapdığ elini ileri uzattı, mırıldandı:

“Misirhan kanalı da ilerdeydi galiba.”

“Eh, dayı, sen ne yitirdin, neyi arıyorsun, Misirhan çoktan kurdu.” Aslında delikanlının fikri düşüncesi onu gideceği yere oldukça çabuk ulaştırmak, müjdeli haberden bir şeyler koparmaktı.

“Peki görünen köprü hangi köprüdür?” Misirhan buralardan, tozlu topraklı köy yolunun üstüne dökülmüşe benzerdi, akıp geçerdi?”

“O görünen köprü kanalın körpüsüydü, epey oldu yapılalı. Evet bak, kanalın ağzı böyle uzayıp gidiyor.” Sürücü elini isteksizce sağ tarafa kaldırdı ve gösterdi. Tapdığ kanalı şimdi gördü. Hâlbuki karşıdan geçen büyük beton kanal hemen diplerindeydi. Yavaş sakın akıyor, sesi şırıltısı işitilmiyordu.

“Sonradan yapılmış, bizim zamanımızda buralarda kanal manal yoktu.” Diye Tapdığ kendi kendiyile konuşuyormuş gibi bir o yana bir bu yana bakıyor, sürücüye yeniden sorular yöneltiyordu:

“İyi hatırlıyorum, bu çevrenin hepsi bağ bahçeydi. Misirhan kanalının suyuyla sulanırdı. Peki o bağlar, bahçeler nerede bacioğlu?”

“Bacı oğlu” bu kez Tapdığ'ın sorusunu kulak ardı etti cevap vermedi; güya hiç duymadı. Şimdi göz alabildiğine uzanan bu gördüğü üzüm bağlarının yerinde bir zamanlar orman gibi yol vermez bağlar bahçeler vardı. Bu bahçelerde hangi meyve, hangi kuş yoktu ki ilahi! Bahar yaz aylarında bir başka şen, sonbahar kış aylarında bir başka şendi. Tek kelimeyle baştanbaşa cennetti. Peki nasıl, hangi namert eller kıymıştı onlara? Yazın bastıracağı sıcak günlere, Allah'ın her günü, soyunup birbirlerini kovalayarak Misirhan kanalında çimerler, gülüşe gülüşe, bağırsa çağırışa birbirlerini suya basarlardı. O bağırsa çağırışlar hâlâ kulaklarındaydı. Gözlerini kapatır kapatmaz her şey en ince ayrıntısıyla

yeniden hayalinde canlanırdı.

Tapdığ teessüfle başını sallaya sallaya o hayal dünyasından dönüp arabadaki koltuğuna yerleşti. Bu yerleri, bu yerlerle alakalı hatıralarını en aziz, en kıymetli taşlar gibi saklıyor, rüyalarında yaşatıyordu. Evet o rüyalarına güvenerek, hasret: Kötel'e, Garaçava'ya, Misirhan'a ulaşana kadar," diyordu. "Ordan sonra memlekete ne kalıyordu ki! Sormadan, haber almadan bahçelerin arasından geze geze, kuşların ötüşünü dinleye dinleye, her ağaçtan her daldan bir meyve yiye yiye doğduğum köyüme varacağım. Tanıdık köylüler beni baba ocağıma götürecekler..." Ama şimdi yanıldığını anlamıştı. Hem de çok kötü yanılmıştı. Her şey tamamen değişmiş ve tanınmaz bir hâldeydi. Hiçbir şey onu heyecanlandırmıyor, kanını kaynatmıyordu. Eh, bir de eğer o boydaki nehirler, kanallar kurumuş, bahçeler tarumar olmuşsa...

"Bağışlayın dayıcığım, siz buralardan ne zaman ayrıldınız?"

Sürücünün beklenmeyen sorusu Tapdığ'ın düşüncelerini darma-dağın etti.

"Beş yılın on yılın sohbeti değil, bacioğlu."

"Öyle mi?"

Delikanlının kaşları çatıldı.

"Sormak ayıp olmasın da, neden ayrıldınız, sizi ayrılmaya mecbur eden neydi?"

"Savaş! Lanetlenmiş savaş! Hitler..."

Tapdığ cepheye gittiğinde on yedi yaşını daha yeni doldurmuştu. Daha askerlik yaşı gelmemişti; lakin boyu bosu yerindeydi, sakallıydı. Çekemeyenler babasının onun yaşını kasten küçük yazdığını söylüyorlar, yalan uyduruyorlar; sahte kimlik yaptırdığını söylüyorlardı. Böylece bir iftiraya kurban gitmiş, çekemeyenlerin şer ateşiyle yanmıştı.

Cephede muharebenin birinde ağır yaralanıp düşmana esir düşmüş ama ölmemiş, yaraları sağalmıştı. Olmayacak musibetler pahasına zaferi de görmüştü ancak Stalin'in esirlere vurduğu hain damgası, vatanın kapılarını yüzüne tamamen kapatmıştı. Yurduna yuvasına hasret kalmış, savaştan sonra çaresini bulamayınca ister istemez Avusturya'ya

demir atmıştı. Orada aile kurmuş, oğluna babasının, kızına da anasının adını koymuştu. Büyük, meşhur bir şirketi vardı.

“Hısım akrabadan, bacı kardeşten sağ kalan var mı, dayı?” diye soran taksici, yakını akrabası çok olsun da müjde verip hediye alayım diye içinden Allah’a yalvarıyordu.

“Zaman geçip ilişkiler biraz düzeline elçiliğe başvurdum. Bacımın sağ olduğunu öğrendim, eşi çocukları da varmış.”

Körün istediği bir gözdü Allah verdi iki göz.

“Çok güzel!” Taksici bu sözleri öyle sevinerek dedi ki sanki kendinin hısım akrabası bulunmuştu.

“Evet, iki yıl önce bacıma davetiye göndermişim. Yeğenimle birlikte Avusturya’ya yanıma geldiler. Beraberinde bana bir avuç vatan toprağı da getirmişti. Evet o zamandan beri, ara sıra mektuplaşıyoruz.”

Tapdığı derinden göğsünü geçirdi.

“Nihayet, işlerimi oğluma bırakıp anavatanımı ziyarete geldim. Düşündüm ki ecel yaklaşıyor, bir de Ermenilerin burada suyu bulandır-dıklarını duydum, İşin aslı nedir, görevim diye çıkıp geldim.”

Delikanlı gençlere has bir kibirle diklendi.

“Bunlar boş sözler bence. Ermeniler bize karşı hata yapmazlar, yapamazlar!”

“Keşke senin dediğin gibi olsa, oğlum; ama düşmanını küçümse-mek Türklerin başına her zaman bela açmıştır.”

Bu Ermeniler ne iğrenç mahluklar diye düşündü taksici, sohbetin başka bir mevzuya kayması onu rahatsız ediyordu, konuyu değiştirdi:

“Hısım akrabalarından seni karşılamaya gelen olmadı dayı, niye gelmediler?”

“Geldiğimi buradaki akrabalara haber vermedim yeğenim.”

Delikanlı şaşırdı:

“Neden?”

“Bekletmeyi sevmiyorum. Zaten yıllarca yolunu beklediler.”

Taksici arabayı ana asfalt yolu iki yandan kesen tali yola ulaştık-larında, tam dönemeçte arabayı durdurdu.

“Ne tarafa döneceğiz dayı?”

Ne diyecekti şimdi? Hafızası onu yanıltmıyorsa Giyaslı iki pâre köyden ibaretti. Yolun bir tarafı Nurallıgöl, diğer tarafıysa Söğütlügöl olarak adlandırılıyordu. Ancak hangisi sağda, hangisi soldaydı, hatırlamıyordu; unutmuştu.

Yüreği titreye titreye:

“Ben Söğütlügöl köyündenim bacioğlu,” dedi.

Taksici arabayı anında sağa dönderdi. Sora sora adamın baba ocağına ulaştılar. Tapdığ kapının ağzında arabadan indiğinde heyecandan bütün bedeni titriyordu. Çocuk gibi kalbi pır pır ediyordu.

Seslere önce konu komşu, çoluk çocuk toplandılar. Sonra bir anda bahçe balkon adamla doldu. Bacısının oğlu kurbanlık tokluyu çeke çeke getirip Tapdığ’ın önünde kesti. Bahçede, ağaçların gölgesinde uzun bir masa koydular ve donattılar.

Tapdığ sürekli etrafta bakıyor, bahçede geziniyor, rüyasında gördüğü şeyleri arıyor ama bulamıyordu. Ne yazık ki bahçe duvarından, eski evden iz nişane kalmamıştı. Doğduğu, emeklediği, ayaklanıp yürüdüğü kerpiçten yapılmış evin yerinde, mermer kürsülü iki ev duruyordu. Yola doğru bahçenin etrafına taştan büyük bir duvar çekilmişti ve bahçeye iki kanatlı demir kapıdan giriliyordu. Ağaçlar vardı bahçede ama eski ağaçlar değildi.

Bacısıgilin her yıl döne döne budadıkları, taze filizler vermiş, yeşil yapraklar açmış, gövdesi çatlamış kocaman tut ağacıyla hafızasını tazelemek istedi. Bacısı:

“Babamızın kendi eliyle diktiği ağaçlardan bir tek bu dut ağacı kaldı.”

Tapdığ, durup durup birden çocuk gibi heyecanlanadı:

“Küçük fidan iken başını keçinin kırptığı buydu, değil mi?”

Bacısı kardeşinin bunu hatırlamasına sevindi:

“Evet, o!”

“Rahmetlik, kiraz topladığımız sepeti götürüp bu dutun başına geçirmişti ki, koyun, keçi bir zarar veremesin, büyüsün.”

Tapdıg güçlükle hatırlayarak:

“Bahçemizde bir meşe ağacı da vardı. Herhâlde bu dut ağacından daha büyüktü.” dedi

“Duruyor, o meşe ağacı da duruyor. O tarafta, evin arkasında. Bacısı çocuk gibi önüne düşerek götürüp gösterdi. Babamız birçok kiraz ağacı da dikmişti. Hepsı yaşlandı, kurudu.”

“Galiba böyle bir söz de eklemişlerdi, Giyaslı...” Tapdıg ne kadar uğraştıysa da dilinin ucundakini söylemedi.

Bacısı hemen imdadına yetişti:

“Giyaslı, kapısı kirazlı!”

“Köyümüzde kiraz bol idi, onun için söylemişler bu sözü. Her evi bahçesinde beş altı kiraz olurdu.”

“Şimdi, yok, köyde çok az kiraz ağacı kaldı beyim.”

“Eh, kardeşim, şimdiki gençler bağa bahçeye, ekip biçmeye o kadar yanaşmıyorlar. Etrafımıza baktığımızda onları kınayamıyoruz. Evet bağ bahçe, ekip biçmek köylüyü önceki gibi geçindirmiyor, masraflarını karşılamıyor. Bilmiyoruz suç kimde?”

Bacısı Tapdıg'dan dört yaş küçüktü. Bir kardeşi, iki bacısı da savaş yıllarında açlıktan ölmüştü. Anası bu derde sabredememiş verem olmuş, çok geçmeden ebedî âleme göçmüştü. Savaştan on yıl sonra da babası Allah'ın rahmetine kavuşmuştu. Bacısı doğduğum evden ses seda kesilmesin, baba ocağım yansın diye kocasıyla baba evine taşınmıştı.

* * *

Toplanıp beraber mezarlığa, aile kabirlerini ziyarete gittiler. Babasıyla annesi yan yana defnedilmiş, mezarlarının etrafı demirlerle çevrilmişti. Bacısı hüngür hüngür ağlayarak onu da ağlattı.

“Yolunu hasretle beklediğiniz oğlunuz, ciğerpâreniz gurbetten geldi! Anne! Baba! Kalkın! Neden kımıldamıyorsunuz? Duyuyor musunuz? Oğlunuz Tapdıg cepheden döndü.”

Hısım akraba onları zorla teskin etti. Tapdıg köy imamını çağırıp anne ve babasının mezarları başında Kur'ân okuttu.

Eve döndüklerinde bahçede büyük bir çadır kurulmuş yemek-

ler pişirilmeye başlanmıştı. Bütün köy, duyan gören herkes onunla görüşmeye geliyordu. Yaşatlarından çok azı hayattaydı. Hayatta olanlar da iyice ihtiyarlanmış, elden ayaktan düşmüşlerdi. Birbirlerini güçlkle hatırlıyorlardı. Bazılarından üç dört yaş büyüktü; ama dış görünüşlerine bakıldığında hepsinden dinç, genç ve hareketli görünüyordu. Güya gurbette, gariplikte ömrü geçen, hasret çeken o değil de bunlardı. Çok kaygılı, düşünceliydiler. Bu kaygı, düşünce, tasa neyin nesiydi, bir türlü anlayamıyordu.

“Tapdıg, çoban dağının yamaçlarında koyun kuzu otlattığımız günleri hatırlıyor musun?” diye ağaca yaslanıp çubuğunu tuttüren İsmail, bıyığının altından güldü. Onun da hâlâ gücü kuvveti yerindeydi.

“Evet, hatırlamaz olur muyum, tabi hatırlıyorum.” Tapdıg bir anda o yılları, düşündü, çocukluk yıllarını hayal etti ve: “Günde kaç kere kapışırđık, kavga ederdik, ama yine de küsmezdik birbirimize. Benim, bir tek sana gücüm yetmezdi o zamanlar.”

“Çocukların kıskırtmıştı seni, değnekle ayağıma vurup atıp kaçtığını da hatırladın mı?”

Tapdıg, gülmekten uğundu ve şakayla kollarını çemredi:

“Haydi, yine güreşelim İsmail!”

“Yok, gardaş, ihtiyar adama gençlik yaraşmaz. Üstelik sen şimdi beni yenersin. Maşallah, dinç kalmışsın.”

Öte baştaki gençler İsmail'e sataştlar:

“Ne çabuk gözün korktu İsmail emmi? Güvendiğimiz dağlara da kar yağarmış, meğer!”

Birden, oraya Dilşad Teyze geldi. İlahi! Zaman ona haddinden fazla merhametsiz davranmıştı. Alev, çingı saçan gözleri, çukurunda bir çift soğuk, boz bulanık cam gibi güçlkle ışıldıyordu. Sararıp solmuş, büzüşüp yumağa dönmüşü. Tapdıg'ın bir zamanlar derdinden deli divane olduğu, aşkından deliye döndüğü dünyalar güzeli Dilşad bu muydu? Tapdıg gözlerine inanamadı. Hani o alev çingı saçan, canlar alan ala gözleri, topuğuna kadar uzanan sırma saçları? Tapdıg'ın, duvarın arkasına pusup, testisi omzunda kızlarla onun Daşnov'dan dönmesini

sabırsızlıkla beklediği günler, sanki dündü.

* * *

Tapdığ'ın şerefine kadeh kaldırılıyor, kadehler dolup dolup boşalıyordu. Herkes tekrar tekrar Tapdığ'ın sağlığına içiyordu. Ama o, iki üç yudum ancak içebildi. Az kalsın içi dışına çıkacaktı. Yüzünü buruşturarak yeğenine doğru döndü ve sordu:

“Bu, nerenin votkasıdır?”

“Fabrika imalatıdır, dükkândan aldım.”

“Zehir gibi, canınızdan mı bezdiniz, nedir? Bu votka içilir mi evlat?”

“Hiçbir şey olmaz, biz tecrübeli, sabırlı milletiz dayı! Ne yapalım? Olanı budur. Meyveler olgunlaşsın, kendimiz yapacağız.”

Sonra neredense, temiz bir dut votkası bulup getirdiler.”

“Herkes bir şekilde geçinip gidiyor Tapdığ Emmi,” diye komşunun oğlu yakındı.

“Geçinsin, evlat; geçinsin ama canla şaka olmaz ki! Böyle şeylere nasıl sabrediyorsunuz?”

“Yediğimiz içtiğimiz her şeyin durumu böyle emmi, biri sütün yoğurdun kaymağını alıyor, öteki yağa peynire hile katıyor. Kısaca biz onların rezilliklerine göz yumuyor, sabrediyor ekme parası kazanmalarına imkan tanıyoruz, onlar da başka alanlarda bizlere yol gösteriyorlar. Bütün işlerimiz, başımızda oturan devlet adamlarından başlayarak en alt avam tabakasına inene kadar karşılıklı çıkar ilişkisi üzerine kuruldu. Herkes yalnız kendini, cebini, geçimini düşünüyor. Atalar demiş ya: Bana dokunmayan yılan bin yaşasın, işte öyle...”

Ne kadar döşlerine vurup biliyoruz deseler de fabrika imalı votkadan içen bir kişi aniden fenalaştı. Tapdığ pişmanlıkla ortaya atıldı: “Doktor çağırarak gerek!” dedi ama köyde doktorun hekimin olmadığını, sağlık ocağının bulunmadığını hemen anladı. Bir zamanlar bir sağlık ocağı varmış, şimdi kapısına kilit vurmuşlar sadece sağlık ocağının adı yazıyor o kadar. Zehirlenen adamı arabaya koyarak bölge merkezine götürdüler.

* * *

Karanlık bastırmış, bağlardan bahçelerden el ayak çekilmişti. Etrafa köpek sesleri yayılıyor, kumrular yanık yanık birbirlerine sesleniyorlardı. Nerdense bu seslere seyrek seyrek koyun, kuzu, at hatta tavuk, civciv sesleri de karışıyordu. Bütün bunlar deminden beri balkonda dikilip etrafı dinleyen Tapdığ'ın içinde, garip anlaşılmaz bir hüznün uyanırdıyordu. Birden bahçenin ortasında, taşların arasından, bir borudan çıkan ve alevlenerek yanan gazı gördü ve koyunlarla uğraşan bacısına sordu.

“Hey bacı! Bu gazı niye böyle boşu boşuna yakıyorsunuz?”

Tapdığ'ı şaşırtaan israftı. Konu komşu herkes, bir demir borunun ağzını dövüp yassılatarak, kendi bahçesine gaz hattı çekmişti. Bahçelerin ortasındaki bu borulardan çıkan gaz, gece gündüz meşale gibi boşu boşuna yanıyordu.

“Bir şey olmaz gardaşım?” dedi bacısı.

“Daha ne olsun bacım? Bu gaz bedava mı yanıyor?”

“Yok, bedava değil.”

“Madem bedava değilse, bu gazı, elektiriği niçin böyle yakıyorsunuz? Sonra faturasını nasıl ödeyeceksiniz? Kapının önünde, balkonda elektrik lambalarının bütün gün boşu boşuna yandığını görünce, söndürmeyi unuttuklarını düşünmüştü Tapdığ. Koşup onları söndürdüğünde ise gülüşmüştüler. Şimdi de bu gaz...”

“Rahatsız olma, dayı. Biz baştan beri böyle öğrendik. Bir de elektirik saati, gaz sayacı felan yok, aylık belli bir ücret ödüyoruz. Yaksak da aynı parayı ödüyoruz yakmasak da...”

“Vallahî, bizim orda bu israfa asla müsaade etmezler. Bir düşünün ki, bazı yerlerde bu gazı, elektiriği bulamayıp hasretini çekenler var.”

Yeğeni umursamazca konuştu:

“Bırak dayı, bu konuyu da devlet kendi düşünsün.”

Bacısı hem tartışmaya son vermek hem de kardeşinin gönlünü razı etmek için sessizce gitti, gaz hattını kapatıp ocağı söndürdü.

* * *

Bahçedeki işleri tamamen bitirip eve girdiklerinde, Tapdığ yeğ-

nini soru yağmuruna tuttu.

“Duydum ki Ermeniler bizimkilerin hepsini, Ermenistan’dan ata yurdundan çıkarmışlar, şimdi de gönüllerinden Karabağ mı geçiyor?”

“Doğru duymuşsun dayı, arkası olan it kurda saldırır, diye boşuna söylememişler. Ermenileri üstümüze kıskırtan Ruslardır; ama hiçbir şeyden haberleri yokmuş gibi görünüyorlar.”

“Peki baştakiler bunu anlamıyor mu? Niye bu hileye karşı düşünüp akıllı bir tedbir almıyorlar.”

“Büyüklerimiz birbiriyle didişmekten fırsat bulamıyorlar. Makam mevkilerini, koltuklarını birbirlerinden koruyorlar.”

“Peki, halk bu mesele hakkında ne düşünüyor?”

“Halk ne yapsın, dayı? Halkı sık boğaz etmişler.”

“Nasıl yani sık boğaz etmişler? Bu ne demek?”

“Şöyle, Ermenilerin büyükleri, hâli vakti yerinde olanlar el altından halkı silahlandırıyor, herkese otomatik silah, makinalı silah dağıtıyorlar. Bizim büyüklerimiz de evlerde kuş avlamak için bulunduruluan tekli saçma tüfekleri bile topluyorlar. Elini kıpırdatana, sesini yükseltene provakatör yaftasını yapıştırıp üstüne yürüyorlar, başını eziyorlar. Öyle ki kördürler, bütün bu oyunların mayasının Rus olduğunu bile bile yine ona yaltaklanıyorlar, ondan medet umuyorlar.”

Tapdığı düşünceli düşünceli konuştu:

“Demek ki baştakiler düşmandan çok, kendi halkında korkuyor, bu aşikâr. En güçlü, en tesirli silah insanın kendine olan güveni, inancıdır. Kendine tam güven, sağlam inanç vatanın dar gününde ilk önce yöneticilerde olmalıdır. Bu saat tam aklımda değil, galiba Napolyon demiş, lideri aslan olan koyun sürüsü lideri koyun olan aslan sürüsünden güçlüdür. O, Fransızlar’ın zor günlerinde başa gelerek bunu bizzat ispat etti. Bir de niye uzağa gidelim, hemen etrafımıza bakalım, Atatürk’ü ele alalım! Aklı, feraseti, cesaretiyle Türkiye’yi çakal gibi saldıran düşmanlardan kurtardı, yeniden ayağa kaldırdı...”

* * *

Tapdığı ilk günden itibaren sabah uykudan uyanır uyanmaz beli,

baltayı, dehreyi alıp bahçeyi düzenlemeye girişiyor, çalı cırpıyı topluyor, çörü çöpü temizliyor, ağaçları suluyor, kurumuş dalları buduyor diplerini belliyor, dayak getirip meyve dolu aşağı sarkmış dallara destek koyuyordu. Bacısı, yeğeni engel olmak isteseler; yapma deseler de o yerinde durmuyordu. Üç dört gün içinde bahçe eski halinden çok farklı olmuştu, tanınmaz haldeydi. Sanki gelelerin yüzüne gülüyordu.

Tapdığ'ın yanına uğrayan köylüler, onu her zaman bağda bahçede çalışırken görünce şaşırıyorlar, ona takılıyorlardı:

“Ay kişi, sen buraya gezmeye mi geldin yoksa çalışmaya mı?”

“Niye kendi kendini helak ediyorsun?..

Tapdığ gülerken en güzel istirahatın bağda bahçede çalışmak olduğunu söylüyordu.

Bir defa önünü arkasını hesap etmeden, gönüllerinin incineceğini düşünmeden her gün başına toplanan gençlerden sordu.

“Siz her gün böyle benim için buraya toplanıyorsunuz, yoksa boş mu geziyorsunuz, hiç işiniz gücünüz yok mu?”

Gençler onun aklından geçenleri anlamamışlardı:

“Niye sordun, seni rahatsız mı ettik, Tapdığ emmi?”

“Benim yanıma gelip, benimle uğraşıyor, işinizi gücünüzü unuttuyorsunuz, size kızmıyorlarmı?”

“Ay kişi! Bizi kim kaybetti ki, kim arasın? Bizler keyfimizin kahyasıyız.”

Hayretler içinde kaldı.

“Ne? Keyfinizin kahyası mısınız? Peki, geçiminizi ne ile sağlıyorsunuz?”

Gençler şakaya vurdular:

“Burda çalışan değil, çalışmayan kazanıyor Tapdığ emmi.”

“Hey evlat, geçinmek başka, kazanmak başka. Peki kazancınız nerden? Yoksa çapulculuk mu yapıyorsunuz?”

“Ay kişi, yok, elimizden çapulculuk da gelmez. Ufak tefek işlerle, kolay yoldan bir şeyler alıp satıyoruz, bir şekilde kendimizi idare ediyoruz.”

Bu “bir şekilde idare etmeyi” Tapdığ hiç anlamadı. Önceleri kadınlar, erkekler sabahtan akşama kadar kolhozda çalışıp didinirlerdi. Geçimlerini burdan temin ederlerdi. Şimdi bunlar kuru beyler gibi elleri ceplerinde geziyorlar. Konuştuklarında da dilleri papuç gibi oluyor, kendilerinden büyük sözler ediyorlardı.

* * *

Âdet üzere, akraba olsun olmasın herkes sırayla Tapdığ’ı evlerine davet ediyorlardı. Köyün bütün evlerini tek tek gezip dolaşmıştı. Her şeye dikkatle bakıyor, her şeyi düşünüyordu. Gariplikler çoktu. Mesele fırsat bulan yirmi otuz dönüm toprağı çevirmiş bahçesine katmıştı. Onu ekip biçmekse aklının köşesinden bile geçmiyordu. Malı davarı, atı, eşeğı çocukların, onlardan arta kalan diğere işleri de Hanımların eline bırakmışlardı.

Tapdığ köylülerin fikrini öğrenmek amacıyla birkaçına arka arkaya sorular sordu:

“Bu kadar toprağı niye çevirdiniz, niye sahiplendiniz?”

Köylüler şaşırıp duraksadılar:

“İzin verdiler, bizde etrafını çevirdik, kime ne zararı var? Bugün yarın çocuklarımız büyüyecek, toprak bu, lazım olur...”

“Ama toprağı ekmiyor, ondan istifade etmiyorsunuz. Her birinizin bahçesinde beş altı tane eğri büğrü meyve ağacı var, kalan yerleri ayırık otları talan etmiş.”

“Ay kişi, otlar çöpler kimin umurunda, kendi bileceğimiz iş! İstersek dediğın gibi de yaparız,” diye kibirli kibirli söylendiler.

Tapdığ kendinden örnek verdi:

“Yaşadığım şehirde, evimin önünde küçük bir bahçem var. Ben oraya birkaç deste çiçek, gül dikip oraları yeşertmezsem, o bahçeyi elimden alıp hemen başkasına verirler.”

Köylüler kinayeyle gülüştüler:

“Sonra da derler, oralarda demokrasi var, vay ne bileyim ne!”

“Sözünüzden şu çıkıyor, demokrasi üstesinden geldikçe daha çok toprak çevirmektir. Güzel, sen ağa, ben ağa peki inekleri kim sağa? Peki

millele kim bakacak?”

“Millele bakmak devletin, hükümetin işidir, bizim işimiz değil.”

Başka biri istihzayla ağzını eğdi:

“Eh, hükümet de yaman yedirip içiriyor ha!”

“İnsan gibi yedirip içirselerdi, gençlerimiz ekmeğin peşinden gurbet ellere gitmezlerdi.”

Tapdıg hangi aileyle konuştuysa, bir ikisi Rusya’da, Ukrayna’da, Türkiye’de, İran’da, ne bileyim, daha başka yerdeydi. Bacısının oğlu meseleye kendi bildiği gibi açıklık getirdi:

“Biliyor musun dayı, hükümet vatandaşlara doğru düzgün bakmıyor, milletin derdine, kederine yanmıyor, herkesi kendi başına bırakmış. Bırak ne yaparlarsa yapsınlar, nasıl geçinirlerse geçinsinler, yeter ki bana dokunmasınlar, benden hakkını talep etmesinler, diyor.”

Tapdıg, konu komşunun ne kadar da olsa yavaş yavaş ondan utanıp çekindiğini açık seçik görüyordu. Tan attıktan sonra evin bahçenin ışıklarını söndürüyorlar, gazı önceki gibi boşu boşuna yakmıyorlardı. Köy de haberler çabuk yayılıyordu. Evlerde yalnız onun sözü sohbeti dolanıyordu.

Tapdıg, işçi tutup işçi paralarını kendisi ödeyerek, toprak altında kalan eski su kemerlerini gün yüzüne çıkardı. Bunu gören köylüler, önceki tavırlarını bırakıp ona büyük saygı duymaya başladılar. Artık ona tamamen farklı bir gözle bakıyorlar, onu istişare makamı gibi görüyorlardı. Bu sıcak ilişkiyi gören Tapdıg’ın da günden güne neşesi arttı, içi yeni bir hevesle doldu.

Tapdıg’ı, bir zamanlar okuduğu okula da çağırıldılar. Öğretmenlerle, öğrencilerle görüşüp sohbet etti, hatıralarını onlarla paylaştı. Eski okul binasının uçmuş yerlerini ne kadar sıvayıp tamir etseler de genel durumu acınak, ağlanacak hâldeydi.

Başbaşa kaldıklarında müdür yakındı: “İlim, tahsil ülkede kim-senin umurunda değil! Bakın, böyle bir köyün Nuh zamanından kalma yıkık dökük bir okulu var. Oysa üç yeni cami var burada.”

“Ne yapalım, bırak olsun,” dedi Tapdıg, “müslümana cami de

gerek ama bir şartla. Camiler, hurafe, cehalet yuvası değil, karanlıkta insanlara yol gösteren fener gibi olmalı.”

Müdür devam etti:

“Ama hacılarımızın, mollalarımızın sayısı öğretmenlerimizin, doktorlarımızın sayısından kat kat fazla. Öyle ki önceden başkaların sözüyle oturup kalkmak, kenardan idare edilmek milletin alınına yazılmış. Yabancıların iyi taraflarını örnek almaktan, kendimize uygunlaştırmaktan, özümsemektense kendimizi başkalarına benzetmeye, başkalarına benzemeye daha fazla meyilliyiz. Bir zaman Bolşeviklere uyduk, onlar bir kilise yıktıklarında bir Keşişi hapse attıklarında, biz on camiyi yıktık, on beş mollayı Sibiryaya sürdük. Örtüyü, kara çarşafı tamamen attık. Şimdi yeniden camileri yapıyoruz, hacca gidiyoruz, sakal bırakıyoruz, örtüye, kara çarşafa bürünüyoruz. Günden güne öğretmenlerimiz de mollalara benzeyecekler.”

Tapdığı okul müdürünün kendisiyle hem fikir olmasına sevindi:

“Gün gibi açıktır ki körü körüne bir şeylere bağlanmak, birinin ardından gitmek, insanları sürü olmaktan öteye götürmez.”

“Manevî zenginlik, yükseliş ilimden, tahsilden geçiyor. Önceden dinimizin siyasileşmesinden rahatsızdık, şimdiyse dinimizi kolay kazanç vasitasına, gelir kaynağına çevirmeye çalışıyorlar. Camilerimiz, pirlerimiz Allah’a rüşvet yuvalarıdır. Mollalarımızın nezir kutularından, Katl Günü çıkardıkları Şebihden¹⁰ topladıkları paralar için nasıl cedelleştiklerini görseniz iğrenirsiniz. Hele ben hac ziyaretini tertip edenlerin hangi çirkin oyunları oynadıklarını demiyorum. Lakin geçen yıl, şeyhimiz “Katl Günü,” Bakü’deki camide, lösemili hastalara yardım amacıyla bizzat kan vermiş, müslümanları, baş yarmak, zincir vurmak yerine böyle sevap işlere katılmaya çağırılmış. İdrak irfan sahibi insan, şaşkınlık yaratan, birliğe halel getiren geçmişte kalmış davayı, münakaşayı, kardeş kırgınını yeniden dillendirmek, ortaya dökmek yerine her şekilde

10 Katl Günü: Hz. Hüseyin’in şehit edildiği gün, Muharrem ayının onuncu günü. Şebih çıkarmak: Muharrem ayının 10. Günü, Kербela’da Hz. Hüseyin’in katledilişini, canlandırma, yeniden yaşatma işi.

bunu kapatmaya çalışır. Öfkesine, kinine kendi halkının, milletinin hakiki düşmanını hedef seçer. Haram paralar ile hacca gidip günahlarını o mukaddes şehirlerde dökenlerin, orayı da gözden çıkarana, buna fırsat yaratanların mutlaka önüne geçilmelidir. Bunlar, oralardan geri döndüklerinde ağızdan köpükler saöa saöa Şeytanı nasıl taşıdığından bahsederler, hâlbuki Şeytan içinde bunların, bunlar Şeytanla beraberdirler. Hacca gidenler, evvela sevap işlerle uğraşmalı, günahlarından buradayken arınmalıdır. Oraya gitmek için yüzü olmalıdır insanların. Kutsal ziyaretgâhlarımızı insanların toplanma yerine değil, İslam dünyasının umumi dertlerini araştıran, müslümanların dertlerine deva bulan ilim sahibi kimselerin toplandığı merkezlere dönüştürmek; güya düşmana yöneltilmiş ama aslında kendine, kendi halkına zarar veren çağ dışı fetvaları, aşırı eğilimleri kınamak gerekir.”

Tapdığı:

“Akli başında olan insan, asla kendi evinde münakaşa etmez. Bana göre, ne kadar kadim, kaim olursa olsun, bir âdet, anane toprağımızın bütünlüğünü, felahını, insanlar arasında barışı korumaya, sürdürmeye kadir değilse, o geleneği sorgulamak, onun üzerinde ciddi şekilde düşünüp taşınmak gerekmektedir. Kime, neye hizmet ediyorsa ortaya çıkmalıdır...” dedi ve devam etti: “Dünya ezelden beri güçlünün vurup hakkını aldığı yerdir. Nerden olur sa olsun, o Ermenilerden, o kahpe düşmanlarımızdan bile bir şeyler öğrenmeliyiz. Kaynaklarımız imkanlarımız onlarınkinden kat kat fazla. Arazimiz, nüfusumuz, dünyanın her yerinde yerleşmiş halkımız var, devletimiz, her dinde bir dingâhımız var. Bütün bunları yumruk gibi bir araya getiren, birleştiren, millileştiren bir sihirli söz, bir kabul gören fikir bulunmalı, ortaya konulmalıdır...”

Tapdığı okuldan sonra camilere de uğradı. Ahund ve mollaların ağızını aradı. Beklemediği hâlde onları da okulun imar edilmesine, tap Merkezinin yeniden yapılmasına yardım etmeye ikna etti. Onlar bu işlerin hayırlı amellerden olduğunu anlasalar da oraları tamir etmek

akıllarının ucundan dahi geçmezdi. Tapdığ hatırlattı, bu işleri akıllarına düşürdü.

Tapdığ hakkında bilgi sahibi olan, onu görmeye gelen bölge gazetesinin muhabirinin, onun çocukluğu, gençliği, cephede düşmana karşı nasıl savaştığı, hangi şartlarda esir düştüğü, tek kelimeyle her şey ilgisini çekiyordu. Hatta esir düşmek yerine neden kendini öldürmediği de... Tapdığ son soruyu acı bir tebessümle karşıladı:

“Bu yaşıma gelmişim, şimdi uydurma bir cevapla genç Tapdığ’ın vebalden kurtaramam. Çünkü o an ne düşündüğümü tam olarak hatırlamıyorum, çoktan unutmuşum. Köprünün altından ne sular akmış, gitmiş. Ama yaralandığım anı tam olarak hatırlıyorum. Cephanemiz bitmişti. Düşman bizi, yardım beklediğimiz bir anda aniden kuşattı.

“Faşistlerin esirler arasından seçtiği gönüllülerden, Sovyetlere karşı lejyoner birlikler oluşturduklarını her hâlde biliyorsunuz?”

“Size de böyle bir teklif geldi mi Tapdık emmi?”

“Geldi; ama ben razı olmadım.”

Muhabir hayretler sordu.

“Niye?”

“Fuzuli’nin “Leyla ve Mecnun” destanında şöyle bir bölüm var. Nofel, Leyla’nın babasına karşı savaşıyor ki, kızı alıp Mecnun’a versin, iki âşığı nihayet birbirine kavuştursun. Bir de bakıyor ki Mecnun, Leyla’nın babası tarafında kılıç sallıyor. Çağırıp sebebini soruyor. Mecnun galip gelenler sevdiğimin tarafı olsun istiyorum, diyor. SSCB ne olursa olsun benim vatanımdı. Ben vatanıma karşı savaşamazdım...”

Tapdığ’ı tabiatın cömertlikle bahşettiği doğal kaynakların bolluğuna rağmen milletin fakir yaşaması, hayat standartının batıdakilerden kat kat aşağı olması düşündürüyordu. Bazılarının dediği gibi sebep doğrudan dinimizde miydi? Genel olarak bütün İslam âlemi geri kalmıştı. Eğer bu din iddia edildiği gibi semavî dinlerin en tekmiliyse, bu dine inanlar neden böyle zelil durumdaydılar. Bir zamanlar İslam dünyasını göklere yücelten bu din değil miydi? Yoksa İslam dini ilerleme misyonunu tamamlamış mıydı? Yerinde saya saya, tekrara düşe düşe

bir adım ileri gidememiş miydi? Belki günahın hepsi, dini kendi çirkin emellerine alet eden İslam alimlerinde, muhafazakar devlet başkanlarındaydı? Bu durum onların daha çok işine geliyordu.

Sönük, ilgisiz, ümitsiz bir hayat yaşayan insanlar etrafta meydana gelen olaylara karşı kayıtsızdılar. Herkes zorluklardan kaçıyor, yakasını kaptırmak istemiyordu. Cüret edip zorluğa göğüs gerenler, engel olanlar, onlara destek olanlardan çoktu. Kolaylığa meyilli olduklarından kuru güdültüye, yalana çabuk aldaniyorlardı. Ama bu kayıtsızlık, biganelik aynı zamanda patlamaya hazır volkana benziyordu. Gündelik sıkıntılarla, geçim girdabında boğulan, çabalayan halk, birdenbire sıradan, önemsiz, bir şeyden ateş alır, patlar, akla gelmedik şeylet yapar, cinayetler işler, böylece boşalır, sakinleşirdi. Tapdığı bunun için geçmiş dönemde suçluyordu. Bütün problemleri yüklenen, üzerine alan adamları, bir şekilde emir kuluna, yığına dönüştüren sistem, birdenbire dağılmıştı. Kimse ne yapacağını bilmez hâldeydi. Yeni tecrübe, merkezileştirilmiş idare sistemi hâlâ yoktu. Milletin havasına hareket eden yukardakiler de aşağıdakiler de korku ve tereddüt içinde beklemekteydiler. Ama zaman, durmadan ilerliyordu.

Tamamen başka bir muhitte olgunlaşan, tecrübesi, hamaratlığıyla seçilen Tapdığ'ın eline güzel bir fırsat geçmişti. Fırsat eline geçmişken halkı için bir şeyler yapmak, halkına daha fazla yardım etmek hevesiyle yanıp tutuşuyordu.

Gün boyu oraya buraya koşturuyor, çeşitli kurum ve kuruluşlara başvuruyor, tekliflerini sunuyor, bu projeleri hayata geçirmek için ona hiç olmazsa biraz imkan tanımalarını istirham ediyordu. Tapdığ, ilk günlerde, kendisine bu imkanların tanınacağına çok inanıyordu. Onlardan maddî yardım, para pul istemiyordu. Bütün masrafları kendi üstüne alıyordu; ama Tapdığ beklemediği bir anda memurlarla, görevlilerle karşı karşıya geldi.

Kapının ağzından geçen köy yoluna baştan savma dökülmüş asfaltta oyuklar oluşmuştu. Üstüne çakıl dökseler de arabalar geçtikçe gökyüzüne kalkan toz duman, daha sonra evlere bahçelere çöküyor

insanın nefesini kesiyordu. Tapdığ, doğduğu köyde bir asfalt fabrikası yapma sevdasına düşmüştü. Hem eli boş gençleri işe almak, hem de yolları düzenlemek istiyordu. Onun bunları yapacağını duyduğunda bacısının mutluluktan çiçeği yarılmıştı:

“Memleketin, vatanın yardımına koşmak sevaptır kardeş,” dedi, “İnşallah yavaş yavaş kendin kök salarsın doğduğun topraklara, sonra da çoluk çocuğunu alıp getirirsin.”

Tapdığ’ın gözleri büyüdü:

“Nereye, buraya mı?”

Bu, soruyla verilen karşılık bacısının hiç hoşuna gitmedi:

“Ne oldu, yoksa çocuklar bizim yerimizi yurdumuzu beğenmezler, buraya gelmezler mi?”

Tapdığ omuzlarını silkti:

“Ne diyeyim, bilmem.”

Bacısı kaç gündür aklını çelmeye çalışıyordu:

“Kardeş, bizim toprağımız gibi bereketli toprak dünyanın hiçbir yerinde yoktur. Taşımız toprağımız altın.”

Tapdığ gülümseyerek:

“Onu biliyorum,” dedi.

Bacısı onu sıkıştırdı.

“İyi ya, onu biliyorsun, peki neyi bilmiyorsun, kardeşim? Peki ne zamana kadar gurbette kalacaksın?”

Tapdığ göğe doğru bakarak ellerini açtı:

“Allah bilir.”

Bacısı iki elini dizlerine vurarak yakındı.

“Ne yapayım oğlun evlenmiş, kızın gelin olmuş kaderi yazanın kalemi kırılınsın! Yedi sekiz yıl önce kavuşmuş olsaydık, oğluma başka birini alana kadar, senin kızını alırdım, her şey kendiliğinden düzelirdi.

Tapdığ anlamadı:

“Nasıl düzelirdi, ay bacı?”

O zamanlar kızı henüz on beş, on altı yaşlarındaydı. Tapdığ hayale daldı. Gözü açık kulağı delikti, kızını evlendirmek için helal süt

emmiş bir Azerbaycanlı delikanlı arıyordu. Fikrini Hanımına söylediğinde, o gülümseyerek ben razıyım yalnız öyle bir delikanlı bul ki kızla birbirlerini sevsinler, demişti. Bacısı açkladı:

“Kız geldikten sonra o gurbet elde mi kalırdın ay kardeş. Evladının ardınca meleyerek seğirtecektin.”

Valilikte onu önce izzet ikramla karşılayıp onu överek dinlediler. Sonra nedense ağızlarını eğdiler. Tapdığ’a göre küçük bir meseleyi uzattılar da uzattılar. Nihayet, uzun konuşmalardan sonra, bir karara vardılar.

Vali ağır bir yükü sırtından indirmiş gibi derinden göğsünü geçirdi:

“Evet, Tapdığ gardaş, senin de işini böylece yoluna koyduk.”

“Sağolun, minnettarım. Halkım, memleketim için her türlü eziyete katlanmaya hazırım.”

Koltuğuna yayılan vali kendinden emindi. Çukurunda sakın durmayan, her dakika bir renge çalan küçük gözleri nedense tedirgindi:

“Ancak bir mesele var hâlâ açıklığa kavuşmadı.”

Tapdığ’ın kaşları çatıldı:

“ Hangi mesele?”

“ Korkuyorum, diyemiyorum, gönlün incinir. Allah bizim iş yapan müteahhitlere çok versin, böyle şeylerde leb demeden leblebiyi anlıyorlar, izaha falan ihtiyaç kalmıyor.”

Tapdığ’ın sabrı tükendi.

“Fikrinizi açık söyleyin, canım, neden incineceğim ki?

“Bilmiyorum oralarda nasıldı,” vali meçhul bir istikamete doğru eliyle uzakları uzakları işaret ederek devam etti: “Biliyor musun bizde bir şirinlik, bir de şapka meselesi de var.”

Tapdığ merakla baktı.

“Şirinliği anladım da şapka meselesi nedir?”

Arsız arsız hırıldadı vali:

“Kardeş, önemsiz bir şeydir. Şöyle söyleyelim, biz razı olduk, sen

de fabrikayı kurdun, bu iş sana kısmet oldu. Aldık, sattık, peki sonuç? Burada bizim kazancımız ne olacak?”

Tapdığ tam anlamadı:

“Sizin mi? Yani siz...?”

Tapdığ valinin ne demek istediğini anlar anlamaz havaya hopladı. Çok eski bir olayı hatırladı. Oğlu küçükken kuş besleme hevesine kapılmıştı. Büyük bir kafes yaptırmış, hayvan satan bir dükkândan birkaç bülbül almıştı. Önceleri bülbüllere güzel baksa da hevesi çabuk geçmişti. Yemini verdiğinde, suyunu; suyunu verdiğinde yemini vermemi unutuyordu. İş böyle olunca bülbüllere mecburan Tapdığ bakıyordu.

Bir defa işi gereği başka bir şehre gitmişti. Döndüğünde, kuşlardan birinin kafeste ölmüş olduğunu gördü. Kalaların da hâli perişan, aç susuz, pislik içindeydiler. Hemen oğlunu çağırdı:

“Bu ne edepsizlik, oğlum?” dedi.

Oğlu utanıp sıkılmadan sakince kendini haklı çıkarmaya çalıştı:

“Derslerden kafamı kaldıramıyorum, kuşlara bakmaya elim değmiyor.”

Sağ kalan bülbülleri hemen o saat, hayvan satan dükkâna götürmek gerekiyordu. Tapdığ çok fena sinirlendi.

Oğlu mızırdandı:

“Bırak kalsın, baba.”

Tapdığ kesin bir dille bildirdi:

“Olmaz, üstlendiği işin mesuliyetini idrak etmeyen bir insana, ağızsız dilsiz canlıların kaderini emanet etmek günahtır!”

Oğlu hemen bahane buldu:

“Eh, öyle ahım şahım bülbüller de değildiler. Ne ötüyorlar ne de yumurtluyorlardı; ama komşununkiler...”

Tapdığ, ciğerparesine öğüt verdi:

“Oğlum, unutma her hangi bir işe girdiğinde sefasını sürmek istiyorsan önce vicdanında cefasını çekmelisin...”

Oğlu o zamanlar daha çocuktuktu, çok şeyi anlamıyordu...

Ya bunlar? Bu yöneticiler, valiler!? Milleti büyük bir kafese dol-

durmuşlar, mesuliyeti de üstlenmişlerdi. Ama hiçbir şey umurlarında değildi. Sadece kendi çıkarlarını düşünüyordular.

Tapdıg:

“Saygıdeğer vali,” dedi, “uzun yıllardır gurbet elde SSCB’de hayat şartlarının kötü olduğunu; ülkenin fakir olduğunu duyuyordum ve kendi kendime de soruyordum: Niye? Bu büyük, uçsuz bucaksız ülke savaştan galip çıktı. Toprağının altı da altın üstü de... Bağımsızlıktan sonra vaziyetin iyileşeceğini düşündüm. Kaç aydır da buradayım. Memleketin düzeleceği konusunda da ciddi bir değişiklik göze çarpmıyor. Aksine, elde kalanları da har vurup harman savurmakla meşgulsünüz. Bu ülkenin kadir kıymet bilen, iş yapan bir sahibi yok mu?”

Baktılar ki, Tapdık sayıp döküyor, hemen üste çıktılar, onun geçmişini bir tokat gibi suratına çarptılar:

“Hele şuna bak! Sen, sevin ki, senin gibi geçmiş karanlık bir adamı makama kabul edip konuşuyoruz..”

Bacısı içeri girdiğinde, Tapdıg’ın bavulunu topladığını görüp şaşırıldı ve sordu:

“Hayırdır, nereye gidiyorsun, kardeş?”

“Bakü’ye gidiyorum.”

“Yoksa müşkül duruma düştüklerinde bizim gençlerin Rusya’ya kaçtıkları gibi sen de takımı tarağı toplayıp gurbete mi kaçılıyorsun?”

Tapdıg, vali ile yaka paça olduğunu akşam bacısına anlatmıştı, bacısının dediklerinden de incinmemişti. Sabaha kadar uyumamış, düşünmüş taşınmıştı bacısına döndü:

“Yok, bacı, yok, gitmiyorum. Ben düşündüğün kadar da kolay pes edecek birisi değilim. Karar verdim, bir de Bakü’ye başvuracağım. Bakalım Bakü’de ne düşünüyorlar? Boşuna dememişler, deveden büyük fil var. Eğer balık baştan kokuyorsa, vay bu milletin hâline...”

TANIYAMADIĞIM MOSKOVA

Moskova'ya, uçakla gelmiştim. Yolculuğumu uçak ile yaptığımdan dolayı ilk pişmalığımı daha yere iner inmez yaşadım. Bakü havaa-lanında uçağa bindim ve yaklaşık iki saat sonra da Moskova'ya indim. Niçin trenle gelmedim dedim içimden. Keşke, eskiden olduğu gibi, tren tekerleklerinin tanıdık tıkırtıları eşliğinde, etrafı seyrederek, geçtiğim yerlerin havasını içime çeke çeke, vagondaki Rusların konuşmalarının işittikçe geçmişe dalarak, Rus memleketlerinin ne halde olduğunu görerek gelseydim. Keşke, trenle gelip tekrar Bakü'ye dönerken uçağa binseydim...

Moskova'da geçirdiğim sonraki günlerde de pişmanlıklar yaşadım. Keşke eşin, dostun, hısımlık, akrabanın sözünü dinleseydim, keşke Moskova'ya hiç gelmeseydim, diye kendime kızdım. Moskova'ya gelmek neme lazımdı! Dostlar, tanıdıklar Türkiye'ye, Amerika'ya, Avrupa'ya, daha bilmem nereye, dinlenmek, tatil yapmak için gidince, benim de gönlümden Moskova geçmişti. Çünkü SSCB döneminde, Moskova dahil, bütün Rusya'yı karış karış gezmiş, birçok şehirde de bir süre yaşamış hatta çalışmıştım. Güzel günlerdi. Ben o zamanlar gençtim, çıta gibi delikanlıydım, üstelik de becardım. Gençlik duyguları, ilk gençlik yıllarının hatıraları ne de tatlı oluyor. Hangimiz, arada bir geçmişimize dönüp o güzel günlerin hoş hatıralarını yeniden yaşamayı özlemedik ki...!

Doğrudur, herkes gibi ben de kardeş Türkiye'yi (Eskiden Ruslara kardeş derdik, hem de büyük kardeş) Avrupa'yı, Amerika'yı görmek istiyordum. Ama şimdi değil, daha sonra... Türkiye, Avrupa, Amerika ile ilgili hiçbir gençlik hatıram yoktu. Türkiye'de, Avrupada, Amerikada

bundan sonraki hayatımı, kalan ömrümü yaşayabilirdim, ancak geçmişimi asla... Bense geçmişimi, akıp giden yıllarımı özlemiştim. O yıllar ise Rusya'da, Moskova'da kalmıştı.

Moskova'ya gitmek için hastalığımı, ağrılarımı, acılarımı da behane etmiştim. Moskova'da iyi bir doktora muayene olurum, demiştim. Bizim ne doktorumuz ne de ilacımız... Hem paran, hem de canın çıkar! İşin doğrusu bu! Birisi diğerine bir tokat atsa, yakalayıp iki, üç yıl hapis cezası verirler. Oysa başa bela doktorluğu ve uyduruk ilaçların ile milleti her gün zehirleyen, insanları öldürenlere, gözün üstünde kaşın var, diyen yok... Zamanında Rusya'da, dişime dolgu yaptırmıştım. O dişimin kenarındaki dişlerin hepsi çürüyüp dökülse de o diş, hala ağzımda, hala sapasağlam durur...

O zamanlar Moskova, çok uluslu SSCB'nin, payitahtı, başkentiydi. Moskova'da bulunmak, Kızıl Meydan'ı görmek, Lenin mozalesini ziyaret etmek, SSCB'de yaşayan Sovyet vatandaşlarının en büyük arzularındandı. Şimdi bile iş bulmak, geçimini sağlamak için Rusya'ya giden vatandaşlarımızın sayısı az değildi...

Moskova'ya gitme fikri hasıl olunca, oradaki vaziyeti öğrenmek için, akrabalarımın birine telefon ettim. Mutlaka gelmen mi, gerekiyor? diye sordu. Ciddi bir işimin olmadığını, sadece gezmeye geldiğimi öğrenince de maslahat yerine, nasihat etti:

“Moskova artık senin gördüğün, bildiğin Moskova değil, o bildiğin şehir yok artık! Burası güvensiz bir şehir şimdi. Kafkaslılara karşı eski ilgi, alaka da yok. Daha doğrusu Kafkaslıları pek sevmiyorlar... Gelip göreceksin, hafızanda sakladığın o geçmişin ve hoş hatıralarının üzerine gölge düşecek, geldiğine bin pişman olacaksın. Bana kalırsa hiç gelme...”

Akrabamız döne, döne şunu da vurguladı:

“Bak, sakın aklına başka bir şey gelmesin. Sen buraya gelince yerimiz daralmayacak ya! İlla da gelmek istiyorsan, gel. Sana yardımcı olmaya, senin işlerini yapmaya, her zaman hazırız. Sana kapımız açık, evimiz de yüreğimiz gibi geniştir...”

Onun anlattıklarını hiç de ciddiye almadım. Çünkü Rusya, hala çok büyük bir ülkedydi. Devlet geleneği yüzyıllar ötesine dayanan bir ülke, kendi başkentinde asayışı nasıl sağlayamazdı? Ruslar, bir işin nasıl başlarsa öyle de gideceğini, ilkin yerleşen kaideleri, sonradan değiştirmenin ne kadar zor olduğunu bilmiyorlar mı?...

Doğrusu, geçmişte de Rusya'da çalışan, orada yaşayan hemşerilerimden bazıları, Ruslar tarafından itilip kakıldıklarından şikayet etmişlerdi. Ben o zaman da anlatılanları ciddiye almamıştım. Onlara, Bakü'deki, Şeki'deki gibi gezerseniz, burnunuzu her yere sokarsanız, size söverler de döverler del.. Yalan değil, o dönemde, bütün SSCB'yi gezip dolaşmıştım. Hem de yapayalnız. Bir kez bile bana, kimsin, necisin, nereden gelip nereye gidiyorsun, diyen olmamıştı. SSCB dağıldıktan sonra, bugün de en çok Rus'un yaşadığı Kafkas ülkesi elbette Azerbaycan'dı. Hepsi özgürce kendi dilini konuşuyor hatta ana dillerinde eğitim öğretim görüyorlardı. Onların hiçbirine, 'öte git,' diyen yoktu. Halbuki Ruslar bizi, tam iki yüz yıl esir etmişlerdi, biz Rusları değil...

Bütün bunları düşünse düşünse, uçağa binip Moskova'ya uçmuştum...

* * *

Uçaktan inince, rahat bir nefes almak, çevreye uyum sağlamak için havaalanında biraz dolaşip gezmek istedim. O sırada, havaalanında görevli, genç bir polisle çarpıştım. Ben, küçük bir tesadüftür diye yürüdüm. Yolumu değiştirsem de polis karşıma dikildi. Selam bile vermeden, karşıma geçip pasaportumu ve evraklarımı istedi. Nerden gelip nereye gittiğimi sordu. Pek önemsemdim hatta, iyi yapıyorlar, ülkeye gelip gidenleri kontrol ediyorlar, diye düşündüm. Bizdeki gibi değil ya. Bizim orada, yassı suratlılar, çekik gözlüler, eski tüccarlar gibi ülkeyi sardılar. Kimin kim olduğunu bilemiyorsun. Alan kim? Satan kim? Bunlar necidir? Nerden geliyorlar? Nereye gidiyorlar? Ne alırlar? Ne satarlar? Bizimkileri, sokakta alışveriş ederken gören polisimiz, onları adımbaş durduruyor, bir şeyler almadan da bırakmıyor. Lakin ecnebilere karışmıyorlar, onları görmezlikten geliyorlar, yanlarından geçip gidiyorlar...

Moskova'daki akrabam, beni dil ucuyla evine davet etse de, onlara gitmedim, otelden yer ayırdım. Özgür olmayı, yalnızlığı seviyordum... Olup bitenlerin muhasebesini yapmak, yanlış, doğruyu birbirinden ayırt etmek, hayatı anlamak için bulunmaz bir şey yalnızlık... Söyleyen büyük bir alimdi galiba. Deli arabacı gibi, sağına soluna hiç bakmadan, habire atını kamçılıyıp arabayı hiç mola vermeden sürersen, sonra geriye dönüp baktığında, arabanın, yeni hayatının bomboş olduğunu görürsün! Arabanın içindekileri de yel almıştır...

Gece otelde dinlendikten sonra, saha akrabamız otele geldi ve beni evine yemeğe götürdü. Akşama kadar yedik, içtik, ölenleri, yitenleri yad edip sağdan soldan konuştuk. Vaktin nasıl geçtiğinden haberimiz olmadı. Bir de baktık ki, akşam olmuş. Akrabam, yeniden ısrar etti: "Hiç olmazsa bu gece misafirim ol, burda kal..." Daha epeyce Moskova'da kalacağım, görüşür sohbet ederiz, dedim...

Akrabamız, beni otele kadar bıraktı. Yol boyunca nelere dikkat etmem gerektiğini, bir ilkokul öğrencisine ders anlatır gibi anlattı: "Nereye gidersen git, dikkati elden bırakma. Karanlık basmadan otele dön. Metroda, sokakta, ıssız, karanlık yerlerde asla dolaşma. Parklara falan hiç uğrama..."

* * *

İkinci gün, nereye gittimse, onun sözleri kulaklarımda yankılanıp durdu. Her yerde kuşku ile dolandım... Akşamüzeri otele dönerken, yolumun üstündeki mağazadan, ucuz bir el çantası aldım. Kasadaki kızı paramın üstünü veri. Saymadan cebime attım. Genç bir oğlanın, bana doğru özellikle baktığını farketsem de pek önemsemedim...

Beklediğim otobüs durağa yanaşınca, arka kapıda otobüse binmek için acele edenlerden dolayı ani bir sıkışıklık oldu. İnsanlar birbirinin üstüne abandı. Halbuki durakta o kadar insan yoktu. Mağazada dikkatimi çeken o genç -keçi sakalına benzeyen sakalıdan tanıdım- benim önüme geçerek otobüse bindi ve anında geriye dönüp bana yardım etmek maksadıyla elini uzattı.

"Dayı, ver elini, yardım edeyim..."

Teklifi kabul edip etmemek konusunda düşünmeye bile fırsat bulamadım. Arkamdan beni iteleyeni diğer gençler, bağırıyı çağırarak acele etmemi istediler:

“Haydi dayı!Haydi, binsene, biz de bineceğiz!”

Aceleyle kapıya yöneldiğimden, ayağım otobüsün basamaklarına takıldı. Az kalsın yüz üstü düşecektim. İster istemez bana uzanan yardım elinden tuttum. Arkadakiler, herbiri bir yandan beni yukarı kaldırdılar, adeta zorla otobüse bindirdiler..

Keçi sakallıya teşekkür ederek ileri geçtim. Üstümü başımı düzelttim. İçerde çok fazla yolcu yoktu. Otobüs hareket eder etmez, keçi sakallı olan, sürücüye seslendi, sanki bir şey unutmış gibi aceleyle arka kapıya yöneldi ve açılan kapıdan aşağı atladı. Onun ardından, benim otobüse binmem için, arkamdan iten gençler de sırayla otobüsten indiler. Kötü bir şey düşünmedim; hatta kendi kendime: “Bu gençler, ne yaptıklarını kendileri de bilmiyorlar,” deyip gülümsedim...

Heyhat! Ne yaptıklarını çok iyi biliyorlarmış...

Otelde, sigara almak için elimi cebime attım. Cebimdeki paralar uçmuştu. Otobüste, arkamdan iterek beni telaşlandırıp sonra da yardım edenlerin, cepçi olduklarını çok geç anladım. İşlerini çok ustaca yapmışlardı. Çok şükür... Cebimdekiler bozukluktu, birkaç sigara parasıydı. Taa üniversite yıllarımdan beri, paramı birkaç parçaya bölüp farklı ceplerime koyardım ki, çaldırırsam sadece bir parçasını çaldırılmış olayım, diğer ceplerimdekiler kalsın... O zamanlar Baküde de epeyce cepçi türemişti. Otobüste falan, kendine dikkat etmezsen, anında ceplerini boşaltırlardı...

İncinmişim, keşke o paraları bir güzel harcasaydım. En azından bir işime yarardı. Akrabamı arayıp onunla biraz sohbet edeyim, başıma gelenleri şaka yollu izah edeyim, dedim. Ama birden vazgeçtim. Kimse duymasın, daha iyi, dedim, olanları o an unuttum. Sanki böyle bir şey olmamıştı...

Yorgunluğumu, üstümden çıkarıp attığım elbisler gibi atmak, rahatlamak istiyordum. Banyoya girdim ve bir güzel yıkandım. Yanımda

götürdüğüm küçük, elektrikli ısıtıcıyı çıkarıp fişini prize taktım. Biraz su kaynatıp çay demledim. Daha sonra, gündüz aldığım gazeteleri okumaya başladım. Biraz sonra da gazete okumayı bırakıp televizyonu açtım. Okumadığı halde kitap karıştırırlar gibi, o kanal benim, bütün kanalları dolaştım. Daha önceden bildiğim kanallara rastladığımda, birkaç dakika bekliyordum. Bir zamanlar, Rus kanallardaki programları sık sık izlerdim. Keşke Rus televizyonlarını eskisi gibi izleyebilseydik, onları yayından kaldırmasalardı, diye düşündüm. Ama sonradan, yok, dedim. Bizimkilerin aldığı karar adalete uygun. Ruslar ne para ödüyorlar ne de karşılığında bizim kanallardan birinin, Rusya'dan da izlenmesine izin veriyorlardı... Gerçi, canı balık isteyenin kuyruğu suda gerek, demişler. Şimdi, herkes evine bir uydu anteni kurmuştu ya da kablolu televizyon... Kim hangi kanalı isterse, o kanalı izliyordu...

Kalkıp telefonun bulunduğu sehpanın yanına oturdum. Yapacak bir işim olmadığından, tekrar akrabamızı aramayı istedim. Ama birden, olanları ağzımdan kaçırırım, diye vazgeçtim. Öylesine bir numara çevirdim. Niye bu numarayı çevirdiğimi, kendim de bilmiyordum. Telefonu kalın sesli bir adam açtı: Kimi aradınız, dedi. Aklıma ilk gelen Rus ismini söyleyiverdim. Güya onu aramıştım. Adam, yanlış numarayı aradığımı söyleyip telefonu kapattı. Özür dileyecektim, laf ağzımda kaldı. Başka bir numarayı çevirdim. Yine bir erkek sesi! Bu defa söylediğim Rus ismi, tesadüfen tuttu. Şaşırdım... Neden sonra, adamı, başka birini aradığıma ikna edip telefonu kapattım. Üçüncü kez bir numara çevirdim. Nihayet, üçüncü arayışında, telefonu bir kadın açtı. Aradığımı yeni bulmuş gibi, bu nazik sesli kadın ile biraz gönül eğlendirmek istedim. Ancak ne kadar dil döktümse, kadın orali bile olmadı...

Saate baktım. Moskova'da saat dokuz olmuştu. Demek Bakü'de saat ondu. Önceki gün karımla konuşmuştum. Şüphesiz bu akşam da aramamı bekliyordu. İşten çıkınca iki otobüs değiştiriyordu. Eve çıkmadan önce, evin altındaki markette alışveriş yapardı. Akşam yemeğini hazırlaması, ortalığı toplayıp bulaşıkları yıkaması, işlerini bitirip dinlenmeye geçmesi ancak bu saatlerde mümkün oluyordu... Cep telefonu-

mu alıp evi aradım. Karımla konuştum, çocukları sordum. Bir yaramazlık yoktu. Sonra canım, torunlarımla konuşmak istedi. Kızımı aradım. Onun evi, bizim evden biraz uzaktı. Her zamanki gibi telefonu, üç ya-şındaki torunum açtı. Sesimi tanıdı ve anında ninesini istedi:

“Dede, ninem neyede? Ben neneyle tonuşmak istiyoyum...”

Torunumun “konuşmak” yerine “tonuşmak” demesi, bu gün daha çok hoşuma gitti. Evde, hemen her gün telefon eder, telefonu ninesinden başkası açtığında, selamsız sabahsız, ninesi ile “tonuşmak” istediğini söylerdi...

“Kuzum, ninen yanımda değil, ben uzaktayım, Moskova'dayım,” dedim. Moskova falan umurunda değildi.

“Ne yapayım, bana ne! Ben ninemle tonuşmak istiyoyum...”

“Ninen evde kuzum, evi ara, ne kadar istiyorsan, konuş...”

Ben sözümü bitirmeden, telefonu kapattı... Birdenbire evi, karımı, çocuklarımı, torunlarımı özledim. Bir kuş olup uçmak, onlara kavuşmak geçti içimden...

* * *

Üçüncü günüm de pişmanlıklarla başlayıp, pişmanlıklarla bitti. Aslında sabahleyin keyfim yerinde idi. İstedğim kadar uyuyup iyice dinlenmiştim. Kendimi iyi hissediyordum. İnip aşağıda, resepsyonda kahve içtim, sonra da planladığım işleri yapmak için yola düştüm. Yoldaki büfenin yanından geçerken, gazete almak için sıraya girdim. Tam sıra bana gelmişti ki, bir polis memuru yanıma geldi. Gazete alacağı mı zannettim. Ama o, hiç orali olmadı, kolumdan tutup beni kenara çekti.

“İzin ver, gazetemi alayım, sonra...” desem de sıkıca tuttuğu kolumu bırakmadı. Sanki kaçacaktım...

“Pasaportunu ver!” diye, robot gibi kuru bir sesle, pasaportumu istedi. Böyle bir davranış beklemiyordum. Gönlüm kırıldı...

“Ne oldu? Niçin gözünüze kötü görünüyor? Düne kadar aynı ülkenin vatandaşları değil miydik?” diye, sesimi yükselttim.

Polis memuru:

“Fazla konuşma,” dedi, ben işimi yapıyorum...

Kinayeli şekilde cevap verdim:

“Görüyorum!”

“Herhalde seni şubeye götürmemi istiyorsun!”

Polis memuru gözünü bana dikip, dik dik bakınca, doğrusu çekindim. Baktım ki, adam gittikçe kabalaşıyor. Uymadım, sesimi kestim.

Aynı gün metroda, treni beklerken, bir polis daha gelip pasaportumu istedi, kontrol etti. Üçüncü kez, akşamüzeri otele dönerken, yine aynı muameleye maruz kaldım. Bir polis memuru sokakta beni çevirip evraklarımı inceledi. Sanki şehirde sıkıyönetim vardı. Ne kadar sinirlensem de öfkemi kontrol etmeye, temkinli olmaya çalışıyordum...

Akrabamın dediğine göre, son zamanlarda polisler biraz daha kibarlaşmış, medenileşmişler güya... Önceleri, insanlara daha kaba davranıyorlarmış. Akrabamız anlattı:

“Kafkaslıların alışveriş yaptıkları pazarlarda, durum daha kötü. Askerler, polisler, ne duyuyorlarsa, birdenbire otobüslerden inip celse celse pazara dalıyorlar. Herbirinin elinde bir çop. Önlerine çıkana, sorgusuz sualsiz, nereleri denk gelirse, vuruyorlar. Halbuki her devlet ticareti destekler, tacirleri himaye eder. Ata babadan öyle gördük, öyle biliriz. Tacirler, bolluğun, bereketin, dostluğun, karşılıklı anlayışın sembolüdür...”

“Askeri polisi anladık, tamam, peki bu Skinhetler kimdir?” dedim, son zamanlarda televizyonlarda sık sık onlardan bahsediyorlar...

“Skinhetler mi? Onlar, ırkçı Rus faşistleridir. Onlar da insana, polisler, askerler gibi topluca hücum ediyorlar. Polisler bile çoğu zaman onlardan çekiniyorlar. Onlar kalabalık olursa, polisler onları görmezlikten gelip çekip gidiyorlar... Rus gençleri arasında, milliyetçilik çok kötü şekilde yayıldı. Ülkede, gençlerin kurduğu dernek sayısı üç yüzden fazla. Bu teşkilatların yarısı ise ırkçılık yapıyor. Her yıl 4 Kasım'da, Moskova dahil, ülkenin bütün büyük şehirlerinde “Rusya Ruslar İçindir!” sloganları eşliğinde, yürüyüş yapıyorlar. Bu yürüyüşler esnasında, Rus olmayanlara karşı şiddet kullanılıyor, Rus olmayanları dövüyorlar. Hele Kafkaslı isen, o gün Rusların gözüne hiç görünmemek en iyisi...”

“Şimdi nasıldır, bilmiyorum, dedim. Böyle bir yürüyüş, bir zamanlar Almanlarda da vardı. Demokratik Almanya’da askerlik yaparken görmüştüm. Onlar yürüyüş yaparken, bize çarşı izni yazmıyorlar, şehir çıkamamızı yasaklıyorlardı.”

“O zamanlar, Almanların o eylemlerini, Ruslar lanetliyorlardı. Şimdi ise herkes Rusları lanetliyor...”

“Peki, bu düşmanlığı, etnik ayrımcılığı körükleyen bu faaliyetlerin yapılmasına, hükümet nasıl bakıyor?”

“Sözde, hükümet üyeleri bu tip faaliyetlere karşı... Lakin bu faaliyetlerin yasaklanması için bir çaba göstermiyorlar, her defasında izin veriyorlar. Bu da onların samimiyezsizliğini ortaya koyuyor. Bu gösteriler katılanların, yani Rus faşistlerinin sayısı, yıldan yıla artıyor. Bu durum, siyasetçilerin yeterli tedbiri almadıkları şüphesini doğruluyor...”

“Peki halk nasıl bakıyor?”

“Halk ne yapsın? Onlar işin farkında ama art niyetliler özellikle gençleri kandırıyorlar. Aslında halk, ülkeyi yönetenlerden şikayetçi, desteklemiyorlar. Ama işbilir siyasetçiler, bu tepkileri başka yöne çekmek, halkın öfkesini başka istikametlere yöneltmek için, her türlü alçaklığı sergiliyorlar. Hitler de iktidara gelince, halkı Yahudilere karşı ayaklandırmıştı. Sanki Alman halkının refah içinde yaşamasına, Yahudiler engel oluyordu. Bugün ise Rus faşistlerinin hedefi, Kafkaslılar, Yahudiler ve diğer milletlerdir...”

Ben sokakta gezerken, Skinhetlere benzettiğim, gözü dönmüş, sıfatlarından fanatizm yağın, eli değnekli gençleri görür görmez tedbirimi alıyor, onlardan alabildiğince uzaklaşıyordum. En büyük pişmanlığımı ise cep telefonumun çalınması ile yaşadım. Metroda, ya da otobüste, o sıkışıklıkta kemerime bağlı olan telefonumu almışlardı. Daha doğrusu, jiletle kemerime takılı yerinden kesip götürmüşlerdi... Bütün bunlara rağmen, Moskova seyahatimi yarıda kesmek istemiyordum. Sanki tersliğim tutmuştu, inatlaşmıştım...

Dördüncü gün, akşamüzeri, içinde birdenbire sinemaya gitmek

hevesi uyandı. Sinema salonunda film izlemeyi severdim. Evde, televizyonda film izlemekle, sinema salonunda, beyaz perdede film izlemek arasında dünyalar kadar fark vardı. Sinemanın da tiyatronun da bir zamanı vardı elbette. İyi bir filmi izlemek için, anında bilet bulmak zordu eskiden. Şimdi Bakü'deki sinema salonlarını, izleyici olmadığı için, işadamlarına kiraya vermişlerdi. Sinema salonlarında başka işler yapılıyordu...

Otelin yanındaki sinemaya gittim. Faşistlerin acımasızlığını, ikinci dünya savaşı sırasında Yahudilere yapılan işkenceleri ve kitlesel katliamları anlatan bir film izledim. Filmin kahramanı bir Yahudi müzisyendi. O, faşistlerin eline geçmemek için sık sık yer değiştiriyor, hayırsever insanların evlerinde gizleniyor, sürekli ölümle yüz yüze geliyor, acı ve eziyetlere maruz kalıyordu...

Sinemadan çıktığımda hava kararmıştı. O filmin, insanın yüreğini burkan, insanı dehşete düşüren etkisini hafifletmek için sokakta birkaç tur atmak istedim. Faşizm, gerçekten de çok büyük bir belaydı. Faşizm, gezegenimizin çok değişik yerlerinde, bugün de insanlığa dış bilemekteydi. Beni en çok şaşırtan şey, Rus siyasetçilerinin faşizme meyli, Rus gençlerinin ise onların tuzağına, böyle kolayca düşmeleriydi. Çünkü, bir zamanlar faşizme karşı mücadelede, diğer milletleri kendi etrafında bir yumruk gibi birleştiren, bu mücadelede binlerce kurban veren de Ruslardı!..

Bu düşüncelerle yürüken dalmışım. Birden kendime geldim. Otelden epeyce uzaklaşmışım. Geriye döndüğümde, üç kişinin garip sesler çıkartarak, adeta hırlaya hırlaya peşime düştüğünü farkettim. Giyim kuşamları etraftakilerinden çok farklıydı. Saçları çok garip şekilde tıraş edilmişti. Birinin başının yan tarafları usturaya vurulmuştu, başının ortasında garip bir kekili vardı. Buğday tarlasında biçilmeyi bekleyen son deste gibiydi kekili. İkincisinin tepesi ustura ile kazanmış, üçüncüsünün ise kafası çizgi çizgi tıraş edilmişti...

Sokak sakindi, pek gelen giden de yoktu. Adımlarımı sıklaştırıp bu başboşlardan hemen uzaklaşmaya çalıştım. Birden karşımda, boyu posu, giyim kuşama, hareketleri, arkamdan gelenlere benzeyen başka bir

genç peyda oldu. Zayıf, uzun, sarı, çil şekilsizin biriydi. Yüzünde daha çocuk siması vardı. Sırtarak bakışlarını yüzüme dikti. Hayasızca sırtıyordu. Her ihtimale karşı kendimi savunmak için toparlandım ve çeki-nerek sordum.

“Ne istiyorsun genç?”

Hayasız bakışlarını yüzümden çekmeden cevap verdi:

“Bilmiyor musun?”

“Hayır, bilmiyorum...”

O anda, beni takip eden oğlanlardan ikisi daha yetişip önüme geçti. Bunların aynı ekip olduğunu anladım. Birisi sordu:

“Ne işin var Moskova’da? Bilmiyor musun? Artık Moskova’da yabancılar yer yok?”

Düşünmeden aynı cevabı verdim.

“Hayır, bilmiyorum...”

“Şimdi öğrenirsin...”

Gençlerden biri, bunu dedikten sonra, elini göğsüme atıp aniden ve sert şekilde iteledi. Arkamdan gelenlerin biri arkamdaymış, eğilip bekliyormuş, farketmedim. Darbeyi savuşturmaya çalışsam da arkamdakinin sırtından aşarak yere yuvarlandım. Ayağa kalkmaya çalıştım ama fırsat vermediler. Üçü birden saldırıp vurmaya başladılar. Nerem denk gelirse depikle, yumrukla vuruyorlardı. Başımı, yüzümü, ellerimle korumaya çalışıyordum. Sokaktan gelip geçenler, bu sahneyi görseler bile, yüzlerini diğer tarafa çevirip belaya bulaşmamak için sıvışıyorlardı...

Demin arkama saklanan ve benim düşmeme sebep olan genç, cep telefonunu çıkarmış, arkadaşlarının beni nasıl dövdüklerini, kamerasına çekiyordu. Uzanıp iki elimle birden, o gencin ayaklarından yapıştım, olanca gücümle çekip onu üstüme yıktım. Ne kadar çabalasa, çırpınsa da ayaklarını bırakmıyordum. Arkadaşlarının hamlelerinden korunmak için, onun bedenini kendime siper etmiştim...

Birden, nerden geldiklerini göremediğim, iki uzun boylu genç yetişti. Gelenler, Rusları tepetakkak edip herbirini bir yana fırlattılar. Beni dövenler, onların daha güçlü, hem de yabancı olduklarını anlayın-

ca, korkup geri çekildiler. O kargaşada, başıma isabet eden tekmelerden dolayı gözüm karardı, kendimden geçtim. Son anda, kenardan birinin 'polis!' diye bağırdığını duydum. Ayıldığımda hastahenedeydim...

Polis karakolunda, işi tamamen başka bir şekilde olmuş gibi yazıp çizmeye çalıştılar. Güya saldıran, biz, Azerbaycanlılar, dövülen Ruslardı...

Beni Rusların elinden kurtaranlar, Moskova'ya uluslararası yarışmalara gelen Azerbaycanlı sporculardı. Takımın antrenörü ve büyükelçilik işe el atınca, polisler meseleye ciddi yaklaşılmaya başladılar. Üstelik karşı tarafın, yani Rusların çekim yaptıkları cep telefonu, sağlam bir delil olarak elimizdeydi. Sporcular onu yerde bulmuşlar, benim zannederek almışlardı... Telefonu ortaya koyunca, polisler o telefonun sahibini ve diğer arkadaşlarını hemen bulup getirdiler.

Anlaşıldı ki, bana saldıranlar, küçük bir Skinhet çetesiymiş. Cep telefonunda, çektikleri diğer görüntüler de vardı. Bu ekip, sokakta, köşede, bucakta, parkta, metroda, kısacası ıssız buldukları her yerde, özellikle geceleri tek düşürdükleri, yani avladıkları Kafkaslıları dövmek, onların kolunu bacağını kırmak, nefeslerini kesmek işini yapıyorlarmış. Telefondaki görüntüler, gaddarlık, acımasızlık, vahşilik açısından sinemada gördüklerimden hiç de farklı değildi. Ama bir fark vardı. Sinemada, izlediğim filmde gördüğüm faşistler Hitler'in yolunu izleyenler, cep telefonundakiler ise Skihentlerdi, yani Rus faşistleri...

Kendilerini Rus faşistleri olarak adlandıran bu gençlerin nereden ve nasıl türediklerini asla kavrayamıyordum. Çünkü onların anne babaları, faşizmin ne demek olduğunu herkesten daha iyi biliyorlardı. Aslı mucize ise şuydu ki, bir zamanlar faşizmi yeryüzünden silip atmaya çalışan bir milletin evlatları, şimdi faşizmin bayraktarlığını yapıyorlardı. Ülkeden kovmak istedikleri Kafkaslılar ise, üstünde geldikleri bu toprakların azatlığı uğruna, onların ataları, babaları ile birlikte, faşizme karşı tek yumruk olup mücadele etmişler, kan döküp can vermişlerdi. Peki, bu gençleri dünyaya getiren, onları yetiştiren, o neslin evlatları değil miydi?..

* * *

Üçüncü gün biraz iyileştim. Doğrudur, vücudumdaki yaralar, ezikler hâlâ mosmordu, hâlâ çok ağrıyordu. Ayağa kalkıp dolaşamıyordum ama aklım başımdaydı. Öğleye doğru, Skinhetlerden birinin babası, hastaneye geldi. Uğradığım saldırıdan dolayı beni yoklamaya, özür dilemeye gelmiş. Odama gelmek için izin vermemi istediler.

Elbette, itiraz etmedim. Faşist, ırkçı olan ve yabancılara saldıran bir gencin babası ile görüşmek ilginç olmalıydı. Kaç gündür zihnimi kurcalayan soruları bu adama sorup ondan cevap almak istiyordum. Oğlun kimlerle arkadaşlık ediyor? Kimlerle oturup kalkıyor, haberin var mı? diye sormak istiyordum. Faşist bir gencin babası, acaba neler hissediyordu? Oğlu hakkında ne düşünüyordu? Belki de oğlunun yanlışlıkla adam öldürmeye teşebbüs ettiğinden dolayı, davadan vazgeçmemi istiyordu, kim bilir?

Oğlanın babası, benim yaşlarımda bir Rustu. Ama benden daha uzun, daha boylu posluydu. Saçları gürdü ama çoktan ağarmıştı. Elinde küçük bir sepet de vardı. Biraz mevve ve yiyecek getirmişti.

ürkek hareketlerle, utana sıklıla karyolama yaklaştı. Birden durdu, olduğu yerde donup kaldı. Gözlerine inanmıyormuş gibi dikkatle eğilip yüzüme baktı ve:

“Mamed! Sen misin?” deyip, ileri atıldı.

Ben de çok şaşırılmıştım. Sanki rüya görüyordum. İlahi, bu gelen Tolik idi! Önceleri o bana Mamed diye seslenir, ben de ona Tolik derdim. Ama Tolik Volgograd'da, daha doğrusu, Volgograd eyaletinin Voljski şehrinde yaşıyordu. Acaba burada ne yapıyordu? Yoksa beni dövenlerden biri, gerçekten de Tolik'in oğlu muydu? Yoksa oğlunun tutuklandığını duyup uçakla mı gelmişti?

Ben Tolik'i son kez, neredeyse yirmi yıl önce görmüştüm. Hem de Voljski'de. Bizim tanışıklığımız, dostluğumuz ise daha eskiydi. Onunla tanışmamızın da garip tarihçesi vardı...

O zamanlar, çocukluk arkadaşım Voljski'de yaşıyordu. Ben işten

fırsat buldukça uçağa atlayıp onun yanına gidiyordum. Bir keresinde, yine oraya gidiyordum. Hava kıştı. Yeni yıl arefesiydi. Uçak olumsuz hava şartları nedeniyle Volgograd yerine Mineralnı Vodı şehrine inmişti. Tam üç gün burada kalmış, havanın düzelmesini beklemiştik. Uçağımız üçüncü gün akşam, nihayet havalanmış, gece saat on birde de Volgograd'a inmişti. Voljski'ye her zamanki gibi otobüsle gitmiştim. Voljski'ye vardığımda gece yarısıydı. Mineralnı Vodı'da, havaalanında, sandalyelerin üstünde, tam üç gün yattığımdan dolayı üstüm başım berbat haldeydi. Saç sakal birbirine karışmıştı. Gecenin bir yarısı, üstelik bu kılıkta, arkadaşımın kapısını çalmaya utanıyordum. Yine önceki gibi yalnız, bekar olsaydı neyse. Yeni evlenmişti, karısının nasıl biri olduğunu ise bilmiyordum. Bu yüzden geceleme için bildiğim otelleri dolaştım ama aksi gibi hiç birinde de yer yoktu.

Son otelden ümitsiz bir halde dışarı çıktığımda ise kapının ağzında, biri beni yakaladı. Tolik'ti. Resepsiyondaki adam ile tartışmamıza şahit olmuştu. Bana sordu:

“Kalacak yer mi arıyorsun?”

Ben cevap vermeden evvel Tolik'i baştan ayağa, dikkatlice süzdüm. O zamanlar, uzun boylu, 30-35 yaşlarında, genç, yakışıklı bir adamdı... Tolik duruşu, bakışı, konuşması ile hafif içkili olduğunu belli ediyordu. Otelin restoranında arkadaşları ile biraz demlenmişti. Sirtında kalın bir kürk, başında ise o zamanlar moda olan, norka marka bir papak vardı...

“Evet, kalacak yer lazım,” dedim.

“Arkamdan gel, ben sana yer bulurum,” dedi.

Otelden dışarı çıktık. Rusların karakterini az çok bilirdim. O zamana kadar, onlardan hiçbir kötülük görmemiştim. Bu nedenle hiç çekinmeden Tolik'in arkasına düştüm...

Tolik, bir taksi çağırdı, önce onun evine gittik. Koltuğundaki ekmeği karısına verdi. Beni gösterip dedi ki: Bu Kafkaslı, misafirim. Kalacak yeri yok. Onu halamgile götürüleceğim... Karısı kem küm edip memnuniyetsizliğini bildirse de fazla ses çıkarmadı. Yolda Tolik özür diledi:

Ailece bir odalı misafirhanede yaşıyoruz, yoksa seni kendi evimde; hem de seve seve misafir ederdim, dedi.

Halasının evi az ilerde, eski, iki katlı bir evdi. Kadın bu evin, sadece bir odasında yaşıyor, diğer odaları ise pansiyon olarak işletiyordu. Kendisi, gerekirse mutfakta yatıyor, diğer odalarını, benim gibi kalmaya yer bulamayanlara kiralyor, kazandığı para ile de geçimini sağlıyordu. Tolik, beni buraya, halası üç beş kuruş kazansın diye, getirmişti. Ama buraya da geç kalmıştık. Halası üzülerek yer olmadığını söyledi. Çaresiz geri döndük. Vakit kaybettiğimize değmedi...

Tolik bu durumu kafasına takmadı, oradan geçen bir taksiyi daha durdurdu, bindik. Mikrorayon'a sür, dedi. Söylediğine göre orada kızkardeşi yaşıyordu. Şehirden, daha doğrusu, şehir merkezinden uzaklaşıyorduk. Ben Voljski'yi iyi bilsem de şehrin bu taraflarını hiç görmemişim. Arkadaşımın evi ise şehir merkezindeydi.

Mikrorayondaki binaların çoğu yeni ve sekiz on katlı apartmanlardı. Taksiden, Tolik'in kızkadeşinin kaldığı binaya hayli uzakta indik. Yokuşa yukarı çıkan yol, buz bağlamıştı, kaygandı. Sürücü özür diledi, zinciri olmadığını, arabayla bu dik yokuşa çıkamayacağını söyledi. Her taraf bembeyaz kardı. Buradan, kışın şiddeti daha fazla hissediliyordu...

Tolik önde, ben arkada, karları yara yara yokuşu tırmanmaya başladık. Etrafta ses seda yoktu, in cin top oynuyordu. O sırada Tolik bana doğru dönüp: Ver, çantanı ben taşıyayım, yorulmuşsundur, dedi. Teşekkür ettim, çantanı vermedim. İçinde elbiselerim ve memleketten arkadaşşıma aldığım hediyeler vardı...

Gecenin bu vaktinde, bu yabancı yerde, yapayalnız Tolik'in arkasına düştüğüm için kendime kızırıyordum. Aklıma kötü şeyler geldi, evhamlandım. Tolik çantamda kıymetli bir şeyler olduğunu düşünüp birden bana hücum etseydi, ne yapacaktım? Bu iri yarı adama, gücüm de yetmezdi. Her ihtimale karşı tedbiri elden bırakmıyor, onun epeyce arkasından yürüyor ve her hareketini dikkatle izliyordum...

Yüksek, dokuz katlı bir binanın önünde durduk. Üçüncü bloka girip asansör ile beşinci kata çıktık. Tolik'in kızkadeşi burada yaşıyordu.

Tolik zile bastı. Bir hayli bekledik. Neden sonra hafif ayak tıkırtıları geldi. Nihayet, kapı aralandı. Kapıyı açan adam, uykulu gözlerini ovalayarak, kusura bakmayın dedi ve bizi içeri aldı. Tolik, ayaküstü beni tanıttı:

“Kafkaslı misafirimdir, kalacak yeri yok.”

“Mutfağa geçin,” dedi, Tolik’in eniştesi, hiç de memnuniyetsizlik yoktu davranışlarında. Eliyle, bize sağ tarafı gösterip kendisi sol tarafa döndü ve ekledi: “Elbisemi giyip geliyorum.” Lakin adamın girdiği odadan, uykulu, homurdanan, huysuz bir kadın sesi geldi. Bu ses, aniden kesildi. Şüphesiz Tolik’in bacısıydı. Yanımıza tekrar gelen Tolik’in eniştesi, diğer odaya ses gitmesin diye, mutfağın kapısını iyice bastırdı. Ben ne kadar engel olmak istesem de adam büyük bir misafirperverlikle çay demledi, yemek ısıttı. Tolik telefonla karısını arayıp merak etmemesini, burada kalacağını söyledi. Yeni tanıştığımız dostlarla biraz sohbet ettikten sonra, ev sahibi, üstüme başıma, saçıma sakalıma bakıp:

“Bir duş almak ister misiniz?” dedi.

Tolik de kenardan eniştesinin dediğini onayladı. Onlara, bu nezaketinden dolayı teşekkür edip banyoya geçtim. İçeri girer girmez, banyonun kapısını arkadan kilitledim. Zihnimdeki kötü düşünceleri bir türlü atamıyordum. Belki de bütün bu düşüncelerin kaynağı, cebimdeki paralardı. Paralarımı, karımın ta iç köyneğine diktiği bir cepte saklıyordum. Uzak bir sefere çıkan Kafkaslının, yanında epeyce para olacağı, bu iki akrabaya malum olsa gerekti. İki birleşip üstüme çullansa, birleşip beni öldürseler, yakınlarım benim başıma ne geldiğini asla öğrenemezlerdi. Sadece, Voljski’deki arkadaşımı ziyaret etmeye gittiğimi biliyorlardı, o kadar. Şüphesiz, çoktan arkadaşımın evine ulaştığımı düşünüyorlardı...

Ev sahibi, kapıya vurup: Aynanın önünde jilet var, traş olabilirsin, dedi. O ana kadar, aynanın önündeki sabunları, şampuanı kullanıyordum. Jileti alıp traş olmayı düşünsem de çekinmiş, el sürmemiştim...

Banyodan çıktıktan sonra, çay ikram ettiler, içtik. Saatin kaç olduğunu unutmuşum. Gece, iki kişilik karyolada, Tolik ile eniştesinin arasında yatacaktım. Kararı ben vermiyordum. Bir müddet uyumama-

ya çalıştım. Uyursam bile, onların uyuduğundan emin olduktan sonra uyuyayım, diye düşündüm...

Çocukluk yıllarımda yaşadığım bir olayı hatırladım. O zaman, henüz rayonda, şehrin kenarında yaşıyorduk. Bir akşam vakti, komşumuzun evinden feryat figan yükseldi. Babamla birlikte komşulara vardık. Bahçede, balkonun hemen önünde, 15-16 yaşlarındaki bir Ermeni genç dikiliyordu. Komşunun oğlu ile birlikte gelmişlerdi. Aynı yaşlardaydılar. Komşunun oğlunun dediğine göre, Ermeni genç yolunu kaybetmişti. Yürüyerek köye doğru gidiyormuş, güya yolunu azdırıp bu tarafa gelmişti. Azerbaycan Türkçesini bilmiyordu. Derdini Rusça anlatmış, komşunun oğlunu ikna etmişti. Komşunun oğlu Behrem, zeki bir çocuktu, çocukların en büyüğü idi. Annesine: Gece bizde misafir kalsın, yarın otobüs terminaline götürürüm, nereye gidecekse yolcu ederim, diyordu. Behrem'in annesi, okuması yazması olmayan dul bir kadındı. Ermeni lafını duyar duymaz, başını taşlara vurdu: Vay!! Çabuk bunu kapı dışarı et! Bir Ermeni'miz mi eksikti? Nereden getirdin bunu? Kadının babasını, geçmişte, Ermeni, Müslüman davasında, öldürmüşlerdi. Ermeniler öldürmüştü...

Sovyet eğitim sistemi ile yetişen Behrem, anasını ikna etmeye çalışıyordu: Ermeni Müslüman savaşı diye bilinen o dava, bizi istemeyen düşmanların fitnesi neticesinde baş veren tarihi bir yanılgıdır. Bu, yolunu kaybeden Ermeni gencin, geçmişte olan talihsiz olaylara hiçbir dahli yoktur. Üstelik hiçbir suçu da yok... Eğer öyle olsa, amcamızın oğlu Ermeni bir kızla evlenir miydi?... Hiçbir şey duymak, dinlemek istemeyen kadın, asla kararından vazgeçmiyordu...

Babam, kadını sakinleştirerek Ermeni genci bizim eve getirdi. Babam sorunca, genç de başına gelenleri anlatmıştı: Erivan'da kalıyoruz. Yaz tatilini geçirmek için Hankendi'ndeki ninemgile geldim. Arkadaşlarla birlikte otobüse binip buraya, sizin şehre gelmiştik. Birden arkadaşlarımı kaybettim, burayı da bilmiyorum. Kayboldum...

O akşam, Ermeni genci, yedirip içirip evimizde yatırdık. Ertesi

gün cebine harçlığını da koyup terminalden Hankendi otobüsüne bindirip gönderen babam: Bunlara, daha beşikteyken Türkler bizim düşmanımızdır, diye öğretiyorlar... Zavallı çocuk, sabaha kadar yatağın içinde dönüp durmuş, uyuyamamıştır... Babamdan, Ermenilerle ilgili bu sözleri ilk kez duymuş, çok şaşırılmışım...

Gariptir, tarih boyunca Ermeniler, rahat bir sığınak bulmak, kendi devletlerini kurmak arzusu ile çingeneler gibi bütün dünyayı dolaşsalar da her zaman, her yerde istenmeyen kişiler gibi reddedilmiş, kovulmuşlardı. Sadece, dünyanın en cesur, cengaver, aynı zamanda yüreği en yumuşak milleti olan Türkler, Ermenilere kendi yurtlarından sığınak vermişler, onların devlet kurmalarına bile ses çıkarmamışlardı. Türkler, bunca iyiliğe karşılık, Ermenilerden defalarca namertlik görseler bile, onlara darılmamış, birlikte yaşamaya razı olmuşlardı. Acaba Ermeniler, bu konuda, bir kere olsun düşünmüşler miydi?

Kaç gündür doğru dürüst uyuyamamıştım. Çok yorgun olduğum için, bunları düşünürken tatlı bir uykuya dalmışım. Uyandığımda, güneş çoktan doğmuştu. Sağıma soluma baktığımda sadece Tolik'i gördüm. Tolik:

“Ev sahipleri işe gittiler,” dedi, “benim de gitmem lazım. Ama senin için bu saate kadar kaldım. İstiyorsan biraz daha yat, dinlen. Ne zaman gitmek istersen, kapıyı kilitleyip anahtarı dış kapının önündeki paspasın altına bırak...”

Tolik'in işlerini aksattığımı düşünüp hemen yayaktan kalktım.

“Hayır, iyi dinlendim, yeter, ben de geliyorum,” dedim.

Tolik'le birer bardak çay içip evden çıktık. Yolda Tolik, bana iş telefonunu verdi, başın sıkışırsa ara, dedi...

Arkadaşım başıma gelenleri duyunca çok kızdı, sitem etti. Şansın varmış da iyiliksever, temiz kalpli insanlara rastlamışsın dedi. Birlikte Tolik'e telefon ettik. Tolik fabrikada çalışıyormuş, vardiya şefiymiş. Konuşup mesaiden sonra görüşmek üzere sözleştik... O günden sonra, artık Voljski'de iki arkadaşım vardı. Ne zaman Voljski'ye gitsem, Tolik'e

de uğruyordum.

Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra, ortalık karışmıştı. Ben, daha sonra Rusya'ya hiç gidemedim. Voljski'de yaşayan arkadaşım aracılığı ile Tolik'ten arasıra haber alıyordum. Daha sonra arkadaşım, orada yaşamının zorlaştığından şikayet ederek Bakü'ye döndü. Tolik ile de irtibatımız koptu... Bir daha birbirimizden haber alamadık...

* * *

Tolik ile hayli dertleştik. Arkadaşım Bakü'ye döndükten sonra, o da Moskova'ya taşınmıştı. Lakin Moskova'da işleri iyi gitmemiş. Ağır bir hastalık geçirmiş, uzun bir tedavinin ardından, malulen emekli olmuştu...

Voljski'de onunla son kez görüştüğümüzde, Tolik'in bir kızı, bir oğlu vardı. Onlar da beni iyi tanıyorlardı. Sokakta, arkadaşları ile bana saldıran oğlan ise daha sonra doğan, ikinci oğluydu.

Tolik, oğlunun sebep olduğu bu olaydan dolayı büyük bir mahcubiyet duyuyordu. Nasıl özür dileyebileceğini bilemiyordu. Aynı gün akşamüzeri, karısıyla birlikte, tekrar hastaneye geldi. Yanında eski bir fotoğrafı da getirmişti. Voljski'de, onun yeni aldığı evde, ailesi ile birlikte çekindiğimiz bir fotoğrafı... Hastahanedede, herkes bizden bahsediyor, meydana gelen üzücü olaydan dolayı çok üzüliyorlardı...

* * *

Hafta sonu, hastaneden çıkarken, beni karşılamaya Moskova'da yaşayan akrabalarım, Azerbaycan büyükelçiliğinden bir görevli, Tolik ve Tolik'in oğlu ile birlikte tutuklanan çocukların anne ve babaları, birkaç gazeteci ve televizyon kanallarının muhabirleri gelmişti. Bu hadise, beklenmedik şekilde, Rusya'daki faşizm aleyhine bir propaganda vasıtasına çevrilmişti. Muhabirler, birbirleri ile yarışırçasına soruyorlardı:

“Gençleri affedecek misiniz?”

Benden, gençleri affetmemi bekleyen anne ve babalara, beni soru yağmuruna tutan muhabirlere: “Meydana gelen bu üzücü olayda, her birinizin bir miktar payı olduğunu biliyor musunuz? Yaptıklarınızdan dolayı pişman mısınız?” diye asıl benim sormam gerekiyordu...

Ben, o gençleri affetsem de affetmesem de son sözü mahkeme-
deki hâkimler söyleyecekti. Bana kalırsa, asıl tutuklanması gerekenler,
hapisteki gençleri aldatarak cinayet işlemeye azmettiren baş belası siya-
setçilerdi...